

Med odel som arv

Valgorienteringer hos odelsgutter på Vestlandet.
Hovedfagsoppgave i sosiologi 2004 av Bjørg Sletten

ODEL SOM SYMBOLSK INSTITUSJON

FORORD:

Takk til:

- Min veileder Rune Sakslind for utallige timer med inspirerende veiledning og faglige samtaler.
- til Ole Johnny Olsen som inspirerte meg til å skrive om temaet og hjalp meg i gang.
- til Tove Hagenes for faglige diskusjoner og inspirasjon.
- til de mange studenter på sosiologisk hovedfag som inspirerte til faglig fordypning.

- til de ansatte i Bergen Fylkeskommunes landbruksavdeling for positive innspill og interessante diskusjoner. Takk for at dere tok meg med på møter og lot meg treffe så mange interessante folk.
- til de ansatte på de lokale landbrukskontorene som med stor innsats hjalp meg med lister og annen praktisk hjelp.

- til de mange informanter som gjorde det mulig å skrive denne hovedoppgaven. Spesielt takk for deres meddelsomhet og raushet. Uten dere hadde denne oppgaven blitt en helt annen.

- til Kristin Heienberg for gjennomlesning, oppmuntring og kontinuerlig støtte.

- til Morten Johan for datahjelp, – til Lasse Berntzen for bilder og Tanja Haaland som dataekspert.

- Til Petter, Jørgen, Ole Henrik og Kristin som oppmuntret en studerende mor

- Til Rolf som holdt ut og hele tiden trodde at dette skulle gå bra.

- Og ikke minst til far og mor som har fortalt og lært meg så mye om å ha odel som arv.

Bjørg Sletten.

INNHOLDSOVERSIKT:

INNLEDNING:	Finnes det en bondetradisjon som fortsatt er aktuell? Hvordan kan en bondetradisjon kombineres med et liv i det moderne? Side 5.
KAPITTEL 1:	Odelsrett og eiendomsforhold. Side 10.
KAPITTEL 2:	Tradisjon og modernitet: sosial praksis og tilpasning. Side 14.
KAPITTEL 3:	Odel som symbolsk institusjon. Etablering av odel som symbolsk institusjon i Norge fra 1900 til 1940. Side 27
KAPITTEL 4:	Metode og oppgavedesign. Side 35
KAPITTEL 5:	Odelstradisjonens ulike mønstre i det moderne. De fire konstruerte typer. Side 46
KAPITTEL 6:	Sammendrag. Odelstradisjonens bevegelser i det moderne. Side 91
APPENDIX:	Intervjuguide. Side 97.
LITTERATURLISTE:	Side 103

INNLEDNING:

Finnes det en tradisjon som fortsatt er aktuell for bønder?

Hvordan kan denne tradisjonen kombineres med et liv i det moderne?

I utgangspunktet skulle jeg skrive om odelsjenter. Hvorfor valgte jentene seg så ofte bort fra bondeyrket og overlot til guttene i familien retten og plikten til odel? Jeg hadde tenkt å finne ut om det eksisterte en bondetradisjon som jentene ikke ville inn i og om denne tradisjonen eventuelt var vanskelig å bære videre i en moderne tid?

Men hvordan kunne jeg få vite om det faktisk har eksistert en bondetradisjon i Norge? Hva inneholdt i så tilfelle denne bondetradisjonen? Hvor kom den fra og er innholdet det samme i dag? Selv om jeg kom fra en middels stor vestlandsgård og syntes selv at jeg tilhørte en bondetradisjon, visste jeg egentlig ikke hvordan jeg skulle definere den. Fantes den i hele tatt, eller var det bare noe jeg trodde? Om der fantes en tradisjon, så var den kanskje ikke så tilstedeværende eller aktuell lenger blant dagens bønder? Kanskje den hadde forandret seg? Hvem skulle jeg spørre?

Jeg begynte å lete på biblioteket. I en hovedfagsoppgave fra 1979 (Institutt for sosialantropologi) : "Vedlikehold og kontinuitet" gjør Kari Siverts rede for hvorfor odelsgutter på Osterøy i hele tatt ville overta en odelsgård etter foreldre og slektninger. Hun satt som et utgangspunkt frem påstanden at mennesker generelt gjerne vil forbedre sine økonomiske kår og muligheter. Derfor syntes hun det ble vanskelig å forstå hvilke verdier som kunne legges til grunn for å overta et gårdsbruk som økonomisk innebar en så usikker fremtid. Når disse bondesønnene kunne velge et lønnet arbeid med en bedre og sikker inntekt og med mer fritid, hvorfor valgte de i stedet å satse på gårdsdrift? (Siverts 1979)

Kari Siverts viste at valget om å overta gården var en følge av "visse verdier" som var vektlagte gjennom oppvekst og sosialisering. "Disse verdiene gjør at bondesønner ikke fullt er integrert i markedet, i det de i utgangspunktet ikke fritt kan selge sin arbeidskraft. De kan ikke helt ignorere de forventninger som stilles til dem og de sanksjoner de vil bli utsatt for som sønn av en bonde." (s. 98.Siverts 79) De verdiene Kari Sivert omtalte, var å holde gården i hevd og vedlikeholde den best mulig. Slik sikret dette kontinuitet av gårdsdriften gjennom generasjoner. I tillegg ville ikke de gamle føle at "de har slitt forgjeves". (s.14 K.Siverts 79.)

Mitt spørsmål ble da videre: Er disse verdiene fortsatt aktuelle? Fra 1979 til i dag er det jo gått noen år! Er bondesønner faktisk friere i dag i forhold til "markedet"? Hvis ikke, er det kanskje det jentene har sett og vil unngå?

I en annen hovedfagsoppgave fra 1999 kalt " Til odel og eige?" finner jeg også

“bondeverdiene” omtalt. Gunnlaug Daugstad viser her hvordan bøndene forholder seg til slektskap, jord og arv i et lokalt samfunn på vestlandet. Hun oppsummerer sine funn (på side 148) slik:

“Eg har i dei føregåande kapitla vist at eigarar av gardsbruk og deira etterkommarar er i ein situasjon der politiske og økonomiske interesser enno ikkje har redusert verdien av blodsband. Eg har også argumentert for at det synes viktig å ta vare på ulike verdier. Det er desse verdiane som meir eller mindre konstituerer ei forestilling om blodsband. Gardsbruket er ei dynamisk eining i endring, både gjennom dei personane som bur der, og deira val med omsyn til overføringa av desse verdiane. Gardsbruket blir meir enn ein bygning, ein opphaldstad eller ei gruppe menneske, for gardsbruket kan samstundes bli forstått som ein metafor for ei sosial organisering som personifiserer bandet mellom tidlegare og framtidige generasjoner.”

Gjennom disse to undersøkelsene fant jeg ut at det finnes spesielle verdier knyttet til landbruket. Verdiene er like tydelige og virksomme i 1999 som i 1979. “Kontinuiteten i eininga” (gården eller Huset (ref) blir dessuten “... sikra ved overføring av materielle og immaterielle verdier mellom generasjonar” (s.144. G. Daugstad 99) Overføringene av disse verdiene kalte Kari Siverts for ulike “strategier” (s 4. Daugstad 99) som foreldregenerasjonen har ovenfor sine barn for å sikre vedlikehold og kontinuitet. På den måten blir ikke “bondeverdiene” så lett blir borte.

I “den moderne verden” får allikevel slekt og individualitet et annet innhold enn gjennom “blodsband.” viser Daugstad. (s.150 Daugstad 99). Heller ikke på gården rår verdiene om “blodsband” grunnen alene. Gårdsverdien kan i tillegg også være en markeds plass der det økonomiske er viktigere enn slekt og kontinuitet. (s.148 G:Daugstad 99). Daugstad kommenterer dette slik:

(selv om) “...immaterielle verdier er sterke, og at mine informantar derfor er opptatt av å halda på Huset (gardsbruket(ref.) som ei eining, så forklarer ikkje dette at bruk blir lagt ut for sal, både historisk og i notid. Slik kan det sjå ut til at ei forestilling om ein “marknad” har vore til stade i norske bønder si verkelegheit i lang tid. I dag viser dette seg særleg ved livsarvingar si vurdering av nedlegging av drifta på bruket. Nedlegging blir grunngeven ved at små bruk ikkje blir rekna for økonomisk berekraftige i forhold til større bruk med potensiale for ekstensiv drift. Ein marknadstilpassa produksjon er heller ikkje eit nytt fenomen, då tilpassinga av produksjon for sal byrja med folkeauken og urbaniseringa på midten av 1800-talet. Det vil seia at gardsbruket ikkje for alle representerer ei moralsk eining, men også kan bli vurdert først og fremst som ei eining med eller utan eit potensiale for eit levebrød. ” (s.148 Daugstad 99)

På denne måten viser Daugstad at det finnes to ulike verdiorienteringer i måten å forholde seg til gården på: markedsøkonomisk tilnærming og “blodsbandstilnærming”. Siverts på sin side viser til “visse verdier” som tydelig må være annerledes enn andre verdier som gjelder hos de som fritt kan forholde seg til markedet. De er enige om to

ulike verditilnærminger finnes side om side. Siverts viser i tillegg at dette kan føre til valg hos "bønders sønner som kan være ekstra dilemmafylte" (Siverts, 79), mens Daugstad problematiserer ikke en slik spenning. Overser hun ikke dermed de tunge valgene som må taes og strategiene som må konstrueres for å forene markedstanker og odelstanker? Overser hun ikke dermed en spenning innenfor odelsinstitusjonen som trenger forklaring?

Spørsmålet mitt blir derfor om disse tradisjonene lar seg lett kombinere? Hvordan klarer de som har overtatt eller skal overta en gård å kombinere verdier på en slik måte at de kan tilhøre både det moderne samfunn og "blodsbandet" i en praktisk håndtering av hverdagen? Finnes det noen "kjente" eller felles strategier "å lene seg til" når en skal få dette til i praksis? Etter hvert blir det færre og færre innbyggere i landet som er knyttet til landbruket som levemåte. Dertil blir et økende antall gårdsbruk lagt ned. (G.Daugstad. 99) I 2002 forsvant over 1000 bruk ut fra registrene over aktive bruk bare i Hordaland. (Kronikk i B.T. 31.12.03). Betyr dette at det er blitt vanskeligere å leve etter bondeverdier kontra markedsverdier? Blir det vanskeligere å følge bondeverdier når de deles av så få? Hvis det moderne tankesettet etter hvert "overdøver" "blodsbandstanken", kan det bety at det moderne er blitt en ny dominerende tradisjon også innenfor landbruket? Blir vi slik fattigere på ulike tradisjoner og mangfold?

Jeg vil møte denne problematikken på et individnivå. Odel var og er en tradisjonell institusjon som krever sitt for å overleve videre. Hvordan tenker en odelsovertaker om dette i praksis? Til forskjell for Daugstad som såg på variasjoner i den sosiale veven i det ikke-objektive landskapet; fra bygd til gard og tun og kommunikasjonen dette imellom, så velger jeg et annet perspektiv og nivå; nemlig den individuelle forståelsen og tolkningen av innholdet i odelstradisjonen. At den sosiale konteksten som Daugstad omtaler også er viktig i denne sammenhengen er jeg ikke i tvil om, men jeg velger allikevel å utelate det sosiale perspektivet mellom tun og bygd etc .

Med alle de nye spørsmålene i hodet slo jeg dermed fra meg tankene om å finne ut om jentenes kår i dette...foreløpig. I stedet måtte jeg finne de informantene som mest sannsynlig og tydeligst ble oppdradd i bondeverdiene. Jeg ville finne ut hva denne tradisjonen av verdier virkelig innebar for enkeltpersoner og hvordan den gjorde seg gjeldene som levemåter i det praktiske liv.

Dermed ble det viktig å finne de informantene som jeg trodde kunne kjenne bondeverdier best og som mest sannsynlig hadde fått innføring i verdiene. De måtte ha verdiene "i kroppen", og jeg måtte tilegne meg deres kunnskap. Jeg måtte finne noen som levde et praktisk liv som bonde eller visste hva det var og kunne velge det bort. Det ble odelsgutter fra tre kommuner: Osterøy, Voss og Lindås som ut fra disse kriteriene gav svarene til denne undersøkelsen.

På den ene side handler denne oppgaven om:

1) Teoretisk å kunne forstå hva en tradisjon er og hvordan tradisjoner vil prege brukerne. Sosialisering og kunnskapsformidling blir derfor viktige begreper for å forstå hvorfor tradisjonene forsetter å eksistere, samt se hva dette teoretisk kan bety for individuelle valg og praktisk handling.

2) På den annen side vil et historisk tilbakeblikk om bondeverdier og motsetningene i det moderne kunne vise til politiske og verdimessige motsetninger som har funnet sted i Norge. Det er viktig å se at det her har forgått en kamp om verdiene, en kamp som også har funnet sted innenfor Bondepartiet for å kunne befestes og sementere odelsinstitusjonen. Punkt 1 blir behandlet i kapittel 2 og punkt 2 i kapittel 4.

I kapittel 3 vil jeg forklare hvordan denne undersøkelsen ble til metodisk og designmessig. Allikevel er ikke metode og design utelukkende tatt opp i dette kapitlet. Det vil vise seg tanker om metodiske valg, vansker og muligheter gjennom hele oppgaven.

Kapittel 5 handler om intervjumaterialet. Jeg viser hvordan informasjonen ble konstruert om til ulike typer. Typene er "modeller" på handlingsstrategier hos odelsguttene. Denne analysestrategien gjør det mulig å sammenligne de ulike handlingsstrategier med hverandre. Ulike kombinasjoner av handlingsstrategier viser også at odelstradisjonen er i en utvikling. I dette kapitlet prøver jeg derfor å vise hvilke posisjon odelstradisjonen har hos odelsgutter i dag. Jeg viser også til en sammenligning mellom de tre kommunene som er tatt med i undersøkelsen.

I kapittel 6 oppsummerer jeg funnene. Det blir også stilt mulige spørsmål til videre forskning.

Jeg ønsker med dette å kunne bidra i diskusjonen om odelsinstitusjonen. Det er viktig å kunne vise til ulike tradisjoner og verdinnhold. Dertil er det viktig å vise hvordan valgene mellom de ulike verdier og ulike strategier tidligere har satt -og vil fortsette å sette sin form på dagliglivet og odelsinstitusjonen.

Mellom disse verdiene ligger kombinasjonsmulighetene. Mine funn viser odelsguttene sjelden lever et enten- eller- liv mellom ulike tradisjoner, men heller et liv med tradisjonskombinasjoner. Disse kombinasjonsstrategiene vil jeg vise. Over tid vil kanskje kombinasjonsstrategiene også være retningsgivende

Men hva er odel i "odelsguttene"? I Norge har vi en lov om odel. Det vil si at blodsbandene ikke bare er verdier som blir overførte fra generasjon til generasjon, men som også er verdier som er blitt tilkjennegitt som formell organisering. Odelsretten er

fortsatt et fundament i en økonomisk og sosial samfunnsstruktur. Det er kanskje ikke nødvendig at en overtaker føler blodsbandene for å overta en gård på odel, men hva skjer hvis blodsbandstanken helt blir borte og markedsverditanken overtar som intensjon? Hva blir meningen med odelsloven da? Kan en strengt tatt skille odelsloven fra blodsbandsverdiene?

Kapittel 1 handler derfor om hva odelsretten inneholder.

KAPITTEL 1:

HVA ER ODELSLOVEN? OM ODELSRETT OG EIENDOMSFORHOLD

Prinsippet i vanlig juridisk arverett i Norge er at fordelingen er lik uavhengig av kjønn og alder. Men når det gjelder jordbrukseiendommer er forholdene annerledes. Her gjelder odelsloven. Odelsloven er en gammel lov i norsk tradisjon og kan spores tilbake til 1000 tallet, men ble grunnlovsvernet i 1814.

«Odel» betyr «dyrket mark» på gammelnorsk og henviser til det motsatte av «utmark». Opprinnelig betyr odel «natur» eller «vesen» fra det oldnorske ordet «odal». Dette ble senere videreutviklet til betydningen «slekt» eller «herkomst» som var relatert til «adel». Den opprinnelige ordgruppen var også beslektet med «hjerte /åre / blodåre.» Odel har også betydning som «eiendom, fedrehjem, fedreland» (s.27 O.Daugstad. 99)

Odelsretten gir i dag eieren og et begrenset antall av hans eller hennes slektninger en rett til fast eie av et areal over en viss størrelse som kan brukes til landbruksdrift. I 1974 ble odelsloven revidert. Tidligere hadde et mye større antall slektninger eierrettigheter (flere hundre), men etter 1974 er det kun barn, barnebarn og barn etter eierens søsken som har arverett. Betingelsen er at det er «odel» på gården. Det vil si at skal loven tre i kraft, må eieren ha eiet gården i minst 20 år med full eiendomsrett og på denne måten opparbeidet seg «odelshevd». (s.28. O.Daugstad. 99). Derfor har ikke alle gårder odel.

Hvem som har rett til å arve gården blir avgjort etter avstamning. Den som «står nærmest i slekt» etter den som har opparbeidet odelshevd blir først prioritert og har dermed best odel. Den eldste blir prioritert foran de yngre. Det betyr i praksis at den førstefødte i en søskenflokk har best odel i neste generasjon. De andre søskene får prioritert etter den rekkefølge de blir født inn i. Overtar det eldste barnet odelen, vil dennes eldste barn videre ha best odel foran sine søsken, onkler og tanter osv. Slik går retten alltid i rett nedadstigende linje. (Daugstad.99)

Så sent som i 1974 fikk også kvinner odelsrett på samme vilkår som menn. Lovendringen fikk i tillegg tilbakevirkende kraft fra og med 1.januar 1968. I praksis mistet mange som var «født som odelsgutt» sin rettighet til fordel for en eldre søster. Mange jenter fikk en ny rettighet de i utgangspunktet ikke var tenkt til. Foreldre fikk dermed også en ny sosialiseringsspraksis for sine barn å ta hensyn til. Dette førte til store diskusjoner og mye uenighet. Om loven var brakt i havn, tilsvarte ikke alltid praksisen det samme. Loven var ingen påbud om levesett, men en rett som måtte hevdes. (Daugstad 99)

I to ulike situasjoner blir odelsretten gjeldende. Den ene er ved «skifte», der eiendommen skifter eier innenfor kretsen av flere odelsberettigede. Hvis arvlater lever, kjøper den nye arveren bruket. Dette er da et oppgjør dem imellom og andre arvinger har ikke rett på økonomisk kompensasjon. Men dør arvlater før skiftet er gjort, skal arveren kjøpe ut de andre arvingene. (O.Daugstad 99)

Den andre situasjonen der odelsretten blir gjort gjeldene er ved «utløsning». Dette er en situasjon som kan oppstå hvis bruket blir solgt ut av slekten eller overdradd til andre i slekten enn den med høyest prioritet. Utløsning er her en rettighet som den med høyest odelsrett har. Ved å kunne gå til «løsingssak» og dermed overprøve handelen som er gjort (eller overdragingen som har funnet sted), kan den med best odel få overdratt bruket til seg selv. Denne retten må hevdes innen et år. (O.Daugstad. 99)

I 1974 ble også bo og driveplikt innført ved overtagelse av et gårdsbruk. Dette hadde bakgrunn i å hindre at gården skal bli til fritidseiendom, men heller fremme muligheter for levende gårder og daglig drift. Allikevel er det fullt mulig å søke kommunen om fritak fra bo og driveplikt. Boplikten har hatt høyest prioritet og vanskeligst å få fritak fra i praksis. Den som overtar gårdsbruket er forpliktet til å bosette seg på gårdsbruket innen ett år, og å drive bruket i fem år. Driveplikten derimot har en lettere kunne bli løst fra; ved at en leier ut jordbruksarealet til naboer. Driveplikten er viktig. Hvis ikke dyrket jord blir holdt, kan jordbruksmyndighetene gripe inn og gi eieren påbud om drift. Da er det jordloven som trer i kraft. Denne loven fra 18.mars 1955 legger retningslinjer for all dyrket mark. Den skal holdes i hevd (drevet), og ikke brukes til annet enn jordbruksformål. Landbruksmyndighetene kan sogar sette i gang drift på eierens regning, eller kreve ekspropriasjon av bruket. Å skille ut tomter for salg (eller til annen virksomhet) av gårdsbruk blir derfor i praksis vanskelig. (O.Daugstad 99)

Arvinger til odelsjord har også åseterrett. «Åsete» betyr «beboar av jord». (Falk og Torp 1991:4) Åseterretten er retten til å få lagt ut gården ved skifte til en takst som er lavere enn markedsverdien. Denne retten gjelder på linje med odelsretten i rett nedadstigende linje, der eldst født alltid har prioritet. Tanken bak åseterretten var at en skulle forhindre oppdeling av jord. Samtidig gir den en økonomisk mulighet for den som overtar til å bli sittende med gården. I prinsippet skal denne retten bare gjelde ved dødsfall, men i praksis brukes den også ved andre overdragninger der arvlater er i live. (Søbstad og Andersen 1995:25)

Personlig og sosial status har vært sterkt bundet til det å tilhøre odelsjord i norsk historie. Tidligere stod dette i en særstilling i samfunnet og gav respekt, ansvar og status for hele familier, men spesielt gav den status til den som var eier med odelsrett. De som var adopterte til familien, fikk ikke odel -og åseterrett før i 1986. Dette viser at «blodet» som «ekte» var viktig. De som var født utenfor ekteskapet fikk fra lovendingen i 1974 samme rettigheter som søsken dersom farsskapet var stadfestet. Men for de som er født før 1. januar 1965 gjelder ikke odelsloven om ikke faren tinglyser en erklæring om at barnet er hans. (lyst barnet i «kull og kjønn») (s.30 O.Daugstad.99)

Landbruksminister Lars Sponheim har foreslått å avvikle odelsloven. Det vekker motstand hos mange. Fra 01.01.04 kan en allikevel " fritt handle alle

landbrukseiendommer under hundre mål over disk i landets meglarhus ". (kronikk BT 31.12.03) Betyr dette at odelsretten og institusjonen er vanskelig å forsvare i en moderne tid? Betyr dette at økonomiske markedskrefter er i ferd med å overta plassen som idefundament i landbrukets økonomisk og sosial samfunnsstruktur? Eller er odelstradisjonen fortsatt levende? Er odeltradisjonen omstillingsdyktig nok til å kunne fungere innenfor det moderne?

Før jeg går videre for å lete etter en levende odelstradisjon, må jeg vite hva en tradisjon er. Jeg må også vite hvordan kunnskapen om tradisjonen blir formidlet gjennom generasjoner, samt se hva dette betyr for praktisk handling for brukeren av tradisjonen. Det vil neste kapittel handle om.

KAPITTEL 2:

TRADISJON OG MODERNITET: SOSIAL PRAKSIS OG TILPASNING

Det er ikke vanskelig å forestille seg at Odelsretten ikke bare er en juridisk rett, men også en sosial forståelse og en sosial tilpasningsmåte. Der arv og rett skal føres videre, må de involverte innrette seg deretter. (Siverts `79) En sosial lovforståelsen må vedlikeholdes som egnet og troverdig for at loven skal kunne forsette som aktuell for kommende generasjoner. Derfor må de som har kunnskapen om det sosiale i odel, også videreføre denne kunnskapen til neste generasjon. Den som skal bære odelen videre, må få innsikt i hva det innebærer for en selv som identitet, hvilke ansvar en har, hva det betyr for ens praktiske liv og i sitt forhold til andre. Odelstakeren må også få en tro på innholdet og gjøre det til sitt for å forsette tradisjonen. Innholdet lagt i odelsretten som sosial arv må derfor være ekte, autentisk, troverdig og aktuell for å oppdra neste generasjon i odel. (Se: Daugstad `99 og Siverts `79)

På samme måte må de som ikke har odel men allikevel er i nær slekt, også ha en forståelse av innholdet og viktigheten i odel. De må i tillegg ha en beredskap om situasjonen vil bli slik at de står for tur til å overta en odelsrett. Dessuten må de også akseptere sin ulikhet i loven for ikke å kreve førsteretten til odel. Slik er det ikke bare odelstakeren selv som trenger viten, men også søsken og nærmeste familie. (dette blir også bekreftet hos Daugstad og Siverts)

Dette krever en " sosialisering av odelsinstitusjonen" som på mange måter kan se ut til å gå på tvers av de "moderne" tanker. I det moderne skal en fri seg fra tradisjonene og i stedet være uavhengige, frie, rasjonelle og likestilte mennesker. I det moderne samfunn er det ut fra egne interesser og behov at en skal kunne velge og forme sitt liv. En skal kunne analysere og navigere mot en evig forbedring og utvikling, uten å ta hensyn til følelser om blodsband og tilhørighet. Å lystre dette "Å være født til", eller leve opp til den oppgaven en er tiltenkt av andre, kan derfor synes opposisjonelt til dette subjektive, kritiske, selvreflekterende og gjennomskuende voksne mennesket som det moderne skal representere. Men hvordan er "virkelighetens praksis"? Må vi velge mellom det moderne og det tradisjonelle? Er vi enten tradisjonell eller moderne? Vi er jo alle en del av den moderne tid og lever et moderne liv, men kan vi være tradisjonelle samtidig? Når jeg leser sosiologisk teori får jeg ofte en følelse av at tradisjoner er et tilbakelagt stadium og at historiene fortelles med et heller modernistisk overslag. Er tradisjon på denne måte et "glemt" tema, oversett og utelatt til fordel for den moderne tanke? For tradisjoner finnes jo i det moderne. Det er odelstradisjonen er et eksempel på.

I boken "Tradition" fra 1988 omtaler Edward Shils tradisjoner som sosiale mønstre av tanker, forestillinger og hverdagspraksiser som blir overlevert fra menneske til menneske. Ut fra de sosiale mønstrene må individene igjen gjøre sine valg om muligheter for livsutfoldelse. Kombinasjonen av det å være en del av et samfunn og det å ta individuelle valg blir derfor viktig å se. I fremstillingen til Shils finnes det dessuten mange mønstre ikke nødvendigvis kalles tradisjon, men som allikevel er bundet av tradisjonens normative innhold, tillit og aksept. På bakgrunn av denne forståelsen av

tradisjoner, er det kanskje mulig å tolke hvordan odelstradisjonen blant andre tradisjoner overlever under ulike forhold, også i vår moderne tid.

HVA ER EN TRADISJON?

(Dette spørsmålet og spørsmålene videre er mine egne tenkte spørsmål til teorien i Shils bok. "Svarene" fra boken er derfor ikke på forhånd bundet til spørsmålene. Shils sine forklaringer i boken er tvert i mot gitt på et generelt grunnlag om tradisjon. Jeg har allikevel tolket kunnskapen fra boken som mulige svar på egne spørsmål som jeg finner egnet i forhold til temaet jeg behandler. "Spørsmål og svar" – formen har jeg valgt for å gjøre det lettere (i hvert fall for meg selv) å kunne skille ulike spekter ved tradisjonsforklaringene, men også for lettere å kunne knytte odelstradisjonen til forklaringene.)

På spørsmålet mitt om hva tradisjon er, forklarer Shils at ordet -tradisjon- er utledet fra «traditum». Traditum viser til hva som helst som blir overført fra fortid til nåtid. (s. 12 Shils '88) Det sier ingen ting om hvilke måte det blir overført. Det kan være både som muntlig og skriftlig form, et fysisk objekt eller en kulturell konstruksjon. Hvor mye liberal forandring eller hvilke mottakelse denne overføringen får; sies det heller ingen ting om. Det viktige er at det som overføres er utviklet av menneskelige handlinger, tanker eller forestillinger, og blir overført fra en generasjon til den neste. Det som fantes når dagens samfunnsmedlemmer ble til, blir derfor et "traditum" for dem. (s 12 Shils '88)

Mitt spørsmål: Er ikke tradisjon en konkret og stabil handling som overføres fra en generasjon til den neste?

Shils: Det er viktig å se at dette ikke dreier seg om den konkrete handlingen, men heller mønstrene eller forestillingen om handlingen hos de som mottar. Det er troen om handlingen, hva den anbefaler, regulerer, hva den godtar eller ikke godtar, som blir grunnlaget for nye handlinger. Slik blir forestillingen om en tidligere epoke i historien like mye en tradisjon som en gammel skikk som praktiseres. En trenger ikke å kalle noe tradisjon for at det skal være det. Derfor trenger en heller ikke å akseptere en forestilling fordi den har eksistert tidligere. Det er nok at den er levende og vital for den som aksepterer forestillingen. På denne måten blir fortid en del av det nåtidige, samtidig som ny innovasjon blir tilført. En tradisjon blir slik «noe som blir tatt for gitt som den eneste mulige eller fornuftige måte å både tro og handle.» (s.13 Shils, '88)

Mitt spørsmål : Hvis tradisjon bare er en forestillingen om hva en skal gjøre, en oppfattelsen av hva som er mulig og fornuftig, da ligger det vel egentlig i kortene at en tradisjon kan forandre seg over tid? Vil den kanskje tilpasse seg den tid den lever i?

Shils: Mottagerens rolle og opplevelse av innholdet gjør at tradisjonen forandrer seg

over generasjoner. "Derfor blir symboler og fortolkninger mottatte og modifiserte etter den tid en lever i." (s.13 Shils `88) I overføringsprosessen blir tradisjonen presentert på en ny måte, liksom mottakerens forståelse blir ny. Etter bare tre generasjoner vil derfor en tradisjon være forandret. (s. 13 Shils `88) Men det som er «essensielt» (s. 14 Shils `88) i tradisjonen forandres ikke, og vil kunne la seg kombinere med de elementer som forandres. (s.14 Shils `88) Selv om konsekvensen av dette er at en tradisjon faktisk forandres radikalt, vil den allikevel gjenkjennes som den samme. De som aktivt deltar i tradisjonen ser heller ikke så lett forandringen, men synes oftest at tradisjonen i all hovedsak er den samme. Hvis de i tillegg føler en tilhørigheten og identitet med forrige generasjon, gjør dette også sitt til at forandringen føles liten. Men tilhørigheten og identifisering med forrige generasjon er ikke det samme som "selve tradisjonen". Tradisjoner er ikke bundet av at en føler tilhørighet generasjoner imellom. (s.14) Men tradisjoner kan gi en opplevelse av å være sammenbundet i en kjede generasjoner imellom der alle "medlemmer" er med på å overbringe tradisjonen slik den fremstår i presens. Dette kan gi både identitet og følelse av felles signifikante kvaliteter. (s.14 Shils`88)

Mitt spørsmål: Ikke alle velger å følge en tradisjon. Noen bryter ut og vil forholde seg til virkeligheten på en annen måte? Hva om ingen lenger tror på tradisjonen?

Shils: Tradisjoner reproducerer ikke seg selv. Bare ved at mennesker lever, kan, vet og ønsker disse, ved stadig å handle i trå med tradisjonene, og ved å modifisere de videre, vil tradisjonene bestå. (s.15 Shils `88) Men arvtakerne kan også velge nyere eller andre forståelsesformer som kanskje er mer aksepterte i sin generasjon, slik at tradisjonen ikke overlever.(s.15 Shils`88)"En tradisjon må vare i tre generasjoner for å bli kalt en tradisjon. Eller sagt på en annen måte: to overføringer over tre generasjoner." (s.15 Shils `88) "Noen tradisjoner har vart lenge: Monoteisme har vart i 3000 år, kristendom i 2000 år, marxisme i 150 år, og modernisme i kunst og litteratur like lenge. Å tallfeste en tradisjon er heller ikke alltid lett." (s.16 Shils `88)

Mitt spørsmål: Slik jeg har forstått mine historiebøker tidligere, så fantes det før opplysningstiden en «genuin tradisjon» som var ett sett med regler å leve etter. Dette var basert på religion og overtro. Så kom modernitetens tanker og virkninger og "reddet" oss fra tradisjonenes tvang og gav oss i stedet rasjonalitet, frihet og muligheter?

Shils: "Ulike samfunnsteoretikere fra opplysningstiden og folkloristene omtalte det tradisjonelle samfunnet som om det hadde ett sett med faste regler som alle levde etter før opplysningstiden." (s.18 Shils `88) Dette var en god bakgrunn for det moderne for å vinne frem med sitt syn og politikk. De mente at «det tradisjonelle» ikke begrunnet hverken arbeid eller innhold, institusjonelle regler eller arrangement med den rasjonelle diskurs eller empirisk validitet . (s.19 Shils 88) Men historien kan også fortelles på en

annen måte: Tradisjonene preget ikke mer den tid kalt «den tradisjonelle», enn århundrene som kom senere. (s.19 Shils'88) Det tidlige moderne samfunnet ble fremstilt som en reddende og en tradisjonsløs motsetning til det som hadde vært. Handlinger ble fra da av begrunnet med rasjonale som "interesser" og "makt" i stedet for tradisjon. (s.9 Shils 88) Tradisjonen som forklaringsmodell ble deretter gjemt og glemt som et tabu-belagt sosialt emne i Vestens videre sosiale historie. (s.10 Shils 88)

Opplysningstidens rasjonelle forklaringsmodell ble en suksess, men resultatet av denne suksessen har allikevel kostet Vesten dyrt for ettertiden har vist at mangfoldet minket. (s. 21 Shils '88) Vesten er i stedet blitt tradisjonell i en ny innpakning. For handlinger er heller ikke i ettertid blitt mer rasjonelle og vitenskapelige i sin metode hos folk flest. Dette gjelder også forholdet til deres egen kultur. Det er mye som blir tatt for gitt og overført til nye brukere uten kritisk utprøving om empirisk validitet. Dessuten er «det ubevisste» både i vitenskapen og i metoden like mye til stede nå som før (s.22 Shils '88). Vi forsetter å bygge vår forståelse om kunnskap, erfaring og analyser på noe som er utført i generasjoner. Mye er uttalt og beskrevet kunnskap. Men i denne nye moderne tradisjonen er det også mye uartikulert som overføres. Mottakeren former sin forståelse både ut fra det artikulerte og det uartikulerte. Uten slike tradisjonelle overføringer, hadde ikke vitenskapen kunne vært så "vellykket", vunnet et så stort «terreng» og fått så mange «troende». For det er tillit og aksept til de vitenskapelige begrunnelser og kunnskap som gir dette programmet en så stor makt. Gjennom denne tillit og aksept ble vitenskapen etter hvert en tradisjon. Den ble mottatt på samme måte og med samme plass som jødedekristendommen tidligere hadde blitt gitt som forklaringsmodell på opprinnelse og mening for den menneskelige eksistens.(s. 22 Shils 88) Selv om ny vitenskap aldri kunne ha eksistert uten den strengeste begrunnelse, er resultatene allikevel en substantivistisk tradisjon for "folk flest". Det vil si at vi tror at vitenskapelige metoder og resultater er riktig utført og fører frem til viktige resultater. Uten denne generelle tro og tillit på at den vitenskapelige tanke; ville den ha mistet sin makt. For "folk flest" utfører ikke selv observasjonene eller stiller kritiske spørsmål til disse, men godtar allikevel vitenskapen tillitsfullt.(s.22 Shils 88)

Mitt spørsmål : Det høres jo ikke helt "stuerent" ut å si at de er tradisjonelle på universitetet?

Shils: «Det tradisjonelle» har ingen status i de intellektuelle kretser. Menneskets utvikling har i stedet vært begrunnet med empirisk vitenskap, prosedyre og rasjonell dømmekraft. Når dette har vært sett som rettesnor for å regulere menneskenes liv og samfunnets utvikling, har alltid "det tradisjonelle" fremstått som kritikkverdig med bare tiltro til eldre autoriteter. Det tradisjonelle var det som ble erklært som motsetningen og fienden til den vitenskapelige kunnskap i overgangen fra middelalder og til opplysningstiden. (s.6 Shils 88) Tanken var at hvis bare det tradisjonelle vek plassen til fordel for vitenskapelig begrunnelse, ville alt bli bedre. En trodde sogar at bare den vitenskapelige begrunnelse ble sterk nok; ville den romersk Katolske Kirke gå under!

Fortsatt finnes det en tro på at en hver situasjon alltid skal kunne forbedres og være i en evig prosessuell utvikling. Dette er det normative argument som nesten er gjennomført hos de intellektuelle. Alle skal være effektive, rasjonelle og oppdaterte. Men disse tankene er etter hvert kommet inn i et blindspor. For når disse tankene har fått så stor oppslutning generelt, er de etter hvert blitt så aksepterte at de ble tatt for gitt! (s.7 Shils '88). Allikevel vil ikke de intellektuelle bruke ordet "tradisjon". For det som forbindes med tradisjonelle institusjoner, praksiser og tro blir sett på som «reaksjonært» og «konservativt», og det blir oppfattet som «feil»! (s 3 Shils '88) Tradisjoner og tro har alltid et arvet normativt innhold i seg med en intensjon om å skape aksept og bekreftelse. (s.23 Shils '88) Derfor har de intellektuelle også på sin måte også et normativt forhold til vitenskapen. De har samsvarende praksiser i forhold til den, like institusjonelle innretninger, og de arbeider etter like statistiske metoder. Konsekvensen er normativ. Det er dette som «binder de døde til de nålevende» i samfunnet: Vi tror på det som er blitt overlevert. Vi oppfatter det som "naturlig". Dette innebærer både livsmønstre og livsinnhold. I kritikken av tradisjonen ble dette kalt «den døde hånden fra fortiden», men det normative er egentlig en indre kraft som holder samfunnet sammen i en gitt form over en tid. Også hos de intellektuelle. (s.23 Shils '88)

Mitt spørsmål: Men selv innenfor det normative har jo samfunnet forandret seg. Moderniteten hadde ulike faser med ulikt innhold etter behov i tiden, og det postmoderne har oppskaket en hel intellektuell verden med sine utfordrende tanker om nettopp normer.

Shils : Menneskene kan ikke klare å ta til seg alt som er skrevet og overlevert om deres tradisjon. De må velge. Men seleksjonen er ikke bare et individuelt valg. De som har levd før i tradisjonen har også valgt. Tradisjonsprosessen var, er og blir derfor en valgprosess. (s.26 Shils '88) Tradisjonen deler seg meg dette opp i ulike retninger. Dette kan igjen føre til at en retning blir så liten at kun få kjenner til den, mens andre retninger blir større. Den samme tradisjonen vil derfor ikke oppfattes likt av alle eller være i konsensus. I stedet vil ulike retninger og spesialiseringer eksistere ved siden av hverandre. Ikke bare vil det utvikle seg ulike nivåer i differensiering og spesialisering i overtagelsen, men også ulik substansiell fortolkning og vektlegging. (s27 Shils 88) Mennesker velger et liv ikke bare ut fra tradisjon, men også ut fra sine muligheter for livsutfoldelse. Selv i «de mest tradisjonelle samfunn» setter mennesker seg mål som kan gi dem forbedringer. Hva dette er, er avhengig av det kognitive mønster de allerede har, den situasjon de er i og andre mennesker som er involverte. De avveier rettferdighet og moralsk forsvarlighet og har i tillegg evne til impulsivitet og følelsesbetonet handling. Øyeblikkets følelse kan så vel overvinne det rasjonelle slik mang en tradisjon er blitt brutt i moral og mening. (s.31 Shils 88)

Mitt spørsmål: Hva vil du til slutt fremheve som det viktigste i forståelsen av tradisjon?

Shils: Tradisjon er et forevist mønster som blir overført fra mennesker til mennesker. Ikke som en bestemt handling, men som verdi, innhold og forståelse. For eksempel; idealet om "å ha suksess i forretningslivet" er ikke noe nytt når det gjelder verdien, innholdet og forståelsen fra generasjon til generasjon som et resultat. Men resultatet sier ikke noe om hvordan en skal steg for steg skal handle og velge for å komme frem til dette som ønsket ideal. I stedet sier tradisjonen bare noe som er generelt. Hver og en må finne sin individuelle løsning for å kunne oppnå tradisjonen som sitt ideal. (s.32 Shils 88) Men for at dette skal bety noe sosialt, er løsningene og idealene også avhengig av at andre sosiale samfunnsmedlemmer forstår symbolene så likt som mulig. Det er på den måten en kan oppnå den ære, beundring eller anerkjennelse en er ute etter. Derfor er det tross all rasjonell kalkulering og kognisjon mye som er og må være tradisjon. Dette viser ikke til forskjellen mellom rett og galt, men til en lært forståelse om mål og teknikker som gir tillit og aksept. Tradisjoner innbefatter derfor både rasjonale, moral, kognitive handlinger og følelse. (s. 33 Shils 88)

ODELSARV OG MODERNITET SOM TRADISJONER

Etter denne "samtalet" med Shils har jeg lært at det finnes essensielle verdier ved odelstradisjonen. De verdiene overføres fra generasjon til generasjon. Det kan nok tenkes å være de samme verdier som Daugstad og Sivert refererte til som "blodsband" og "holde gården i hevd og vedlikeholde den best mulig." Men ut over dette essensielle vet jeg ikke enda hvordan tradisjonen blir vedlikeholdt i praksis, hvordan odelstakerne i praksis modifierer den videre slik at den kan bestå. Men jeg har lært at jeg ikke trenger å lete etter en tradisjon som er lik hos alle og preget av konsensus. Tvert i mot skal jeg se at hver praksis er en individuell løsning, men ikke mer individuell enn at noen andre forstår symbolene nok til å gi ære, beundring og anerkjennelse tilbake. Shils viser slik til ulike retninger innenfor hver tradisjon. Hadde jeg kunnet finne ulike retninger innen odelstradisjonen?

Skille mellom modernitet og tradisjon som motsetninger er også et konstruert skille viste Shils. I stedet skal jeg heller se etter ulike tanker, forestillinger og hverdagspraksiser som danner ulike mønstre og med kanskje ulike normative innhold. Det finnes ulike tradisjoner, som "blodsband" og "modernitetsband" (eget ord), men det er ikke dermed sagt at ikke disse kan tilpasse seg hverandre og blandes i hverdagspraksiser. Spesielt når det så tydelig vises til en maktrelasjon mellom de ulike tradisjonstanker. Da er det vel bare å forvente at noen tilpasser seg for å få ære og anerkjennelse.

Jeg trenger derfor ikke primært lete etter valgets kval mellom ulike tradisjoner i denne undersøkelsen, men heller fokusere på ulike måter eller "mønstre" som odelsguttene håndterer livene sine på i praksis. Sekundært er mønstrene likevel retningsgivende over tid.

Max Weber (Kallberg 94) viste til fire meningsfulle handlingstyper i sin teori. Disse fire er idealtypiske motivasjonsorienteringer hos aktørene og er slik sosiale handlinger fra genuine aktører som er i stand til å tolke omgivelsene sine og igangsette kreative handlinger. Sosiale handlinger gir på denne måten både sosial og subjektiv mening.. Den første handlingstypen er den rasjonelle. (Zweckrational) Denne typen definerer handling ut fra en "middel-mål" forståelse der alternative midler blir veiet opp i mot hverandre for lettest å oppnå et mål. Denne typen vurderer også hvilke løsninger som kan føre til ulike mål. Den andre handlingstypen er den verdi-rasjonelle. (wertrational). Den oppstår når en sosial handling blir en følge av en bevisst tro på verdien for verdiens egen skyld. Troen kan være på verdiens etiske, estetiske eller religiøse innhold, men den sosiale handlingen er uavhengig av om tanken fører til suksess. Denne handlingstypen inneholder alltid bindene krav. Følelsesbasert handling er den tredje typen. Denne er en følge av aktørens spesifikke affekter og følelser. Denne typen skiller seg fra den verdi-rasjonelle ved å mangle den konsistente planlagte orienteringen. Tradisjonell handling er den fjerde handlingstypen. Handlingen frembringes av inngrodd habituering og er ofte en rutinereaksjon på vanlig stimuli og mangler derfor et høyt selvbevisst aspekt. (s.25-26 Stephen Kallberg` 94) "Hver handlingstype finnes i alle epoker og i alle sivilisasjoner. Meningsfull handling kan selv hos "primitive folk" være middel- mål rasjonell og verdi-rasjonell, og den moderne mann er ikke mer utrustet med en større kapasitet for en av handlingstypene enn sine forfedre. Men noen epoker har på grunn av sosiologiske konstellasjoner en tendens til å fremkalle en spesiell handlingstype mer enn de andre." (s. 26 .Kallberg 94)

Dette er jo interessant. I praksis finnes det kanskje utallige individuelle odelssløsninger, men som til sammen allikevel formes av ulike idealhandlingstyper eller mønstre. Hvilke retninger finnes innen odelstradisjonen mon tro?

Finnes det retninger og kunnskap om disse må de også overføres på et mer hverdagslig og praktisk nivå. Ennå vet jeg ikke hvordan en tradisjon, et mønster, en verdi, et innhold eller en meningsfull handling blir overført i det daglige liv fra menneske til menneske. Hvordan kan det som er utviklet av menneskelige handlinger, tanker og forestillinger, bli overført til noen som igjen tar dette for gitt. Hvordan blir det "den mulige eller fornuftige måte" å både handle og tro på? Teorier om dette emnet har jeg valgt fra to bøker:

"Den samfunnsskapt virkelighet " (Her kalt : DSV) av Peter L. Berger og Thomas Luckman, 1992 og " Invitasjon til sosiologi" (Her kalt : Invitasjon) av Peter L. Berger. 1991.

SOSIALISERING. HVORDAN BLIR KUNNSKAPEN OVERFØRT?

“Mennesket fødes ikke til verden som et medlem av et samfunn”, hevder Berger og Luckman. (s.152-153.DVS. 92) “I stedet blir mennesket samfunnsmedlem gjennom en dialektisk prosess”. En ontogenetiske prosess kalles sosialisering og kan defineres som en “omfattende og vedvarende styring, der fører individet inn i samfunnets objektive verden eller i en del av denne.”

Mine spørsmål blir derfor: Hvordan foregår denne styringen? Er det ulike måter å se dette på? Finnes det teoretiske forklaringstradisjoner?

Ut fra Durkheim sin teori er styringen fra samfunnet total over individet. Durkheim la vekt på at samfunnet er en virkelighet i seg selv og det kan ikke reduseres til psykologiske eller andre individuelle motiver og hensikter. Å leve i et samfunn ut fra dette synet; betyr å være dominert av samfunnets egen logikk. Menneskene følger derfor denne logikken uten selv å vite det. Som en konsekvens av dette finnes det heller ikke mening i å spørre samfunnsmedlemmene om svar på samfunnets indre dynamikk. Forklaringene om samfunnet er skjult for dem. Selv ikke selvmord hadde individuelle motiver viste Durkheim i sine statistiske studier. Tallene viste i stedet at det var sosiale karakterer som gav grunn for deres handlinger. (s. 48 Invitasjon. Berger 91) I Durkheims teori har man som individ ikke mulighet til å verken påvirke eller forstå sin situasjon. Samfunnet bestemmer ikke bare det individene gjør, men også hva de tenker og er. Deres samfunnsmessige plassering vil avgjøre både deres eksistens og deres opptreden. (s.100 Invitasjon. Berger 91).

Charles Cooley og Georg Herbert Mead kritiserte Durkheims teori om forholdet mellom individ og samfunn. De utviklet en rolleteori der det finnes en “dialog” mellom individ og samfunn. Her blir ikke sosialiseringen en ensidig mekanisk prosess, men heller en dialektikk mellom samfunnets identifisering av individet og individets selvidentifisering. Det betyr at det er sosiale årsaker som bestemmer, opprettholder og forandrer identiteten. Rollene blir derfor fundamentale for vår personlighet, og de vil ha innvirkning for langt mer enn bare aktivitetene i våre voksne liv. (s.105 Invitasjon Berger 91). Det er gjennom disse sosiale rolleprosessene at et barn blir deltager i samfunnet. Mead mente til og med at barnet først finner ut hvem det er; når det lærer hva samfunnet er. Barnet lærer på denne måte å spille sine egne roller ved å lære “å ta andres roller.” I gjennom de betydningsfulle personer som barnet har en nær og følelsesmessig forbindelse med; “de signifikante andre,” lærer barnet holdninger som er avgjørende for oppfatningen om seg selv. (s.166 Invitasjon Berger 91)

Etterhvert lærer barnet at den rolle det selv har, ikke bare er betydningsfull for den nærmeste krets, men at denne også står i sammenheng og er samsvarende med forventninger “det store samfunnet” stiller. Det er denne generaliserbarheten og

abstraksjonsnivået Mead kaller oppdagelsen av "den generaliserte andre." Barnet skjønner at det ikke er bare mor som ønsker at det skal være snilt, rent og sannferdig, men "hele samfunnet" har et ønske om dette. Først gjennom dette omfattende begrep om samfunnet, er barnet i stand til å få et klart begrep om seg selv. "Selv" og "samfunn" blir da i barnets erfaring; to sider av samme sak. Identitet blir med andre ord ikke noe som er "gitt", men blir bestemt etter sosial anerkjennelse. Barnet blir den det blir tatt for å være. (s.166 Invitasjon Berger 91)

Cooley la vekt på at det å være et menneske er å bli anerkjent som et menneske. Eller en kan si at det å være en viss type menneske vil si at omverdenen anerkjenner en som denne. "Et barn som vokser opp uten ømhet og omsorg blir dehumanisert." (s.107 Invitasjon Berger 91) og "et barn som møter respekt vil respektere seg selv." (s.107 Invitasjon Berger 91). Det vi lærer av dette er at identiteten til barnet smelter sammen med den identiteten det møter i forventningene. Identitet blir derfor sosialt bestemt, og denne støttes og opprettholdes av sosiale årsaker og av regelmessig gjentakelse. Barnet er derfor ikke menneske helt for seg selv, og kan mest sannsynlig heller ikke beholde en spesiell identitet helt alene. Hvis anerkjennelsen forsvinner, faller også selvoppfatningen sammen etter en tid.(s.107 Invitasjon Berger 91)

Berger og Luckman bygger videre på teorien fra Mead og Cooley. De fremhever videre at samfunnet eksisterer både som en objektiv virkelighet og en subjektiv virkelighet, og at mellom disse foregår en utveksling og en prosess. Denne prosessen er sammensatt av tre momenter: eksternalisering, objektivisering og internalisering. Å leve i et samfunn betyr å delta i denne dialektikken. Når et individ oppfatter en objektiv situasjon som et uttrykk for et annet individ sine subjektive prosesser, og dette gir i tillegg subjektiv mening for individet selv, kan vi si at individet er internalisert. Med andre ord betyr internalisering at individet har en forståelse for sine medmennesker og at det oppfatter verden som meningsfull og som en sosial virkelighet. Individet objektiviserer da virkeligheten det har internalisert. (s.153 DSV B.og L. 92)

I likhet med Mead, deler Berger og Luckman sosialiseringens utviklingen opp i to faser. Primærsosialisering er den første sosialisering barnet gjennomgår i barndommen. Gjennom denne blir barnet et medlem av samfunnet. Sekundærsosialisering derimot, er enhver senere prosess som styrer et allerede sosialisert individ inn i nye sektorer av samfunnets objektive verden. (s.154 DSV. B.L 92)

I Primærsosialiseringen er internaliseringen utgangspunktet. Barnet begynner å overta en verden som allerede finnes da det fødes inn i en objektiv sosial struktur. Allikevel er dette en original prosess for hvert enkelt individ, fordi barnet også blir avhengig av hvordan de signifikante andre formidler og filtrerer verden. Gjennom de signifikante andre sin utvelgelse blir barnet konfrontert med en objektiv sosial verden. Det kan derfor bli mange ulike fortellinger om den samme objektive sosiale struktur alt etter

hvem de signifikante andre er og hvordan disse velger å filtrere og formidle verden. På denne måten foregår det en dobbel utvelgelse av "virkeligheten" før den når barnets subjektivitet. (s.155. DSV. B. og L. 92) Da barnet heller ikke kan velge sine signifikante andre selv, blir identifiseringen med disse "kvasi-automatisk". Derfor er også internaliseringen av disse signifikante andre sin verden og spesielle virkelighet "kvasi-uungåelig." Den verden de representerer blir den eneste mulige og tenkelige for det lille barnet. Det er også grunnen til at denne primærsosialiseringen blir sittende så mye dypere rotfestet i bevisstheten enn andre verdener som internaliseres under sekundærsosialiseringer. Primærsosialiseringen er det viktigste "tillitstriks" samfunnet noen gang utsetter individet for. Denne prosessen klarer å få det som egentlig bare er sammentreff av tilfeldigheter til å se ut som nødvendigheter, og dermed gjøre individets tilfeldige fødsel meningsfull.(s.159 DSV. B. og L 92) Uansett hvor man reiser i livet på et senere tidspunkt; vil denne barndommens verden fortsette å bevare sin særlige realitet. (s.160 DVS. B.og L. 92) Det som gjør primærsosialiseringen så spesielt virkningsfull er den erkjennelsesmessige innlæringen. Den er følelsesmessig ladet fordi barnet identifiserer seg emosjonelt med de signifikante andre. Barnet gjør deres roller og holdninger til sin egen identitet; samtidig som det opplever den identiteten det blir gitt av de signifikante andre. Til sammen foregår en dialektikk mellom de signifikante andre og barnet. Den nære hverdagsverden blir på denne måten både meningsfull og en sosial virkelighet for barnet. Verden internaliseres slik i en emosjonell sosial kontekst. (s.157 DVS. B. og L. 92)

I primærsosialiseringen forekommer også en annen prosess for barnet. Rundt de signifikante andre og det nære, finnes også rammer i en større sosial verden. Gjennom oppdagelsen av denne større verdenen danner barnet forståelsen for et generelt syn representert gjennom "den generaliserte andre." Barnet opplever subjektivt at det finnes en generell identitet som er den samme uansett hvem det møter. Det er denne generelle identifiseringen som gir barnet følelsen av stabilitet og sammenheng i samfunnet. I praksis betyr dette at barnets identifiserer seg ikke lenger bare med de konkrete, signifikante andre, men også med den generelle andre. Dette er en avgjørende fase i sosialiseringprosessen. Barnet blir en del av en større sammenheng og opplever subjektivt at samfunnet, identiteten og virkeligheten blir deler av samme internaliseringsprosess. (s.157 DVS B. og L. 92)

Når den generaliserte andre har utkrystallisert seg i bevisstheten oppstår vanligvis et symmetrisk forhold mellom objektiv og subjektiv virkelighet. (men de er ikke kongruente) Det som er virkelig "utenfor" barnet tilsvarer stort sett det som er virkelig "innenfor" i barnet. Objektiv virkelighet kan derfor lett omsettes til subjektiv virkelighet og motsatt. Språket er her et viktig redskap for oversettelsen. Allikevel vil det alltid være deler av den subjektive virkelighet som ikke oppleves som fullstendig sosial. I den subjektiv biografi vil en se seg selv som noe som er både innenfor og utenfor samfunnet. Dette er en prosess som foregår kontinuerlig og i en balansegang. (s.157

158 DVS. B. og L 92)

Primærsosialiseringen slutter når den generaliserte andre er blitt etablert i barnets bevissthet. På dette tidspunkt er det et effektivt medlem av samfunnet. Det har nå subjektivt "et selv" og "en verden". Men sosialiseringen er allikevel ikke totalt avsluttet. Selv om primær-sosialiseringen opprettholdes i bevisstheten, utvikles sekundærsosialiseringen – eller ytterligere sosialisering. (s.161) I alle samfunn som har en viss form for arbeidsfordeling vil sekundærsosialisering bli nødvendig. Denne handler om internaliseringen om de institusjonelle "sub"-verdener. Omfang og karakter avgjøres av samfunnets kompleksitet. (s.162 DVS B. og L 92)

I dette forekommer også en fordeling av ulike spesialkunnskap som resultat av arbeidsfordelingen. Bærere av denne kunnskapen defineres institusjonelt. Slik blir sekundærsosialiseringen en rollespesifikk viten, men krever i tillegg et rollespesifikt ordforråd som kan strukturere rutinefortolkninger og rutineadferd innenfor et spesifikt område. Individet må lære seg underforståtte betydninger og følelsesmessige nyanser. Denne kunnskapen internaliseres under sekundærsosialiseringen. Denne spesifikke kunnskapen blir en delvirkelighet bygget på den basis som primærsosialiseringen gav, og er derfor avhengig av at denne tidligere har blitt internalisert. Til sammen kan begge sosialiseringstypene være mer eller mindre sammenhengende virkeligheter. Men det kan også være et "overensstemmelsesproblem." De fleste "kriser" oppstår fordi en erkjenner at foreldrenes verden ikke er den eneste verden, men at denne har en spesifikk sosial plassering som til og med kan ha noe mindreverdige over seg. (s.162- 165 DVS. B. og L. 92)

Primærsosialiseringen er avhengig av barnet følelsesmessig identifiserer seg med signifikante andre, men dette er ikke nødvendig i de fleste tilfeller i sekundærsosialiseringen. En lærer er noe annet enn en mor. Læreren er erstattelig, formell og anonym. Det er en virkelig verden, men mer flyktig enn den primære. Mens barnet lever i den verden foreldrene har definert fordi det kan ikke annet, vil verden fra den sekundære lett kunne glemmes og forlates for alltid. (Som matematikkverdenen.) (s.167 DVS. B. og L. 92)

Dette betyr at under sekundærsosialiseringen kan en skille en del av selvet ut fra resten av selvet. Grunnen er at sekundærsosialiseringen mangler mye av primærsosialiseringens affektive karakter. Sekundærsosialiseringen blir relevant kun i en spesifikk rollesituasjon. Derfor blir det en viktig del i modningsprosessen å kunne skille mellom sitt totale selv og virkeligheten som tilhører det totale og et spesifikt selv og en spesifikk virkelighet. (s.166-167 DVS B. og L. 92)

Hvis en vil endre et individs subjektive virkelighet radikalt, eller lære et individ noe nytt, er de terapeutiske og pedagogiske teknikker like: En etterligner primærsosialiseringen og benytter seg av følelsesmessige påvirkninger om enn i ulik grad. Det er den gamle

internaliserte virkelighet som må endres, fordi denne står i veien for nye virkeligheter og internaliseringer. Jo mer sammenheng det er mellom den gamle og den nye virkelighet, jo lettere og hurtigere oppnår individet det nye preget på virkeligheten. (s.167) Slik lærer en seg for eksempel et nytt språk, ved å bygge på forståelsen av "morsmålet". Men det nye språket blir sjelden så "selvsagt" som det primære språk. (s.168) Noen sekundærprosesser krever en sterk grad av sosialisering, mens andre krever mindre. (s.169) Den moderne utdanningens utvikling er den beste illustrasjon på en sekundærsosialisering viser Berger og Luckman. (s.167-169 DSV. 92)

Hva betyr denne kunnskapen om primær og sekundærsosialisering i forhold til odelsgutter og deres verdivalg?

For det første er det viktig å understreke at guttene selv er delaktige i å forme sitt liv, slik Berger og Luckman viser til. Verdiene guttene har lært i primærsosialiseringen er således også blitt deres egne verdier. Det er gjennom en dialektisk prosess at "odelsbarnet" også oppfatter sin egen rolleforståelse og gjør sine egne valg. De har tro på verdiene som er fortalt, lært og levde. De symbolske verdiene om "blodsbånd" og "hevd" blir derfor ikke innført for å holde guttene borte fra "markedet" primært, men er i stedet en egen og annerledes verdiverden enn "markedsverdenen". Markedsverdenen ser etter hvert ut til å ha mest makt til å definere hva som er det "normative rette." Når verdiene handler om makt eller kraft til å definere det normative, vil kanskje noen "odelstakere" finne det "nødvendig" å revidere sine verdier og primære kunnskap om "blodsbånd" og "hevd".

Berger og Luckman viser at primærsosialiseringen kan være vanskelig å forandre. Den er emosjonelt sterkt knyttet til personen. Den har et normativt innhold som barnet lærer som "naturlig." Det symbolske i odelstradisjonen (som for eksempel "blodsbånd" eller "hevd") vil jeg anta er en slik læring som er vanskelig å forandre. "Men fra å være den "eneste mulige tenkelige" for det lille barnet, skaper sekundærsosialiseringen også andre muligheter. Ny kunnskap vil bli tilført om verdens virkelighet. Spesielt vil jeg anta at dette er viktig når verdiene ikke lenger gir "ære, beundring eller anerkjennelse". Sekundærlæringen blir da viktig for å muliggjøre kombinasjoner med de normative "modernitetsbånd"

Dette er ikke en strategi av ny dato. Shils viste tidligere til det strategisk var skapt et kunstig skille mellom moderne verdier og de tradisjonelle verdier for at mennesker med moderne verdier skulle få makt. Men har ikke mennesker med tradisjonelle verdier også brukt sine strategier for å oppnå makt og anerkjennelse? Hvilke ideologiske tilnærminger har historisk vært brukt for å holde på holde på odelsfundamentet som en økonomisk og sosial samfunnsstruktur? Hvordan måtte dette idealet tilpasses tiden hverdage til ulike bønder? Det vil neste kapittel handle om.

KAPITTEL 3:

ODEL SOM SYMBOLSK INSTITUSJON

Som tidligere vist er odelsretten både en svært gammel lov og en gammel tradisjon i Norge. I løpet av historien er det tatt ulike valg og prioriteringer om hvordan institusjonen både praktisk og sosialt burde oppfattes i hverdagene. I dette kapittelet vil jeg vise hvordan historiske forhold i mellom ideologier og politikk har vært med å forme oppfattelsen av krav og forventningene til odelsbonden.

May Britt Ohman Nielsen skrev i 1997 en doktoravhandling : Jord og Ord. En På studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915-1940. I denne avhandlingen viser hun til de ulike politiske og ideologiske trekk som ble gjort i Bondepartiet i denne startfasen for å markere sitt syn og samle bøndene politisk. En av årsakene til denne mobiliseringen var odelsretten: "I Norge hadde stabiliteten i de juridiske og politiske forholdene som konstituerte bondesamfunnene vært stor. Fundamentet i denne økonomiske og sosiale samfunnsstrukturen, odelsretten, var derfor samtidig det tyngste av alle symbolene som viste bøndenes standsprivilegier og særstilling i samfunnet. Odelsretten til jorda var kjernen, sentrum i alt det som bøndene sloss for gjennom sin bevegelse og sitt parti. Kampen måtte derfor føres både på det materielle plan og symbolplanet» (s. 22 Ohman Nielsen 97)

Dette viser at odelsretten både var et økonomisk og sosialt fundament i tradisjonen. Dette fundamentet var viktig å formidle videre for å kunne opprettholde sosiale posisjoner og mål. Derfor ble det også viktig å gi odelsretten en sosial form som var tilpasset tiden. (s. 24 O. Nielsen 97) På den måten ville odelsretten styrkes og igjen underbygge stabiliteten. (s. 22 O. Nielsen 97)

Grunnen til denne intensivering av den sosiale form rundt fundamentet var at det låg nye fristelser i tiden. Som eksempel brøt mange opp fra bondesamfunnene og utvandret til Amerika for "å friste lykken", mens andre drog inn til byene for å ta seg et annet yrke. "...da ville ikke landbruket hevde seg i forhold til industrien. Ungdommen ville flytte inn til byene, byene ville vokse og jordbruksnæringen ville gå tilbake." (s. 85 O. Nielsen 97) "...nasjonen ville synke aandelig, moralsk og økonomisk". (s. 85 O. Nielsen 97) Det var viktig å motvirke dette, slik at ungdommen ble på bygda, på gårdene og i Norge. Budskapet måtte derfor finne en form både på det materielle og det symbolske planet for å få gjennomslagskraft. (s. 22 O. Nielsen 97)

Slektsfølelse ble derfor viktig for det norske bondesamfunnet. Ved å opprettholde og utvikle generasjonssolidaritet kunne en opprettholde odelsretten. Ved å legge vekt på slektsfølelsen motiverte en bondeungdommene til å bli på gården i lojalitet til familiegården og generasjonene før dem. I tillegg var dette det viktigste båndet i det sosiale sikkerhetsnettet til bondefamiliene på den tiden. For foreldre fikk lite arbeidshjelp på gården om barna flyttet tidlig ut. Før eldretrygd og andre velferdsordninger ble etablert, kunne gamle foreldre heller ikke få «føderåd» om ingen

overtok bruket. (s. 107 O.Nielsen 97)

Men generasjonssolidaritet hadde også en annen funksjon. Gjennom denne skulle etterkommere lære å se sin oppgave ved dyrking av jord; ikke bare som et slit for føden, men også som en hellig handling. Det materielle og det symbolske skulle være to sider av samme sak når det gjaldt hverdagshandlingene for de impliserte. Derfor ble det arbeidet frem en ideologi i Bondepartiet som talte til både «hjerte og hjerne» som en helhetlig syntese. Det er dette Det er dette May Britt Ohmann Nielsen kaller " Muldens evangelium." (s.15 O.Nielsen 97)

Tanken bak ideologien var at mennesket var født konservativt og ville bevare sitt rene konservative sinn om det ikke mistet kontakten med jorden: «Den mann som dyrker sin jord tenker ikke paa noget ondt.» (s.19 O.Nielsen 97) Ideologien hos bondenæringen hentet på denne måten mye av sitt språk, sine metaforer og sitt innhold fra Bibelen. Som eksempel var bilde av bonden "den evige, anti-dialektiske, selve samfunnsfundamentet og bæreren av stabiliteten." (s.16 O.Nielsen 97) Som andre kjernebegreper i ideologien var dette ordet både konkret og materielt, men hadde i tillegg et abstrakt, opphøyd symbolsk innhold. Til sammen var det alt annet enn presist. Ordene og metaforene viste på denne måten til verdensbilder og verdier og dannet til sammen et bilde på: "hvordan verden var." (s.16 O. Nielsen 97)

Kjernebegrepene fikk således en mytisk funksjon som bandt tankene sammen uten å gå «-veien om kjølige analyser og argumentasjon» (slik liberalismen og sosialismen gjorde.) Syntesen var allerede til stede i språket. Som eksempel kunne en gjennom ordet «dyrke», lett inkluderte Gud, jorden, kultivering av menneskesinnet, kultiveringsprosessen i samfunnet, lidenskap og tro på en gang. Typiske andre ord var: jord, mat, korn, blod, slekt, fysisk styrke, pløye, dyrke, så, høste, gard osv. Alle disse ordene tilhørte allerede folks egen erfaringsverden og ble oppfattet som "allerede kjente". Derfor ble ordene og begrepene lett sett som udiskuterbare også som symboler. (s.17 O.Nielsen 97)

Når denne nye helhetsideologien som var tuftet på "det gamle kjente" og folks egen erfaringsverden grep så sterkt inn i tankesystemene til bønder i den første delen av 1900 tallet, var grunnen at ideologien ble forkynt gjennom «hverdagspråkets nervesystem». Disse nære og allerede kjente begreper bandt sammen tankene med ideologien. (s.17 O.Nielsen 97) For selv om ordene nå fikk en ny sammensetning og en ny vekt i en ny kontekst og i en ny tid, ble ikke den nye ideologien eller det nye "mønsteret" gjenkjent som noe nytt. (s.24 O.Nielsen 97) Dette hadde en hensikt. Først og fremst var ordene myntet på å samle bøndene politisk gjennom det nyoppstartede Bondepartiet: "Tidligere hadde ikke forbundet hatt noen formel å fange fortida i slik at den kunne gjøres til et redskap for bøndenes politiske interesser." (s. 24) Nå "...fikk bøndene en ny og nyttig fortid. Den latente bondekonservatismen ble oppdatert og

tilpasset dagens krav til adekvat og manifest konservatisme. Økonomisk ble den antiliberal og sosialt ble den reaksjonær." (s. 24 O. Nielsen 97) "Hvis vi ser på vort program, hvis vi er med i bevegelsen, vil vi få et sterkt inntrykk av at der er et nyt livssyn, som arbeider seg frem. Et nyt livssyn, der ikke bare tar sigte på materielle verdier, på at rydde vore udyrkede vidder og skaffe vort jordbruk levelige vilkår, men også på å bevare og skape åndelige livsverdier for land og folk."

Johan E. Mellbye 1916.(O.Nielsen 97)

Innholdet i ideologien ble "fremført" gjennom høystemte taler og poesi. Formen og innholdet passet hverandre som "hånd i hanske". Dette var mulig fordi ideologispråket fikk utvikle seg innenfor "stabile systemer der samfunnssfærene låg i ro i forhold til hverandre og lite endret seg. Derfor kunne bondebevegelsen utvikle språkkoder og retoriske figurer som var sterkt intersubjektive. En kunne si mye til mange med få ord. En kunne utnytte den kontekstkomprimeringen som bare fungerer der en kan ta det meste for gitt. Det vil si at alt er kjent og ingenting endres og alternative samfunnsvisjoner, verdier og idealer er svakt representerte." (s.22 O Nielsen 97)

På denne måten klarte agitatorene fra Bondepartiet å «treffe» bøndene med "ordene". De fikk dem til å føle et samhold, en felles forståelse på verdier og innhold i sitt forhold til jord. Den nye ideologien fikk plass og innflytelse i en viktig tid: "...forbundet skulle utvikle forståelsen av at der fantes et felles "bondesyn" på tvers av alle landsdeler, en felles forståelse av rett og galt i samfunnet som enhver bonde utviklet gjennom sitt arbeide med jorda og som ble forsterket av den kulturelle og mentale arven de overtok av sine foreldre: " Å være i bondeslekt var å tilhøre en egen kultur med sine egne tankemåter og verdier som var så fundamentale for enkeltindividet at også bondebarna tok dem med seg når de flyttet ut." (s.116 O.Nielsen 97)

Ved å legge vekt på «bevare, forsvare og beskytte» skulle bonden føle seg som selve samfunnsfundamentet, bæreren av stabiliteten og «sannheten» om verden. Bonden var som symbol slektens opphav, nasjonens far, Guds redskap for det gode i landet, den som skapte stabilitet, skjønnhet, helhet og trygghet. Gjennom sin praksis skulle han vise dette. Bonden skulle bygge nasjonen ved å rydde jord og så korn. Når landet var selvforsynt med mat, hadde bonden med sin forsørgerrolle fullbyrdet frigjøringsverket. (s.19 O.Nielsen 97) "Mot hele denne utvikling må der settes inn en sunn idealisme (...) den som bøier seg over den jord, slekten er sat til at underlægge sig i ansigtets sved- til at dyrke, dyrke og ikke bare høste. Slekten har begynt sitt liv i en have. En have må dyrkes, og jo mer vi formaar at bringe havens metoder inn i slektens husholdning, des lykkeligere blir slegten. Dette kaller jeg sund idealisme." Olav Sendestad. 1918. (s. 16 O. Nielsen 97). "Jorda skal dyrkes ikke bare med legemlig kraft, men med ånd og tanke, og dette praktiske sunde arbeid under Guds frie himmel gir sindet likevekt og balance, en balance som ikke trænges minst i vort offentlige liv. Johan E. Mellbye. 1919. (s. 15 O. Nielsen 97). (se appendix om Olav Sendestad og Johan Mellbye sin

tilknyning til Bondepartiet. Vedlegg 2.)

Dessuten hadde dette en annen funksjon: de opphøyde gardsslitet og hverdagstrivialiteten til ærefulle, samfunnsbærende handlinger; et liv og et yrke i pakt med den hellige skaperakten. Det gjorde slitet og grå hverdager lettere å holde ut og en grunn for å forsette i samme tralten. "Bondeideologien dyrket jorden og den dyrket jorddyrkeren, mannen som dyrket. Slik var det allerede ryddet og pløyd for Hamsuns "Isak" (s 21) Bondestanden ble det estetiske verdensbildet; livets voktere- «Dyrkerne». Bønder ble slik også værende på sin plass. (s. 21 O. Nielsen 97)

«De motsatte» var i følge den nye bondeideologien de som «høstet»: industriarbeiderne og handelskapitalens representanter. Til sammen undergrov de materielt og åndelig det «treenigheten: Mannen, Jorden og Vår Herre» hadde skapt. Gjennom bildet å «høste» tok de bare til seg gjennom forbruk uten selv å produsere høyverdige produkter. (selge sin arbeidskraft til fabrikken ble ikke tolket som høyverdig, og handel var høsting av andres arbeide.). «Høsterne» var de som hadde forlatt, sviktet og forrådt jorden (ved å ta seg annet arbeid, eller utvandre), og «...nå foraktet den stand som forsatt var trofast mot jorden og motarbeidet bøndernes uegennyttige slit til nasjonens beste.» (s: 21 O.Nielsen 97)

Dessuten holdt de til i «mørke, trange, tettbygde områder med dekadent kultur, umoral og kriminalitet.» (s.22) Gjennom individualisering, industrialisering, sentralisering, nye oppfinnelser, reflekterende tanker og filosofi tok modernitetsprosessen mer form i byene enn på landet. Denne liberalismen måtte i motsetning til bondeidealismen i mye større grad importere sine begreper og termer utenfra. Derfor ble den også oppfattet som mer «fremmed» og «politisk» og «analytisk» enn det kjente begrepsapparatet og metaforene bondeidealismen brukte. (s.16 O.Nielsen 97) For mange bønder ble liberalismen med individualiseringen i spissen oppfattet som en motsetning til det de selv stod for. Bondefamiliene i Norge hadde gjennom generasjoner vært vant til å bøye seg for sosial ulikerett gjennom odel og åseteretten. Denne retten gav også aksepterte skiller innenfor familien. (O.Nielsen s.69).

May-Britt Ohman Nielsen beskriver modernitetsprosessen som «syndefallet» i den norske bondehistoriens ideologi: «I paradiset hadde det kommet inn to slanger: Verdensmarkedet, kapitalismen, hadde krøpet inn fra kysten langs jernveier og med innsjøbåter. Den ble båret frem med handelsmenn som lokket bøndene med billig mel så de selv sluttet å dyrke sin jord. Slik ble de fanget av kommersialismen. Industrien som var kommet inn fjordene og oppover elvene, og arbeiderne langs anleggsveier og jernbaner, var den andre slangen som hadde sneket seg inn i paradiset. Sosialismen var eplet. Eplet var opphavet til en annerledes, analytisk kunnskap om godt og ondt. Den anviste andre klassefiseringskategorier; som splittet i stedet for å snøre sammen. Liberalismen fristet bøndene til å høste og til å svikte sin jord for falske

lønnsomhetsforestillinger. Sosialismens tankeverden snek seg inn i bygdefolks bevissthet og truet syntesens fortryllelse.» (s. 23 O. Nielsen 97)

Bøndenes frihet var blitt skapt av bondeyrket og hadde utviklet sin særpregede individualitet og sin egen kultur. De ville «– ikke splittes og deles opp etter andre linjer og mål, men heller sloss for sitt verdensbilde og sine klassefiseringsprinsipper og være en «kraftig vokter av vor nedarvede gamle kultur». (s:32 O.Nielsen 97) (se også side 402 O.Nielsen 97)

På den annen side sloss de nye arbeiderkollektivene for sin type frihet i gjennom sitt fellesskap. Gjennom sitt syn hadde de ambisjoner om å omvelte samfunnsformasjonen. (Bondeideologien kalte dette treffende og typisk: "rotvelting"(s.19 O.Nielsen97)). De nye kollektivene visste dessuten at bøndene aldri kom til å slutte seg til deres nye tanker. Bøndene ville i stedet forsvare den bestående samfunnsform. De ulike verdier og tradisjoner stod nå mot hverandre. De nye kollektivene (eller sosialistene) hadde derfor klar interesse av at de norske bøndene ble utkonkurrert av billig importkorn og andre importerte varer. Derfor støttet de heller industrieiernes, handelsmennenes og skipsredernes økonomiske interesser enn å imøtegå bøndene.(s. 32 O.Nielsen 97)

På bakgrunn av de nye kollektivenes metoder og makt kan en også se viktigheten av å ville samle bøndene organisatorisk mot «høsternes mentalitet gjennom industri og bykultur som rykket inn i landet», og som fikk mange på bygdene «– til å tru at deira eige ikkje er fint nok lenger..» En av strategiene var «å kolonisere det kulturelle rommet» som bondekulturen var. Ved å opprettholde forestillinger om hva bondekulturen hadde vært, ble det nå satt på dagsorden hva den "fortsatt" skulle være. Bondebevegelsen ville «samle» alle uttrykkene om bondekulturen slik at organiseringen kunne fremstå som allmenn og dermed virke rekrutterende politisk. En annen årsak var at de ville oppruste det kulturelle bildet av bondefamiliene. (s.121 O.Nielsen 97) Mange bøker om bonden, bondestanden og landbruket ble skrevet i denne tiden og i denne ånden. Knut Hamsuns bok "Markens Grøde" kom ut i 1917 og omformet bondeideologien til kunst.: "Han forsynte agrarene med mange nyttige metaforer, tunge symboler og en opphøyd ideologisk estetikk." (s.24 O.Nielsen 97) Oscar Albert Johnsen publiserte i 1919 en bok om norske bønders historie : "og forsterket deres oppfatning av dem selv som bærerne av nasjonenes historiske kontinuitet." (s.24 O.Nielsen 97)

"I 1920 ble også «Nemda for nasjonal stil» opprettet som et samarbeid med riksantikvaren. De arbeidet for å verne om de tradisjonelle nasjonale bondesymbolene. De vernet om nasjonaldraktene, husbyggingskunst, prydkunst i hjemmene som treskrud, rosemaling og åkler. De oppfordret også de unge til å arbeide for en mer nasjonal stil og utvikle gode norske mønstre til mal for hus og møbler på landsbygda. Bøndene fikk også sitt eget bygningskontor. Tanken var «å gjenreise den nasjonale kultur på

bygningvesenets område, ved å fremme en «rasjonell og vakker byggeskikk i det norske landbruk og hos norske bønder» (s.121,122 O. Nielsen 97)

Til sammen ble denne idealismen et mønster i en sosialiseringssprosess. For mange odelsarvere har idealismen vært et betydningsfullt mønster i tiden etter. Ut fra dette skulle de tolke sin arv og ta sine valg. Det handlet om å tilegne seg ferdigheter, kunnskaper, holdninger og normer som gav både moral, etikk og handlingsmønstre. (s. 116 O. Nielsen 97) Det gav også en oppfatning om seg selv, av sin sosiale gruppe, av lokalsamfunnet og storsamfunnet som helhet. Idealismen viste til et dominerende mønster om hva verdiene, innholdet og forståelsen var hos bønder som gruppe i forhold til andre. (s. 36 O. Nielsen 97)

Denne sosialiseringssprosessen skapte en annerledes "habitus hos bønder enn arbeidere." (s.74) "Allikevel kan en ikke si at sosialiseringen først og fremst skilte mellom bønder og arbeidere. For bondesamfunnets interesser gikk på tvers av slike skillelinjer. Det som skilte mest, var mellom de som fremmet motstand og beskyttelse mot det framrykkende industrisamfunnet og i stedet ville opprettholde strukturene slik de var, og de som ikke gjorde det. (s.75 O.Nielsen 97). «...Den bredeste og mest gjennomgripende interessemotsetningen i det norske samfunn i første halvdel av vårt århundre gikk mellom by og land.» (s. 74 O.Nielsen 97)

Det ble ikke bare enighet mellom bøndene på landsbygdene allikevel. Bygdene gav ulike muligheter etter hvor en var i landet og bøndene drev ulike former for produksjon på gårdene sine. Igjennom disse gjøremålene oppfattet de mulighetene og hverdagene sine på forskjellige vis selv om meningen fra Bondepartiet hadde vært å skape en sterk enhetlig ideologi. Den tydeligste forskjellen mellom ulike strategier hos bøndene var mellom melkeprodusenter og kornbønder.

Melkeprodusentene eller «Melkepragmatikerne» som de ble kalt, inntok en mye større innflytelse fra det moderne og liberalismen enn det kornbøndene gjorde. Ved omhyggelig å kalkulere løsninger, så de seg best tjent med å gi avkall på en del av idealismen som handlet om de symbolske "hjerte-sakene". De var tydelig mer opptatte av det konkrete og materielle enn det symbolske og fremmet klart analyserende argumenter for sine løsninger. De skapte (i likhet med arbeiderkollektivene) flere begrensende lover og ville begrense kapitalens frihet i jordbruksnæringen. De var organisasjonsvennlige og stod således også nærmere en sosialistisk tankegang enn "kornidealistene". (mer samarbeidsvillig med DNA) (s. 428-429 O. Nielsen) Melkeprodusentene var representerte over hele landet, men var flest i landsdeler der gårdene var minst ut fra et nasjonalt gjennomsnittsnivå. (Agder, Vest- og Nordvestlandet).

"Kornidealistene" var den andre ytterligheten innenfor den samme ideologien. De viste

til de symbolske «hjerte-sakene» i all hovedsak og en estetisk egenverdi for sine valg. De var mer opptatt av symbolene og ideen i tradisjonen, mer enn den materielle kampen. «Kornidealistene» ble derfor sett på som «politiske drømmere» og også kalt «muldens mænd». I praksis resulterte dette i at de unngikk å hjelpe småbøndene ut av økonomiske kriser fordi de av prinsipp ikke ville samarbeide med sosialister og DNA. Den pragmatiske tanken var i stor grad fraværende. I stedet var «bondetanken» “gitt en gang for alle og kunne ikke gjøres om.” Denne var i overensstemmelse med “det nedarvede opprinnelige bondesyn” i landet, og bygget på bondestandens lange historiske tradisjoner. (s.420 O.Nielsen 97). Disse “kornidealistene” representerte oftest de store korndistriktene som også var de gode og rikere jordbruksområdene på Østlandet og i Trøndelag. Vi kan dermed også skimte forskjellene mellom de rike og fattige bondedistrikter. (s.420 O.Nielsen 97)

“Kornidealistene” og “melkepragmatikerne” var ytterlighetene innenfor denne ideologien. De fleste fant seg vel kanskje et sted imellom disse. Praksis kunne slik fremkomme med god bruk av begge “sider”. En kunne som eksempel først kalkulerende velge «hjerne» i sine tanker, men begrunne med «hjerte» for sine omgivelser. Eller omvendt. “Men det var fra syntesen som helhet at det oppstod en ideologi til bruk i den daglige praksis.” (s.14-15 O.Nielsen 97)

HVILKE HISTORISKE OG POLITISKE ERFARINGER VISER BONDEPARTIET OM ODELSINSTITUSJONEN?

I dette politiske og historiske tilbakeblikket er viktig å legge merke til at Bondepartiet tok del i en kulturell kamp om odelsinstitusjonen. De gjorde et forsøk på å sementere og befeste institusjonen ved å videreutvikle tradisjonen i tråd med den tiden de selv levde i og i forhold til de utfordringene de selv opplevde. (Dette viser tilbake til Shils sin forklaring om hvordan tradisjonene lever videre. Se side 15).

I denne hovedoppgaven skal jeg imidlertid ikke forsette å belyse temaet på et politisk og historisk plan, selv om det i seg selv hadde vært interessant nok. I stedet skal jeg forflytte meg til vår egen tid og til et individuelt nivå. Problemstillingen blir å se hvilke posisjon bondeideologien har hos odelsgutter i dag. Striden om odelsinstitusjonen som en kulturell kamp slik Ohman Nielsen beskriver den blir her en viktig bakgrunn for problemstillingen når odelstradisjonen fortsetter å være i bevegelse og i en kamp om å overleve. Den finner stadig overlevelsesstrategier som passer tiden. Odelsguttene jeg har intervjuet i denne undersøkelsen viser til sammen en langt mer pragmatisk holdning til odelsinstitusjonen enn det idealistiske mønster Bondepartiet en gang viste til. Allikevel er ikke bondeideologien glemt, men har i stedet fått en annen posisjon. Livene jeg her skal fortelle om handler om å kombinere tradisjoner. Slik fortsetter kampen om innholdet i odelsinstitusjonen i det daglige igjennom hverdagsholdninger og hverdagshandlinger hos de menneskene som skaper tradisjonene. Det er dette “odelsgutters valgorienteringer” handler om.

KAPITTEL 4:

METODE OG OPPGAVEDESIGN

Som tidligere nevnt hadde jeg i utgangspunktet tenkt å skrive om odelsjentene. Jeg hadde lest avisrapporter, forskningsarbeid og ulike skriv fra landbruket der alle fokuserte på at det var vanskelig å få jenter til å bli i bygdene og spesielt på gårdene. Jentene ville ikke bruke sin odelsrett. Jeg hadde formulert spørsmålet: Hva var det med denne odelsloven som i sosial praksis gjorde det så mye lettere å prioritere guttene på bekostning av jentene? Tilbakemeldingen på problemstillingen min var positiv både fra universitetet og fra landbrukets ulike institusjoner: – så lenge jentene var i fokus. Ulike landbruksinstitusjoner viste også til ulike tiltak som var satt i gang for å "holde" på jentene i landbruket, og tiltak for å gi odelsjentene oppmerksomhet og tro på egne rettigheter som odelsbønder. Jeg var på alle måter velkommen med mitt tiltak.

Men denne positive responsen gjorde meg også litt urolig. Jeg visste ikke først helt hvorfor: Jeg var enig med landbrukets intensjon om den oppmerksomheten jentene trengte for å komme på samme startlinje som guttene, men jeg var ikke sikker på hva jentene skulle inn i? Fantet det et liv og en lære i odelsgårdens favn som jentene ville finne seg bundet av? Hva ble de en del av? Fantet det egentlig en bakenforliggende variabel til det som nå ble kjent som "kvinnefrigjøring"? Jeg begynte slik "å få en fornemmelse av" at bak disse fine og egnete tankene om å arbeide med kvinners rettigheter i landbruket, kunne det også skjule seg andre tanker om viktige forhold og valg. Dette burde jeg vite mer om før jeg gav meg i kast med prosjektet om jentene. Der fantes noe uutalt jeg først måtte få klarere tak i Hvem kunne fortelle meg om det? Hvem visste best om dette? Jeg leitet i litteraturen, snakket med nabobønder, gamle og unge, med utflyttere og innflyttere. Jeg skjønnte etter hvert at spørsmålet jeg hadde startet ut med hadde mange ubesvarte mellomspørsmål før jeg fikk konkrete svar. Jeg måtte starte enklere. Jeg bestemte meg for å se på odelsguttene sin situasjon og deres valg om å overta gården. Det var odelsguttene som kjente til verdiene fra innsiden og "på kroppen" da det var de som stod fremst i køen i tildelingen av odelsarven fremdeles. Dessuten var det de som visste mest om håndtering av arven i praksis. (I ettertid ser jeg at det ikke alltid er odelsguttene som førstefødt som blir utpekt til odelsrollen. Hvis odelsgutten av ulike årsaker ikke oppfattes som "dugandes", blir en annen i søskenflokket tatt ut i stedet som mer egnet og kanskje også mer villig. (se Daugstad 99) Dette valget blir imidlertid ofte gjort når barna er ganske små. Denne opplysningen betyr imidlertid ikke noe for mitt utvalg av informanter til mitt formål. Her skulle alle være sosialisert til å bli odelsgutter. Samtlige informanter oppfylte den rollen.)

Jeg ville spørre de selv. Jeg ville lage en kvalitativ studie. Problemet var imidlertid at temaet ikke var noe en snakket om "sånn i forbifarten". Fra å være "kjekke, viktige og riktige" spørsmål om odelsjenter og kvinnefrigjøring, ble signalene jeg møtte brått mer "lunkne" og jeg kjente på en mer skeptisk holdning. En veileder jeg henvendte meg til var klar i sin mening: "Burde overta, plikt, rett og tradisjon; odelsrollen er ikke slik lenger! Det du sier hører fortiden til ..."

En forsker innenfor landbruket hadde skrevet en bok om rekrutteringen til landbruket. Hans funn var positive syntes han: "de som overtar gjorde det fordi de likte arbeidet og ikke kunne tenke seg noe annet". Han var også klar i sin tolkning av min "odelsguttproblematikk": "Den var "gammeldags og uinteressant" og han la til: "det kan hende bønder på din alder tenkte slik, men det gjør ikke ungdommen nå til dags!"

Jeg husker jeg ble stresset og fortvilet: Var jeg i utakt med tiden, var jeg for gammel til å forstå? Hvorfor visste disse "ekspertene" så godt svarene? Hvorfor var det så "feil" det jeg mente at tradisjonelle tanker fortsatt var levende på gårdene? Og hvorfor var det så ille om de nå var det? Hvorfor skulle det være så nedverdiggende å være tradisjonelle? Dessuten var bønder også mer enn bare tradisjonell. Om de ikke økonomisk alltid hadde det så flott, om de nå tenkte på gården, familien og det felles arbeidet, så levde de allikevel i en felles moderne tid. Jeg tenkte: "skal jeg gå inn i disse verdiene, må jeg ha en ekte respekt for tradisjonen, ellers vil ingen vise meg den."

Etter hvert som prosessen skred frem lærte jeg noe nytt: Når jeg snakket med bønder i alle alderskategorier ble jeg mer og mer sikker var på å være på sporet etter noe. Det var noe der å gripe fatt i: De snakket og fortalte om sine tradisjoner, sin tro på familiebånd og på sin plikt og moral som bonde. Men de la alltid til som i en vektskål: "Men eg gjer da for det e da eg like..."

Når jeg snakket med de som jobbet på "kontorene" (lokale landbrukskontorer, fylkeskontorer, forskningskontorer) og som på sett og vis representerte bøndene jo mindre tydelig ble denne fremstillingen av bøndenes tradisjon. Det kunne virke som om avstanden til selve gårdens arbeid, tilhørighet og liv skapte forskjellen i fremstillingen. Drivkraften bak innstillingen til drift ble nå mer idealistisk, økonomisk og praktisk. Bøndenes fremstilling ble hos disse fremstilt som "gammeldags og uinteressant". Noen ble regelrett sinna av påstanden min om tradisjon. De ville ikke vite av en slik påstand. Hvor hadde de lært en slik holdning? Til forskjell for bøndene hadde kontorpersonalet mer utdanning. Var det på skolene de lærte dette? Fremstillingen her er svært generell og der var i praksis mange unntak. Men der var noe der om ulike holdninger som jeg ble "pirret" av.

KVALITATIV METODE.

Med dette utgangspunktet var jeg ganske sikker på at kvalitativ metode var den rette. Her nyttet det ikke med skjema på kryss og tvers. Her måtte jeg intervju, få kontakt og få utdypende svar. Men kvalitativ metode er en stor kategori, og det var fortsatt mye å ta stilling til. Skulle jeg bare forberede tema til intervjuene og la spørsmålene oppstå der og da, eller skulle spørsmålene være planlagte og fastlagte mens oppfølgingsspørsmålene ble de improviserte?

For min egen del satt jeg i gang å forme temaer jeg ville snakke om. Deretter laget jeg spørsmål til hvert tema. Dette ble sikkert nok til å intervju i 5 timer hos hver informant! Jeg måtte velge. Men dette viste seg å være svært klargjørende for meg selv: Det ble tydeligere hva jeg skulle utelate, men også min egen tilnærming til temaet jeg skulle intervju om ble klarere. Bevisstgjøringen av mine egne følelser og tanker førte til at jeg kunne opparbeide en mye større nøytralitet i spørsmålstillingen. Dessuten oppdaget jeg at jeg hadde en tendens til å koble ulike temaer sammen uten at jeg egentlig hadde en grunn for det. Slik kunne jeg korrigere mine egne tanker. Min egen plass etter dette ble ikke nøytral, men i større grad bevisst. Dette mener jeg gjorde undersøkelsen bedre. Senere i intervjusituasjonen ble jeg derfor ikke "tatt på sengen" av mine egne reaksjoner i så stor grad jeg ellers ville ha gjort. (Dette betyr ikke at der ikke var mange nok situasjoner igjen, bare redusert antall.) Men jeg hadde allikevel "ryddet mer plass" til å vie oppmerksomheten på "den andre" i intervjusituasjonen og fått bort en del "forstyrrelser". Det viktige var at jeg dermed ble mer våken for "den andres" innfallsvinkler, syn, oppfatninger og muligheter.

Å lage spørsmålene på forhånd, viste også til hvilke enorm valgprosess dette egentlig var. Jeg valgte bort både temaer og enkeltspørsmål. Jeg leste i tillegg de metodebøker om kvalitativ intervju jeg kom over og kjente en lettelse over å være i båt med mange andre om samme "famlingen". Følelsen av å skulle forberede en reise til et annet land med et annet språk og andre skikker kom stadig nærmere. Jeg både gledet og gruet meg.

Men forarbeidet gav resultater. Når jeg var kommet frem og satt ansikt til ansikt med en informant, hadde jeg bruk for verken tema, spørsmål, eller noe annet i form av skrevne ark og disposisjoner. Jeg hadde alt "i hodet". All energi kunne konsentreres om å være til stede med alle sanser i situasjonen. Hvert intervju ble derfor til der å da, improvisert over et tema som var strengt gjennomtenkt. (Jeg følte meg endelig som en jazzmusiker.)

UTVALGETS TILBLIVELSE

Det aktive valget hos individet ble gjenstand for mang en diskusjon hos den nye veilederen. Han var åpen, men skeptisk til måten jeg hadde fremstilt odelstradisjonen på. Jeg snakket som en foss, han lyttet og sendte skarpskodde spørsmål tilbake. Han viste meg ulike tanketradisjoner, hva som var mest brukte teorier nå, hva som var ulempene med disse igjen osv. Stabelen med bøker jeg måtte lese ble stadig høyere. Dessuten var motstanden hans mot alt jeg fremhevet proposjonal med min iver og påståelighet. Jeg lærte, jeg trivdes og arbeidet.

Igjennom diskusjonene ble også utvalget av informantene viktige å konkretisere. Det er viktig å legge merke til at på dette tidspunktet var det fortsatt odelsguttenes mulige valg om å overta som fortsatt var temaet. Hvilke alder skulle de ha, skulle de være

fulltidsbønder, skulle de ha overtatt gården eller ikke? Det viktigste var tenkte jeg at odelsguttene stod i en stilling der de kjente på valgene ved det å være odelsgutt. Dette skulle angå deres eget liv helt konkret. Derfor kunne det hende at det "å ikke ha bestemt seg" for å overta var vel så godt egnet til formålet som det "å ha bestemt seg" eller "allerede overtatt", eller motsatt "bestemt seg for ikke å overta". Denne siste kategorien var jeg ivrig på å få med, fordi jeg tenkte at de var mer bevisste og måtte må ha valgt bort på godt og vondt. Jeg tok derfor alle disse fire kategoriene med som utgangspunktet for utvalget.

UTVALGETS ULIKE VARIABLER:

Aldersvariabel: De som var "under 20 år" ble deretter tatt bort fra mitt gryende konstruerte utvalg. De var fortsatt i skolealder, de hadde fortsatt lenge igjen til foreldrene skulle pensjoneres og de kjente fortsatt ikke dette valget på kroppen på samme måte som de som stod "nærmere valget". (Min resonnering var slik i denne tiden, men i ettertiden vet jeg at mange i denne aldersgruppen nok er mer inne i problematikken enn jeg trodde.) Allikevel var de unge viktige. De så med skarpe øyne hva "gården var", de hadde mye kontakt gjennom skoler og venner og med de som skulle inn i andre yrker. Derfor hadde de sikkert vyer om hva de selv ønsket seg av fremtiden. Men jeg var kritisk til avstanden til ansvaret i svarene de ville gi. Svarene måtte ikke bli "svevende filosofiske tanker og lyster", mer enn faktisk opplevelse av egne behov i forhold til krav og tradisjon som angikk dem i virkeligheten. "Over 20" år ble dermed beholdt som grense.

"Øvre alder" ble satt til 40. Den kunne syntes høy, men i dette yrke må foreldrene bli pensjonerte før odelsgutten formelt blir "bonden sjøl". Dette ble derfor et "rundt tall" som kunne inkludere de fleste aktuelle informanter. Hadde odelsgutten tatt valget og overtatt/ sagt det fra seg for mange år siden, ville han kanskje rettfærdiggjøre sitt valg ved å "glemme" det han hadde valgt bort. Det som hadde vært vanskelig, gitt kvaler og ulike påtrykk fra ulike retninger kunne ha kommet bort på veien og blitt overskygget av det valget han i ettertid levde med. For hadde man først gitt livskursen retning og mening var det ikke så lett å gå tilbake på valget i denne næringen. "Nærhet til valget" ble gjerne borte dersom odelsgutten ble på gården direkte fra videregående skole. Alt dette kunne gjøre 40 år til en for høy alder. "Men når man runder 40 ser man seg gjerne tilbake med et annet blick enn når alt står bare foran en ved inngangen til de 20", resonnerte min snart 40årige venninne. Jeg var over 40 år og enig. Jeg fant her så mange individuelle muligheter som allikevel var ukontrollerbare at 40 ble satt som "et tall med strekk." Ca. var bedre enn et uteblitt svar i dette tilfelle.

Utvalget var odelsgutter mellom 20 til 40 år. Mange ville etablere seg med kone/samboer og få barn. Noe som var viktig slik jeg oppfattet odelsloven, var at arven gikk videre innen slekten. Derfor ville denne perioden hvor de fleste selv fikk barn og

skulle oppdra dem, mest sannsynlig også gi tanker om hvilken kunnskap om odel de skulle presentere videre. De ville da mest sannsynlig reflekterte over hva egen oppdragelse hadde bestått i ; både som en kognitiv forståelse men også som et praktisk hverdagsliv. Odelstradisjonen handlet derfor ikke bare om odelsgutten selv, men også om konens/samboerens og barn sin plass innenfor dette. Også søsken og foreldre og forholdet til skole, annet arbeid, andre ønsker og behov var en del av det sosiale med odelsloven.

Om de som hadde overtatt var fulltidsbønder eller ikke, fant jeg ut var et enkelt valg. Etter å ha snakket med diverse landbrukskontorer om dette, skjønnte jeg at de fleste bønder hadde en jobb i tillegg for å klare seg økonomisk. Ellers ville utvalget å hente informanter fra bli altfor lite. Dessuten betydde dette kanskje to "ulike logiske verdener" som de måtte forholde seg til. Det kunne gjøre tradisjonene tydeligere for dem. Men gårdene de kom fra måtte drives i en målestokk det ble "drift" av: dvs. "få produksjonstillegg" Gården måtte være i drift for at valget hos odelsguttene skulle være et reelt valg om å skulle ta over eller ikke. Drev de selv skulle "produksjonstillegg" være til stede.

Av Statens kornforretning fikk jeg låne lister over aktive gårdsbruk. Det finnes ikke lister over hvem som har odelsrett i Norge, så andre omveier måtte føre frem til aktuelle odelsgutter. Det var lister over gårder som har produksjon nok til å få produksjonstillegg av staten, som ble løsningen her. Forskere innad i landbruket og representanter fra landbrukskontorene gav meg tipset. Til å finne gårder fra disse listene som hadde odelsgutter i rette alder fikk jeg hjelp av representanter fra de representerte lokale landbrukskontorer. Uten deres hjelp og positive holdning, hadde aldri denne undersøkelsen blitt noe av. (i hvert fall hadde jeg ruinert meg på brev og porto) De gikk gjennom listene med meg. Disse representantene hadde lokal kunnskap til alle gårder og kunne stort sett navn på de fleste! Dersom det var tvil om alder eller kjønn på odelsrepresentanten, ble gården skrevet ned på listen over de som skulle få invitasjon til å bli med på undersøkelsen. Tvilen kom alltid gården til gode!

Selvsagt skjedde her en utvelgelse som ikke var verken totalt objektiv eller anonym. Av og til dro representanten blyanten ned over listen, stoppet opp litt og sa: "nei, ikkje dei skal du skriva te; dei har nett mista faren", eller "han odelsguten dar e so positive te gardsdrift, han lyt du berre snakka med", eller "nei, dar må du ikkje gå, då veit ein aldri ka som skjer...nei da vil eg ikkje anbefala deg." Men oftest ble bare en strek satt i marginen på aktuelle gårder. Til sammen fikk jeg så mange navn i hver kommune at jeg trodde antallet kunne utligne noe for problemet.

En annen variabel for informantene var at de hadde vokst opp på gården de hadde odel til. Jeg ville at nærheten til gården skulle være i fokus og sosialiseringen som odelsstaker skulle ha foregått på den samme gården. Å vokse opp som odelsstaker på gården en

hadde odel til ville sannsynligvis gi andre resultater enn om en bodde i et vanlig hus uten odel. I tillegg ville jeg anta at sosialisering fra andre familiemedlemmer også ville bli sterkere. Besteforeldre, onkler og tanter bor gjerne i nærheten av gården og ser gjerne odelsgutten som en utvalgt eller som en spesiell tilknytning til gården.

Gården skulle i tillegg være ca. en gjennomsnitt av en vestlandsgård. Det er ikke så mange storgårder rundt Bergen, men jeg ville unngå de aller største og de aller minste. Jeg fikk hjelp til å regne ut størrelsen av landbrukskontorene både på Osterøy, Lindås og på Voss. Gårdene skulle dermed være mellom 150 og 200 mål brutto. (I praksis leier mange mer jord i tillegg til sitt eget areal. Gårdsarbeidet strekker seg på den måten over et større areal enn hva eiendommen tilsier.)

TRE ULIKE KOMMUNER BLE REPRESENTERT:

Jeg ville i utgangspunktet også se på forskjellene mellom ulike kommuner i nær tilknytning til en by. "Valgmulighetene er større i nærheten av en by og dermed er kanskje valgene også tydeligere. Dette ville kanskje gjøre odelsvalget mer tydelig og vanskelig da det postmoderne/ senmoderne livet kom nærmere og gav flere muligheter". Slik tenkte jeg. Praktisk for gjennomføringen valgte jeg Bergen som by og kommunene Lindås, Osterøy og Voss. Lindås hadde Mongstad i nærheten og der utbyggingen av industri hadde vært enorm. Penger, lønn og muligheter dette hadde ført med seg for "Lindåsfolk" hadde kanskje gjort forskjellene større mellom bønder og andre lønnsinntakere. Hadde dette gjort bonden bevisst sin tradisjon som en tradisjon? Industrien i Lindås hadde også gitt resultater som veinett inn til byen. Det er nå bare en halv times kjøretur til Bergen sentrum. Hadde dette endret livsstilen og holdningen til tradisjonen? Fra en oversikt fra landbrukskontoret på Lindås var svært mange gårder lagt ned i den senere tid.

Osterøy hadde fått bro til fastlandet og hadde derfor også bare en god halvtime til byen. Hadde dette gjort noe med tilknytningen til by og muligheter for Osterøys-odelsbønder? Osterøy var dessuten en kommune med forholdsvis stort antall drevne gårder og har alltid vært en landbrukskommune.

Voss var derimot lenger unna geografisk til Bergen med vel en time, og var fremdeles en stor landbrukskommune. Mange markante landbrukspolitikere har kommet fra Voss. Voss har både store og små gårder i drift, og gjennom landbrukskontoret på Voss fikk jeg vite at Voss var svært "stolt" av landbruket sitt.

Dessverre ble sammenligningen mellom de ulike kommuner ikke tilfredsstillende. Antallet svar fra de ulike kommuner ble usammenlignbare. Bare to var representert fra den ene kommunen. Alt går ikke som planlagt.

BREV TIL MULIGE REPRESENTANTER

Jeg sendte likelydende brev til 109 representanter sammenlagt. 58 brev til Voss, 35 til Osterøy og 16 til Lindås. I brevet var også en svarslipp til utfylling og retur og en svarkonvolutt med porto. Jeg fikk noen svar jeg ikke kunne bruke. De var enten ikke odelsgutt men opplært og tiltenkt likevel, (noe som er mer utbredt enn jeg trodde da) eller oppvokst på et annet sted enn gården. To som fikk være med på undersøkelsen selv om de hadde flyttet "litt" sent til gården, viste seg her å slå ut på resultatene. Dette hadde vært interessant og visst mer om i etterkant.

Jeg sendte også en "purrerunde" etter noen uker og viste til muligheten om fortsatt sjanse til å delta i undersøkelsen. Dette gav noen flere svar. Ingen ble kontaktet direkte selv om jeg fikk tips om "egne kandidater" av flere. Spesielt skulle dette gjelde "de som hadde valgt bort odelsretten." Jeg holdt "tømmene så stramt jeg kunne" i forhold til reglene fra NSD.

NSD og datatilsynet gav ekstra ventetid for å kunne gjennomføre undersøkelsen. De la om "rutinen" ved kontoret og tiden drog ut for de som måtte ha konsesjon. Jeg hadde sendt inn søknad om konsesjon i god tid der med alle spørsmål/ tema jeg hadde tenkt å stille. Materialet mitt var "sensibelt nok" til å trenge konsesjonen. Jeg satt heller ikke i gang med undersøkelsen og intervjuingen før jeg "hadde skikkelige og nødvendige papirer" å vise frem for meg. Jeg var veldig opptatt av at undersøkelsen skulle være seriøs og troverdig og at informantene kunne føle seg ivaretatt og trygge. Dette viste seg i ettertid å være av største betydning.

INTERVJUING

Spørsmålene var sensible. Mer sensible enn jeg hadde trodd. Ikke fordi at hvert spørsmål var så nærgående. Tvert imot kunne hvert spørsmål sikkert virke enkle og greie generelt. Men erfaringene til informantene som spørsmålene gjenskapte, skapte uttalelser og reaksjoner der og da som ofte var sterkere enn jeg hadde trodd på forhånd. Det var jo "disse kvalene" spørsmålene var myntet på å hente frem. Derfor ble det også mitt ansvar i intervjusituasjonen å kunne bruke uttalelsene og reaksjonene konstruktivt for begge parter. For å oppnå trygghet og seriøsitet støttet jeg meg helt bevisst på godkjenningen fra datatilsynet og fortalte om denne. Jeg fortalte om anonymitet, at ingen trengte å si mer enn de selv ville, at dette ikke skulle brukes til annet enn det var ment til osv. Det gav trygghet og åpenhet hos informanten, men også trygghet hos meg selv at dette var og skulle bli et "skikkelig" forskningsprodukt.

Men tillit i intervjusituasjonen var ikke oppnådd med dette alene. Informanten måtte også bli trygg på meg for å kunne snakke åpent om personlige, viktige og sårbare tema. For at ikke informantene skulle komme i forsvarsposisjon, lukke seg eller "pynte"

på svarene, måtte jeg i tillegg bruke god tid i begynnelsen av hvert intervju. Vi måtte bli litt kjent og finne tonen. Derfor fortalte jeg hvem jeg selv var, at jeg også var fra gård, hva jeg undersøkte og hvorfor jeg gjorde det. Tanken bak var at det var lettere å være åpen når en vet hvor den andre står. Dessuten oppfattet jeg det slik at ved å fortelle noe om meg selv, viste jeg "den andre" respekt ved å gi denne større kontroll over situasjonen. Dette kunne forhåpentligvis gi en større "likeverdighetsfølelse" for den andre samtalepartneren. Men her måtte jeg finne en balanse. Jeg var ikke ute etter å bli "venner" eller gi fra meg kontrollen. Dette dreide seg ikke utelukkende om tillit og likeverdighet, men også om "nøktern" forskning. Derfor ville jeg ikke si for mye slik at svarene ble påvirket i bestemt retning. Jeg skulle ikke ha svar om odelsidealer som de bare trodde jeg ville like. Jeg ville heller ikke si for lite slik at tryggheten uteble. Jeg ville ha informasjon om det jeg var kommet for å hente og utførelsen skulle ta hensyn til begge parter.

Dette viste seg spesielt viktig når det gjalt "tradisjonens makt": Jeg viste tydelig at jeg aksepterte tradisjonen og kjente til både regler og mangfold, men jeg passet meg vel for å ikke bli normativt retningsbestemmende. Denne "innenfor" og positive holdningen skapte tillit og "et rom" til å kunne snakke om tradisjonens makt. Uten min medvirkning til dette "rommet" om odelsinstitusjonen ville jeg ikke fått så mange tillitsfulle uttalelser, så mange fortellinger, så mange tolkninger av komplekse situasjoner og levde liv til min forskningsdisposisjon, tror jeg. Selvsagt ser jeg faren i dette med å kunne påvirke svarene i en retning. Men odelsguttene viste seg å være svært vandt til kritikk av det de hadde lært om odel. De tilpasset seg heller oftere bort fra den kunnskapen de egentlig hadde om emnet. Derfor var "rommet" nødvendig. En del av de faktiske opplevelsene i dette er meddelt under i kapittel 5 "De fire fortellinger".

DE SOM IKKE VILLE TA IMOT SIN RETT TIL ODEL ; UTEBLE

Ingen som sendte tilbake sin svarslipp eller ringte og ba om å få være med, hadde sagt fra seg odelen. Jeg vet derfor heller ikke noe om grunnen. Men det kan være interessant i seg selv at ingen i denne kategorien stilte opp eller fant det interessant å være med. Kanskje mange ser seg så ferdig med spørsmålet om odelsarv at det virker fjernt å ta det frem igjen. Eller kanskje de har reist fra gård og grunn og til andre landsdeler og såg det vanskelig både geografisk og tidsmessig å stille opp. Jeg hadde jo tross alt bedt om å få utføre intervjuet helst på gården de var oppvokst. Dette var sikkert et svakt punkt i undersøkelsen for denne kategorien. Innbydelsesbrevet kan ha vært oppfattet "for tro mot tradisjonene", eller "for mye vekt på forskjellene mellom gårdsliv som odelsønn og det senmoderne." Dette kan ha gjort at de ikke kjente seg igjen eller følte seg "hjemme" i problemstillingen. Kanskje det var "å gape for høyt" å skulle tekke interesse fra så ulike grupperinger i samme brev? Jeg vet ikke. Jeg spurte av og til informantene mine om deres tanker om problemet: En av informantene sa noe i forbindelse med at han ikke ville intervjues hjemme : "Kåno like ikkje desse

tradisjonane. Me snakka aldri om detta heime. Eg forstår godt dei som ikkje er i da lenger, ikkje er med. (i undersøkelsen)" . Dette tolket jeg som om emnet tangerte et "tabu" for ham. Derfor intervjuet jeg han heller ikke hjemme på gården, men i omgivelser der han selv følte han fritt kunne snakke om tradisjoner som bånd, samvittighet, identitet, lykke og glede.

ETTERARBEID OG NYE KONSTRUKSJONER

Jeg lyttet på og leste intervjuene mange ganger. Jeg hadde de med "på øret" når jeg jogget og gikk på ski. Jeg spolte og gjentok. Mye av dette arbeidet som forgikk der og da har jeg aldri kunne dokumentere i ettertid eller fremstille som en klar prosess steg for steg. Prosessen hadde kommet langt når ordene begynte komme ned på papiret som "adjektiv" til ulike grupperinger. Dette kunne være måter å si ting på, uttrykk og vendinger, holdninger og beskrivelser, innredninger, ting, materialer, påklæringer, bevegelser og ansiktsuttrykk. Jeg kan ikke ord for ord gjøre rede for hvordan konstruksjonene av de fire typer ble til, men de fremstod av et stort spekter av inntrykk. Som resultat derimot, er de fremstilt så tydelig dette lar seg gjøre gjennom eksempler fra virkeligheten i "de fire fortellinger" og som karakteristikk i de påfølgende fire "ferdige" konstruksjoner. Leseren får avgjøre om dette gir gjenkjennelse og mening.

En del av informantene har i ettertid kontaktet meg. Noen fordi de så gjerne ville lese hva jeg hadde funnet og skrev. Dette har selvfølgelig gjort meg både smigret og glad. Men noen har også kontaktet meg fordi de i ettertid har fått kvaler om sin oppriktighet. Spesielt var en redd han hadde snakket for negativt om det å være odelsgutt. Han ville legge til at det var så mye bra og. Siden jeg "kunne intervjuene" og husket de så godt etter all lyttingen, kunne jeg der og da "ta han frem fra hukommelsen" og gjenta alt det positive han faktisk hadde sagt. Dermed husket han også selv samtalen bedre, og fikk en "likevekt" tilbake som han hadde bruk for. For etterpå fortalte han dethan egentlig ville fortelle om: om en odelsgutt som hadde tatt sitt eget liv i en tilstøtende bygd. Dette hadde frembrakt mange samvittighetskvaler hos informanten for det han selv hadde sagt i intervjuet. Det han husket ble selektivt negativt. Han ville ikke fremstå slik og ba indirekte om å få rette opp inntrykket. Selvsagt var jeg glad jeg hadde tatt meg tid. Men generelt hadde jeg ikke sagt noe til informantene om muligheten for en senere briefing eller oppfølgingsintervju. Jeg hadde verken tid eller så noen vanlig praksis i dette. Men det sier meg at de etiske sider ved det å være forsker skal en ikke ta for lett på.

ER SVARENE OM HANDLINGSSTRATEGIER LOKALE ELLER ER DE REPRESENTATIVE FOR ODELSOVERTAKERE GENERELT?

De informantene som svarte hadde alle bestemt seg i forhold til odel. De aller fleste hadde allerede drevet gården i mange år. En hadde ikke overtatt formelt, men så

gården som en del av sin fremtid. (Han hadde allerede investert så mye av sin tid og sitt arbeid i gården at dette ellers ville føles forgjeves.) Svarene jeg fikk handlet derfor ikke bare om "valgets kval" om det å overta og velge mellom tradisjoner, men like mye om måten å håndtere valgene på i praksis. Svarene var alle uttrykk for individuelle livsstrategier. Allikevel viste svarene til sammen til fire mønstre ut fra fire ulike handlingsstrategier.

De fire handlingsstrategiene fant jeg ut fra mitt eget materiale. Allikevel kan jeg se likheter med Webers handlingstyper. Spesielt er den rasjonelle økonom og den tradisjonelle i mitt materiale like på den første og fjerde av Webers handlingstyper. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 6.

Men kan undersøkelsen si noe om handlingsstrategier hos odelsgutter generelt? Denne undersøkelsen er en liten undersøkelse i antall informanter. Jeg kan derfor ikke vite om informantene mine var spesielle på en eller flere måter og ikke representative for et større antall odelsovertakere. Laget jeg et "skeivt bilde" av virkeligheten? Var jeg så opptatt av å vise at tradisjonelle tankemåter fortsatt var retningsgivende at jeg selv formet tyngden av dette i svarene? Fordi jeg metodisk ble bevisst en reell fare her, tok jeg også mine forholdsregler.

Allikevel fikk jeg vite mye om tradisjonen fordi jeg faktisk ville vite om denne likeverdig med de mer "moderne" handlingsmåter. Hadde jeg fremstilt denne tradisjonen som "Bygdedyret" eller noe annet negativt, hadde ingen ville identifisert seg med det. Selvfølgelig. Som Shils sa: "en vil oppnå ære, beundring eller anerkjennelse"...og en "har lært seg teknikker for hva som gir tillit og aksept." (s. 30)

Når jeg holder denne undersøkelsen opp mot Daugstad sine funn, er det mye som tyder på at "der fortsatt finnes en situasjon der politiske og økonomiske interesser enno ikkje har redusert verdien av "blodsband". (Daugstad) Sammenlignet med Siverts sine funn virker verdiene fortsatt gjenkjennelige og levende. Underbygget av kapittelet om odel som symbolsk institusjon, viser også dette at tankene kan kartlegges historisk og i en politisk konstruert sammenheng. Odelsinnehavere har slik en arv de må forholde seg til. Jeg påstår derfor at mine funn føyer seg inn i denne verdiverdenen og viser seg også mer generelle. På vestlandet hvor disse tre undersøkelsene er utførte; er "blodsband" (Daugstad) eller "æresøkonomi"(mitt navn) fortsatt en generell og levende del av hverdagslivet til odelsgutter (og kanskje døtre).

Men kombinasjonen med andre tanker og verdivalg er fremtredende. Kampen om å definere innholdet i odelsinstitusjonen pågår så lenge menneskene levende og aktivt tror på tradisjonens fundament og klarer å videreutvikle tradisjonen i trå med tidens tann. Faller fundamentet bort derimot, er det fare for at tradisjonen blir byttet bort med andre verdivalg. I det neste kapittelet er jeg kommet frem til funnene i denne undersøkelsen. Hvordan klarer odelsguttene å kombinere odelstradisjonen med et liv i det moderne? I hvilke retning beveger odelsguttene odelstradisjonen med sine handlingsstrategier?

KAPITTEL 5:

**ODELSTRADISJONENS ULIKE MØNSTRE
I DET MODERNE.
DE FIRE KONSTRUERTE TYPER**

Odelsarv som identitet og livsstil er ikke noe essensielt gitt eller ferdigprodusert. Gjennom konstruksjonen av sitt liv tar hver enkel odelsgutt valg i praksis. Gjennom måter å handle, tenke, føle og praktisk leve på, velger hver sin måte å gi arven mening, innhold og identitet. Også å ta i mot arven er et valg. Men som vist i teorikapitlene, er valgorienteringer sjelden tilfeldige. Min tanke var derfor å la hver informant "spole sin film tilbake" og finne sporene etter sin sosialisering. De skulle finne frem tanker og verdier de selv hadde opplevd som retningsgivende. Jeg ville også at de skulle sette ord på sine egne tanker, argumentasjoner, handlinger og valg i nåtid. Ville jeg finne en felles tradisjon om blodsband? Hvordan klarte i tilfelle informantene å kombinere og knytte ulike tradisjoner sammen?

Jeg fant en tradisjon om blodsband. Den var fortsatt til stede og levende i mine informanters liv (slik andre har vist før meg om andre utvalg), men den var ikke den dominerende "kompassnål" for hverdagspraksisene for mine informanter. "Det moderne" hadde rangen. Men som ideologi og "tro" har blodsband fortsatt stor autoritet som "en bakenforliggende magnet" som hverdagshandlinger kretser rundt. Dette skal jeg komme tilbake til senere. Først må jeg tilkjenne hvordan materialet jeg hadde til rådighet ble omsatt til interessante funn.

De ulike praksiser, verdier, meninger, tanker og følelser de ulike informantene uttrykte i selve intervjuet koblet jeg sammen med det jeg selv hørte og observerte som viktig informasjon i tillegg til det de sa. Det kunne være noe jeg oppfattet med tonefallet, bevegelser, innredninger, farger og materialer. Her brukte jeg kunnskaper og tolkninger av en sosial verden om hvilke signaler, verdier og innhold tingene rundt oss skal ha. Som eksempel gir det vanligvis en mening i en sosial sammenheng hvilke klær vi velger å bruke; hva vi vil fortelle om oss selv med det og hvilke gruppe vi vil vise at vi tilhører. Grunnlaget til denne iakttagelsens verdi er habitusbegrepet til Pierre Bourdieu. Det dreier seg om forestillinger, vilje og en praktisk kunnskap om verden som agentene (samfunnsmedlemmene) investerer i de vanlige aktivitetene sine. Begrepet viser til at en agent mestrer i praksis en innebygget erkjennning av verdier og interesser. Dette blir slik en konstruksjonsaktivitet som ikke går ut fra bevisste vurderinger og intensjoner, men der agenten handler praktisk i forhold til et allerede eksisterende sosialt konstituert system. (s.106. Den kritiske ettertanke. 95) (Det er ulike felt som skaper og aktiviserer en spesiell form for interesse og verdier, men det kommer ikke til å gå nærmere inn på i denne oppgaven). Slik ble materialet analysert og gjort til abstraksjoner som skulle være sammenlignbare og gi mening. Til sammen konstruerte jeg et objekt av dette: «Odelsgutters handlingsstrategier». Objektet ble slik en tabell over "fire abstrakte objektive typer" som skiller seg fra hverandre relasjonelt ved gjensidig å utelukke hverandre i verdi, identitet og i praksis. De fire abstrakte objektive typer har jeg kalt:

- 1) "Æresøkonomen "
- 2) " Den rasjonelle økonom "
- 3) " Idealisten "
- 4) " Den pragmatiske åpne og forhandlende "

Max Weber brukte "typer" som et hjelpemiddel for å vise ulike relasjonelle holdninger mennesker konstruerte til verden rundt seg. I Fritz Ringers bok om Max Weber sin metodologi, viser han hvordan "typer" ble brukt på denne måten for å danne mønstre og «oppskrifter» på handlinger, tanker, følelser, mål og mening i hverdagen. Disse oppskriftene var ikke synlige for det blotte øye. De var abstraksjoner. De var "idealportretter" (eller utopier) av relasjonsforhold konstruert for å belyse spesielle trekk ved realitetene. Et slikt trekk kunne vise begrensninger i konstruksjoner og begreper som fantes i realitetene. De viste dermed det psykologiske "trykket" eller "klemmen" som holdt en gruppe sammen. (s. 112-113 Ringer '97)

Typene var på denne måten ikke normativt eksemplariske, men heller hjelpemidler for å kunne forstå og kunne portrettere sammenfiltringer og møter i hverdagens empiriske relasjoner. (s.111 Ringer '97) Ulike idealtyper kunne hjelpe forskeren å artikulere meningsrelasjonene. (s.116) Typene kunne på denne måten tilskrives en taktisk rolle i en analytisk strategi. Ved å kunne beskrive en "hypotetisk progresjon" av ytre adferd, skulle denne progresjonen fullt ut kunne "forklares" i termer av forståelige motiver. (s.113) Men virkeligheten ville avvike fra disse motivene og denne idealtypen. Det som faktisk beveget en agent i empirisk realitet ville i stedet kunne sammenlignes med idealtypen. Slik kunne en se avstanden mellom realitet og type. Bruken av typer ville på denne måten gjøre det lettere å finne forståelsesfulle begreper. (s.114 Ringer '97)

Max Weber la vekt på at det mellom idealtipe og virkelighet var tydelige grenser.(s.112 Ringer '97) Som levende og virkelige personer vil derfor ingen informanter i denne undersøkelsen oppfattes som "gjennomførte" typer. Typene jeg har konstruert er ikke identiske med de empiriske, men er analytiske konstruksjoner og begreper for å skille mellom ulike friheter og begrensninger odelsgutter bruker for å kunne handle i forhold til sin odelsarv. Disse avgrensningene i forhold til andre måter å håndtere sin odelsarv på skaper ulike mønstre som her blir til ulike idealtyper: "fire handlingsstrategier"

Mønstrene jeg fant er konstruert etter at alle intervjuene var ferdige, og etter at jeg begynte å gjenkjenne «svarene» som tilhørende i ulike grupperinger eller mønstre over handlingsstrategier. Grupperingene eller typene kom frem etter møysommelig finlesning, notering, filing, prøving og feiling. Jeg begynte med å notere utsagn som gikk igjen når jeg lyttet til intervjuene. For eksempel ville en del informanter snakke om effektivitet, utnyttelse, drift og økt verdi i forhold til økonomi på en helt annen måte enn andre informanter. De samme informanter ville også gjerne bruke ord som "lønnskostnader" og "mulighetene fremover". Disse ordene og vendingene hadde gjerne forbindelser til holdninger om økonomiske overslag i forhold til selve overtagelsen av gården eller til salg av tomter og areal. Andre forbindelser viste seg som holdninger til familiesamhørighet, slektas historie, å ta vare på gammelt arvegods og til materialvalg og innredning i huset rundt seg. (se habitusbegrepet s. 48) Disse forbindelsene ringet jeg etter hvert inn og satt i et system. Andre informanter formet

andre forbindelser med helt andre valgte ord og vendinger, holdninger og preferanser i det nære og konkrete. Noen ville i motsetning til de første rødme i skam over å måtte ytre seg om et økonomisk overslag med hensyn til overtagelse. I stedet ville de referere til "det naturlige" i det å skulle overta. Deres omtale av omgivelser, slekt og arv ville også forme felles holdninger til mangt å mye og danne forbindelser med hverandre. Fra å være slike ulike usynlige "tråer og nett" av forbindelser, ble linjene strekt mellom ulike referanser og omgjort til beskrivelser av ulike typer handlingsstrategier som flere av informantene delte. Typene ble slik mer rendyrket og tydeliggjorte enn det virkelighetens informanter hadde til handlingsstrategier i det levde liv. På denne måten ble allikevel alle informantene tatt med i konstruksjonen av de fire typene. Det var et uttømmende mønster satt i system, basert på den informasjon jeg hadde om informantene. Derfor er også alle informantene hjemmehørende i typekategoriene på en eller flere måter. (De "fire typene" er mest sannsynlig heller ikke uttømmende for mulige typer av odelsvalg. Men for dette materialet ble de for meg tydeligst og mest representative.)

For å finne ut om hvor mange personer som representerte de ulike handlingsstrategiene (eller typene) i denne undersøkelsen, plasserte jeg hver enkel informant som mest tilhørende i en av idealtypene. Det vil si at hver informant "tilhørte" mer den ene handlingsstrategien enn de 3 andre måtene. (Innforstått drar alle informanter veksler på ulike tankemønstre/strategier, men der en strategi er mer dominerende enn de andre.) Dette kalles i denne studien å ha en *hovedtendens*.

Allikevel er det viktig å merke seg at ingen av informantene helt og holdent tilhørte en typekategori. Det var viktig å se at en annen kategori kunne være svært fremtredende i en informants liv selv om denne ikke var den mest dominerende. Slik bestod en informant sine hverdagsstrategier av flere kategorier. Som eksempel kan en informant som svært overbevisende forklarer sin måte å leve og tenke på gjennom moderne økonomiske termer som effektivitet, konsum, verdiøkning og fremtidens muligheter, allikevel ha en annen side som også er fremtredende. Her kan tradisjonelle tanker som "naturlighet" og "være født til" også ha sin plass i virkeligheten. Mennesker er langt mer komplekse og sammensatte enn det vi ofte tenker og tror i vår iver etter å ville forenkle og forstå. Virkelighetens verden er derfor også langt mer sammensatt enn den jeg har konstruert i dette studiet. Men jeg ville gjerne vise noe av denne sammensetningen. I alle fall den som var tydeligst. For selv om jeg bare tok med "en ekstra side" hos hver informant ville informasjonen til sammen kunne vise hvordan disse tankene og holdningene også er med på å skape virkelighetsforståelsen og handlingsstrategiene hos odelsguttene. Derfor er de litt mindre dominerende orienteringsmåter her kalt for *undertendenser*. Til sammen vil dermed alle informanter være representert både med en hovedtendens og en undertendens. Det spennende nå er å se hvor mange informanter som blir plassert i de ulike kategorier og hvordan dette vil kunne si noe om dominerende tanketendenser og handlingsstrategier i

vår tid.

DE FIRE TYPER:

Først vil jeg vise til antall informanter i de ulike kategorier som karakteriseres av de enkelte typer. Det blir lettere å forstå hva antall informanter i de enkelte kategoriene betyr for forandringene i odelsinstitusjonen når en forstår hva typene står for. Jeg vil derfor først gjøre leseren kjent med typene.

Før jeg går over til de stilistiske rendyrkede typer, vil jeg gjerne presentere fire ulike odelsgutter og deres "svar". Disse svarene fra fire reelle informanter er valgt fordi de ligger "nær" hver enkel idealtipe. Jeg vil med dette prøve å få leseren til å følge meg i letingen etter typene. Jeg har laget fire korte "fortellinger" om fire besøk. Hver informant er hentet fra et faktisk besøk og intervju. Dette er imidlertid anonymisert slik at informanten ikke skal kunne gjenkjennes av andre, eller føle seg «uthengt». Jeg tilstreber dette etter beste evne, men vil samtidig gi et innblikk i en konkret historie og praksis. I tillegg vil jeg prøve å gi innblikk i valgprosessen som har gått forut og som fortsatt pågår hos informanten. Jeg innser at dette er motstridende behov: de grader av anonymisering som det her er snakk om, er ikke så lett forenlig med tilgjengelig innsyn i reell praksis. Derfor vil den tydeligheten som var ønsket fra hvert intervjureferat, og som faktisk hadde vært mulig å vise til, måtte komme til å lide. Jeg har latt all tvil komme informanten til gode. Allikevel tror og håper jeg at historiene fortsatt har "essens" nok til å oppfylle ønske om innsikt i en prosess om valg og handlingsstrategier.

Intervjuene blir også gjengitt med en metodisk hensikt. Små og store metodiske valg ble tatt underveis. Ulike situasjoner krevde ulike tilnærminger. Slik ble mine egne oppfattelser av situasjonene og mine egne handlinger en viktig del av metoden og resultatet. Slik konstruerte også jeg en forståelse av virkeligheten. Jeg lærte underveis, oppdaget mine egne begrensninger og holdninger og visste i etterkant at mye kunne vært gjort annerledes. Jeg fikk slik erfare det Max Weber hadde uttalt mange år tidligere; at forskning også handler om aktivitet og handling hos forskeren selv. (s.114 Ringer '97)

INTERVJU NR. 1

Dette intervjuet foregår hjemme hos informanten. Det er en lang kjøretur dit på veier som ikke er beregnet for turisme eller andre ukjente på stedet. Det er ikke et veiskilt er å se. Denne odelsgutten som jeg skal besøke har jeg her kalt Per, og han har forklart på telefonen: « Du tar den brekko opp, og så ser du vegen opp til venste litt neri dar...» Hvem kunne vite at brekko var minst en kilometer lang og veien til venstre knapt synlig! Men jeg fant frem, om noe motløs.

Gården til Per ligger under det høye fjellet og med utsikt over markene og dalen. Solen er kanskje borte en tid om vinteren på grunn av dette, men desto vakrere er vel våren her når solen skinner på tunet igjen. For Per har et vakkert og stelt tun. Der er gamle tørrmurer i naturstein som danner en lang, myk bevegelse mellom innmark, hage og tun. Her er frodige blomsterbed med sirlige kanter og hagemøbler i solveggen på det gamle huset. Husene er malte og stelte og de danner til sammen en ramme rundt tunet. Plasseringer av hus, hage og tun er ikke tilfeldige. Materialene, fargene og formene har en helt spesiell estetikk som jeg gjenkjenner, men som i stor grad er utelatt i de nyeste husene.

I det nye våningshuset bor Per. Det er en slags hybrid mellom et "tyrollerhus" og et vestlandshus, men malt og tilpasset stedets farger og materialer. Det kan virke litt pompøst i forhold til de andre mer nøkterne husene og får spesielt det lille gamle våningshuset til å se ut som «en beskjedne grå kusine i arvete klær.» Men låven derimot, troner høyest og ser ut som kronen på verket i forsamlingen av hus.

På tunet står en mann på 35 år og smiler vennlig. Han er kledd i arbeidstøy og store støvler. Han rekker hånden ut i en stor og raus bevegelse og ønsker meg velkommen. Han har et våkent blikk og et åpent ansikt, noe som gir meg håp om at det skal bli lett å intervjuer han. Vi småprater først om vei og føreforhold og om hva de forskjellige husene brukes til. På veien inn til huset viser han meg noen trapper og murer han er i gang med å lage opp til hagen foran våningshuset. Jeg beundrer arbeidet som han sier «han putle på med litt innimellom». Når det måtte være, er jeg sannelig ikke sikker på etter å ha hørt hans historie. Tid og arbeid er begreper som er blitt vanskelige å definere i forhold til hverandre etter flere intervjuer er gjennomført.

Han viser meg inn i huset. Selv går han ut igjen for å gå inn arbeidsinngangen. Der har han sine arbeidsklær. Jeg står i "vanlig klær-gangen" å venter og ser på alle familiebildene: Barn og foreldre, tannløse barn med lykkelige besteforeldre, barn med dåpskjoler og barn med sykkel. Jeg undres på om det er vanlig med slike anegallerier i andre land når en kommer inn i huset. Hva er det dette sier meg her?

Per er snart tilbake og viser meg inn i stuen. I sofagruppen er det dekket på bordet med kaffe og hjemmebakke kaker. Det er en god følelse og være så ventet, men jeg skjønner ikke helt hvorfor han har kledd på seg arbeidstøy for å ta i mot meg. Han må jo nettopp ha vært inne for å lage dette til? Kanskje han ville vise meg rundt hos dyrene, i fjøsen og på gården først? Var det noe jeg ikke oppfattet? Hadde han forventet en slik interesse?

Jeg rigger til båndspiller og papirer og setter i gang med selve intervjuet alt for tidlig. Det fører til at jeg prater og han sier nesten ingen ting. Han sitter rolig og ser helt avslappet ut, men svarer kun «ja» og «nei» og «da huska eg ikkje». Jeg kjenner jeg blir

hektisk og prater som en foss om prosjektet. Så ser jeg med ett situasjonen litt «utenfra» og oppdager at Per slett ikke har det travelt. Han er bare ikke klar enda. Jeg lener meg tilbake og ser på utsikten. Jeg starter på nytt.

Det tar tid å finne «tonen», og det tar i hvert fall tid å «stemme instrumentene slik at tonene passer til hverandre». Jeg må være tålmodig. (hvilket jeg ikke er mest kjent for) Det er selvsagt ingen som snakker lett og greit med en fremmed om slike nære ting uten å finne ut hvem en snakker med først. Enhver søker vel tillit før en utleverer sine tanker og liv.

Når tempoet er senket en del hakk; går det bedre. Han forteller han er eldst i søskenflokken og har alltid visst at han var odelsgutt: « Da vart ikkje akkurat påtvunge meg, men da låg latent... da e vel da som e hovedårsake» (han har nok tenkt at det er årsak- virkning jeg er ute etter) Jeg spør om han kan huske hvordan ordet «odel» ble brukt siden han alltid har kjent ordet, men det kan han ikke. Spør jeg derimot om hvordan han praktisk visste at han var det, da kan han svare: « Da va at eg alltid fekk vera med på garden. Fra eg va 3-4 år har eg alltid vore med i arbeidet.»

Han forteller at han vokste opp sammen med besteforeldre og foreldre i samme hus på gården. Alle levde av gården og delte arbeidet i mellom seg. Det at han var «barnearbeider» (hans uttrykk) mener han var bare positivt. «I dag e da ingjen som skal gjera noke før dei e 25 år...alle skal berre gå på skule.» (herregud, hva tenker han om meg da?) «før da har de ikkje hadt fingrane i jorda, slik får de ikkje forståelse for praktisk arbeid i da heila...» Per forteller om alt slags arbeid en kan gjøre og lære når man er liten, og hvordan han selv lærte det. Senere i intervjuet forteller han hvordan hans egne barn blir oppdratt på samme måte: Gjennom en blanding av lek, arbeid og ansvar knytter de seg til gården og blir glad i livskvalitetene der.

Per likte seg på skolen, og var spesielt glad i matematikk. Siden skolen var forholdsvis liten, visste de fleste hvor en kom fra og hvem en var. Når jeg spør om noen oppfordret han noen gang til å gå videre på skole, svarer han «nei, ikkje meg», men broren som var yngre derimot, ble oppfordret til å gå videre, selv om han ikke var bedre på skolen.

Faren til Per hadde bygget opp gården til et bruk som var mulig å leve av den gangen. Men Per tok seg utdanning som elektriker ved siden av gården og er glad for det i dag. Han jobber nå i halv stilling, men presiserer at det er bonde han er primært. Han er frustrert over den økonomiske situasjonen i landbruket, og vil gjerne bruke tid på å snakke om det. Her avbryter jeg han før han kommer for langt ut på viddene med å spørre: « Men allikevel er du her, var du aldri i tvil om å overta?» Per svarer: «nei, da va eg ikkje. Etter eg bygde huset hadde eg tatt begge beina uti da. Eg likte arbeidet, vera med dyr, vera ute og alt detta her..” (han slår ut armene og liksom famner om gården sin), “Men da ligg noke onna”, fortsetter han ”og det er dette med arven og slektskapet. Eg prøver å føra dette vidare. Ein ofra heile livet sitt på da...men kvar ting

ein gjer glede ein seg over...»

Jeg: «Hva er det som gir så glede da?»

Per: «det er dette at ein har skapt ...meg og mine...vi har skapt dette for å få det slik..»

Jeg: «så det å kjøpe seg en gård et annet sted ville ikke bli det samme?»

Per: «nei, det hadde eg aldri gjort...da blir ikkje på den måten....men, da e frustrerande at ein ikkje har økonomi te å investera...ein kan ikkje berre bruka. Då byggjer ein sakte berre ner...»

Per har tydelig dårlig samvittighet fordi han går i lønnet arbeid og ikke bruker all sin tid til gården slik han helst vil. Dessuten blir han trøtt: Klokken fire står han opp for å ta fjøsstellet. Han må regne seg god tid, for en vet jo ikke hva som trengs av arbeid når en kommer. «Ein har jo med levande dyr å gjere», forteller Per. Etter arbeid og middag, går han ut til en ny økt på marker og i fjøs.

«Ja, da e mykje arbeid» sukker Per: "e da lyst, så e eg ute te ni -halv ti...»

«Jobber du om lørdag og søndag og?» spør jeg

«Lørdag, men ikkje søndag...» Per smiler bredt og litt overbærende, og forteller videre at ingen av naboene heller jobber om søndagen.

Hjemme hos Per ble det aldri diskutert noe alternativ til at han skulle overta gården. Heller ikke om noen av de andre i søskenflokket hadde lyst til å drive. Plutselig ser han direkte på meg å sier nesten streng i stemmen: «men eg har ikkje sett meg sjøl som priveligert i forhold til dei!»

«Hvordan ...priveligert ?» jeg vil gjerne ha det utdypet hva han mener med dette?

«Ja, for dei kom seg jo vekk her i frå, dei var ikkje så oppknytt eller så innteknytt te dette her som eg. Dei gjekk vidare på skula-,... men eg savna da ikkje...Eg har hadt da ganske fritt sjøl om eg har budd heima. Dessuten måtte søskena mine og arbeida på garden. Da va likt for alle.»

Når jeg spør om arbeidet på gården noen gang kom i konflikt med fritidsaktiviteter eller andre ting han hadde lyst å gjøre, benekter han dette med en gang. Likevel ler han godt når jeg spør om han noen gang ba seg fri eller ville gjøre andre ting som for eksempel å reise vekk i slåtten?

«Nei, da gjorde eg ikkje. Eg kom ikkje på å spørre om da ein gong. Ikkje før i vaksen alder i hvert fall...Nei, me fant oss i da for kameratane våre var og frå gard. Eg ser ongane mine gjer og da.»

Hans egne gutter får være med å kjøre traktor. Det frustrerer Per at myndighetene har tenkt å forby å ha barn med på traktoren : «Du tar frå ongane alt då..då kan dei ikkje vera med meg lenger..» For Per er det viktig å formidle arbeidsgleden til barna sine. Han forteller om hvordan han finner på leker underveis når barna blir lei av å hjelpe til og han selv vil ha de til å fortsette: «Arbeidsgleden får de ikkje andre stader om ein ikkje gjer ting i lag med de... Da e ikkje hjelp i å gå inni husena med dei...»

Det frustrerer Per at så mange gårdsbruk blir lagt ned i hans omegn og lurer på hvordan det vil se ut i hans distrikt om femten år. Han vil: »at det skal vera stelt og flott. For nåke finare ser du ikkje, da e heilt sikkert!«. Å selge gården ser han som utelukket for sin egen del. «Ein får ikkje mykje pengar for den, og da e jo heller ikkje målet!» Han forteller i denne sammenheng at søskene hans har odel etter hans egne barn. Huset han har bygd er på gården og er heller ikke skilt ut. (jordbrukstakst)
«Betyr det at alt egentlig er familien sitt?» undres jeg.
Per blir stille, han blir litt brydd når han svarer: «ja, da e jo da....»

Som for å bøte på den forlegenhet han tydelig følte seg satt i, forteller han en historie om en bymann som kjøpte seg gård og trodde han skulle tjene penger på det. Han retter seg i ryggen, og ler over denne han omtaler som «bymann og idealist»: "Han gjorde litt av alt og ingenting, krangla med naboer og gjorde ingenting ferdig. Da e nemlig ikkje penga i det...da koke ut om du ikkje veit..." Slik lærer han meg om en kunnskap som gir status og mulighet og en annen måte å måle.

Per lærte om økonomi hjemme ved å hugge ved fra han var 10 år gammel. Han solgte den også selv. Han fant flere måter som gav han inntekt, men han avtalte aldri lønn med foreldre eller besteforeldre: " Nei, då sto me med luo i handa å tok i mot da me fekk ..» Her skyer det litt over ansiktet til Per igjen. Men som sist, retter han det selv opp med å fortelle historier. De handler om at hans barndomsminner er gode, om saken han sparte til, om fiske og godværsdager. Per har tydelig lært seg en måte å hamle opp med vanskelige tanker.

Per liker ikke å reise: «Eg liker meg godt her eg. Eg kan reisa på sjøen og gå i fjellet. Eg er vel litt gammeldags sånn, men eg er nøkteren. Eg tar heller ongane med på fisketur enn på kino. Eg forstår ikkje koffor alle skal til byn..?»

Søsteren og moren skiftet på inne-arbeidet når Per vokste opp. Guttene og faren var ute å jobbet. Slik liker Per det best enda. «Jente like seg visst ikkje ute i markje, dei vil berre laga vafla..», ler Per. «Ute er det tusen ting som skulle vært gjort heile tida, derfor verte det automatisk te at eg går ut.» Men han er alvorlig når han forteller om kravet til kona på gården: « Hvis du skal måla dette som skal gjerast inne mot da som trengs ute, så er det inne ei fjør på vektskåla i forhold. Dette er viktig for ei kone å sjå og ha forståelse for. Eg får nesten tåre i augene når eg ser eldre par som arbeider i lag og trives med det. Det må jo vera det beste, ellers blir ein så åleine om alt. Før va ein flinkare å arbeida i lag. Da har med status og holdninga å gjera. Då skapte mann og kåna noke i lag. Eg trur på den arbeidsmoralen de har neri Europa, der små familiebedrifte vert dreve av fellesskapet. Dar e da familien ...(som gjelder)...og kjerringane sitt å strikka...då går da... Men her vil de at du skal laga maten din sjøl...Eg trur ein må jobba ilag og gle seg øve da som skjer på garden, skal ein få da te.»

«Er det dette som er viktigst for deg?» spør jeg.

Ja, svarer Per, «da er vel meg som natur. Men da er vel og den holdninga eg er oppdratt te. Det er dette som har vore vektlagt som viktig. ...da å kunne jobba og da kunna læra seg å jobba...da va da som va noke..»

Etter intervjuet står vi atter på tunet til Per. Han har kommet tilbake "på plass" i sin kjeledress og i arbeidsstøvler igjen. Jeg spør om han skiftet tøy når han kom hjem fra skolen når han var liten. « Å ja, me va svært nøye med at det ikkje skulle lukta fjøs av oss på skulen, for då vart me terga. Men folk frå byn no, dei syns da e grett med litt fjøslukt på seg. Eg gremmes ved tanken på å gå med sånne kle i fjøset...» svarer Per

Så var det altså bra at jeg ikke ba om omvisning når jeg kom. Nå forstår jeg også bedre hvorfor Per alltid går i arbeidstøy. Jeg takker Per for tid og kaffe og hyggelig samtale. Han ble en viktig bidragsyter! Jeg vinker til Per på tunet der han står i skyggen av det store fjellet.

TYPE 1: "ÆRESØKONOMEN"

Hos denne typen er lojalitet til arven viktig. "Arven" er her oppfattet som gitt av en autoritet, enten i form av forfedre, skjebne eller Gud. Å være denne arven verdig, er å vise dette på en praktisk måte i hverdagslivet. Gjennom klare gitte symboler viser dette æresøkonomens innerste vesen. I relasjonen mellom æresøkonomer er det derfor viktig å vise at en har den rette kunnskap og at en bruker denne riktig. Slik ærer en både sin skjebne, den gave og den tiltro en er gitt.

En "arvtaker" er slik ikke alene, men en del av en større definert rekke. Dennes frihet er ikke definert som individualisert vilje og lyst, men heller ut fra hvordan en skjøtter sin arv på best mulig måte etter den kunnskap en forvalter. Innenfor denne kunnskapen er en autonom, fri til å handle og fri til å ville. Derfor er ofte æresøkonomen full av pågangslyst og arbeidsvilje, og med styrke og stolthet fører han sin oppgave videre. Han er en i rekken av slekt og bånd. Han er den utpekte som har rett til å handle slik han finner det best. Også for de andre involverte. Han har lært og definert hva som er best. Han både kan og vil. Han er odelsgutt i navnet og stolt i gavnet.

Som æresøkonom blir slik "den utpekte" tatt for gitt av både seg selv og andre. Han er født til denne plassen og vet å fylle den. Andre er annerledes. De er ikke født til. I det æresøkonomiske mønster stenges derfor andre ute. Først og fremst de som er utenfor på grunn av mangel på slektstilhørighet, men også de som på tross av mangel på kunnskap og innsikt trenger seg innenfor deres fundamentale retter i odelsarven. De som er uten "kunnskapen", men allikevel kjøper gård hjelpes ikke umiddelbart inn i fellesskapet. De blir ikke umiddelbart hjulpet med sine mangler, men blir heller tydeliggjorte i sin hjelpeløshet. På denne måten bekrefter æresøkonomene også seg

selv. Men dersom ærlig streben etter æresøkonomens mønster og innhold vises, kan en utenforstående allikevel gradvis bli deltager gjennom praktisk og synlig verdighet. Men fullt og helt æresøkonom er man bare født til.

Det er karakteristisk at æresøkonomen aldri har tvilt på sin oppgave og sin interesse som gårdbruker. «Interessen kom «naturlig» som liten, og vokste seg bare større med årene», er en vanlig måte å fortelle om dette. Selv om det oppstår konflikter med andre i omgivelsene på grunn av hans overbevisning (om livsstil, ferier og arbeidsinnsats), er en æresøkonom fornøyd med sitt ståsted. Som æresøkonom er han trygg på hva som er rett og galt. Han stoler på den kunnskapen han har. Den menes å være utprøvd og godkjent i generasjoner, og han trenger derfor ikke selv å utfordre den. Den er «naturlig og gitt». Disse ordene faller en æresøkonom lett i munnen og brukes ofte.

Men søsken av førstefødte er heller ikke født til arveplassen. De får en annen oppvekst, en annen plassering i arbeidet og et annet ansvar. Men deres oppgave er også å verne om gården. På samme måte som odelstakeren selv, skal de se gårdens hellighet som en nødvendighet både i tid og betydning. De skal ikke ønske gården oppstykket og delt, men bevare den som helhet. De skal derfor ikke ønske den forandret, men kun forbedret etter gjeldene regler. Innenfor dette mønsteret stiller søsken derfor heller ingen krav om deling av gårdsarven. Men skulle den førstefødte falle fra, er opplæringen om gården så gjennomarbeidet og holdningen så nærliggende at den nye overtakelsen finner sted uten bry. Rekken er klar.

Innenfor dette æresøkonomiske mønster har allikevel en del odelsgutter aldri fått overtatt sin arv. De har ikke vist seg verdig. (Dette fortelles med frykt og beven av mange informanter.) Dette er viktig i denne sammenhengen, fordi det viser til den avstraffelse som er mulig om ikke normer og regler blir fulgte. For en æresøkonom er dette alvor og betydningsfullt. Her er det holdning og praksis som teller. Å velge "feil" kunnskap kan være fatalt: Feil partner, feil holdning, feil arbeidstid osv. kan kvalifisere til å bli "stengt ute" og til avvising. Mye fiendskap, mye kulde og ensomhet er blitt avlet i æresøkonomens nærhet på grunn av "odelsguttens uverdige holdninger". Det finnes fedre som aldri overfører gården til sin arvtager, men utsetter dette i det uendelige. Slik blir gutten fornedret som «jordagut» resten av livet på en evig venting. Eller at gården blir overført til neste arvtager i rekken uten guttens egentlige samtykke. Det kan knuse hans stolthet, ydmyke hans evne og fattigsliggjøre han som en slags leilending og trell under faren, forrige generasjon eller nye eier. Disse symboler vil bli forstått av de impliserte. De som teller. (Ingen av informantene mine var i denne situasjonen, men denne type æresøkonomiske informanter var svært opptatt av fortellinger om slike situasjoner og relasjoner. Det skapte både fortvilelse og usikkerhet, men de var allikevel oftest enige i avgjørelsene om at en måtte vise seg verdig for å få kunne overta.)

Æresøkonomer er avhengige av tette familieband gjennom generasjoner. Ofte har

besteforeldre vært svært tilstedeværende i det daglige både inne og ute i odelsarvtagerens oppvekst. Et nært og varmt forholdet mellom generasjonene er et tegn på å være vellykket. Dette er spesielt knyttet til odelsgutten. Derfor er det ofte en bestefar (tidligere arver) som viser den nåværende arver om gårdens grenser, forteller dens historie, dens viktige kjennetegn, dens arbeid og heder og slit. Det finnes et "rituale" som i det daglige kan synes liketil og hverdagslig, men som i et større perspektiv kan synes som slektens form for "dåp".

Gården vises på denne måte som det primære både for besteforeldre og foreldrene og som utfordring til neste generasjon. Dette handler om gården som inntektskilde, som stolthet, som ære og som makt. Odelsarvtageren vet derfor hva som forventes. Oftest er generasjonene avhengige av hverandre også i det daglige virke. Tid til andre gjøremål kommer alltid lenger ned i prioritering. Slik knytter en subjektive bånd mellom jord, arbeid, slekt og samhörighet. Til sammen er alt deler i en enhet av identitet og tilhörighet: tid, sted, jord og slekt.

Forfedres arbeid og kunnskap er derfor hedret og tatt vare på. Slik blir gammelt håndverk, gamle redskaper og gamle murer ikke til vakre kulturminner, men heller subjektive bånd til kunnskap om arbeid, slektskap og tilhörighet. Derfor er en slitt dørstokk, et håndtak med klare far etter lang tids bruk, av symbolverdi. At arbeidsnevne har brukt spaden og riven, at steinene er ryddet og stablet av forfedres krefter og slitte rygger, blir til æresøkonomens symbolske tillit og ansvar i det å skape nåtiden. Denne tillit og ansvar er en satt til for å trygge et fellesskap. Et fellesskap som må sikres for at tilhörighet og forståelse om et felles æret sted og en felles hellig jord skal bestå. Odel er grunnlaget. Slitet, gleden, tilliten og ansvaret står skrevet i forfedrenes "øyne" gjennom tingene. Dette blikket ser videre på den som står ved «roret» nå.

Ute vil dette manifestere seg i utvalgte farger, i steingarder og i vakre tun. Dette er rammer for det "innerste" i gården vist i både håndverk og i detaljer. I rommene inne vil det også vise: Gjennom spesielle farger, møbelvalg med krav til utførelse i håndverk, tyngde og form. Gjennom tekstiler av ull, lin og bomull, i vevde åkler av plantefarger og i gjennom annet håndverk i både tekstil og tre med krav til både formforståelse og utholdenhet. Alt er til sammen med på vise at kunnskapen, forståelsen og tilliten finnes.

Maten er på samme måte viktig. Den er hjemmelaget, produsert mest mulig fra eget bruk og med stor krav til kvalitet og smak. Kjøpekaker og «posemat» er uegnet og avslørende som mangel på kunnskap, mens hjemmebakst og eget produsert syltetøy og saft gir heder. Slik blir også kjøkkenets arbeid en del av stoltheten og tilliten.

Der finnes også viktige merkedager om når potetene skal opp, slåtten skal starte, grauten kan serveres og når kanter skal slås. Det er kunnskap om vinden og været og

om tegn som høver til arbeid. Dette er kunnskap som er viktig for en arver å kunne, det som gir heder som verdig arvtaker. Kan han dette, er han sikker i sitt arbeid, i sitt språk og sine følelser.

Æresøkonomen er sjelden rik på penger, men er heller ikke så opptatt av økonomi i moderne akkumulert forstand. Han er svært nøktern i sitt forbruk. Ikke av idealistiske grunner men fordi han tar vare på så mye av det som er. Det han anskaffer seg derimot, er derimot gjennomtenkt og skal kunne vare lenge. Æresøkonomene liker ikke å snakke om penger til eget forbruk. De blir brydde og umotiverte for å forsette samtalen når det dreier seg om forbedre sin egen økonomi for å ha flere muligheter, leve lettere og kjøpe mer. Men økonomi for å forbedre bruket går derimot lettere å snakke om. En økonomi som gir ære til slekt og ikke til individ. Økonomi i landbruket som helhet og som verdi er også et yndet emne. Det er også ære til fellesskapet. Men samvittigheten for egen tilfredsstillelse og behov er tydelig vanskelig å håndtere.

Gården til æresøkonomen er ofte også tradisjonelt drevet. Der er kyr, høns, sauer eller griser slik tradisjonen har vært. Å selge en melkekvote kan oppfattes som å trå over æresgrensen av hva det vil si å holde gården i hevd. Konflikten mellom å tjene penger og æren i tradisjonen gjør avgjørelsen vanskelig. (En familie viste tydelige mistillit til arvtageren da han solgte kvoten. Ved å si at det ikke var på slike premisser han overtok gården, burde pengene for kvoten derfor deles mellom alle søsken. Denne odelstakeren hadde da drevet i 20 år på tradisjonelt vis. Denne historien ble fortalt av en av mine informanter når han forklarte om sanksjoner som kunne komme fra familien om ikke de syntes odelsgutten holdt gården i hevd. Denne historien gjalt imidlertid ikke han selv.)

Å selge gården ut av slekten, selge til fordel for et enklere liv, bedre økonomi og lettere dager sitter langt inne hos æresøkonomen. Det blir som å «selge» sin egen slekt. Slik blir denne muligheten i teorien gjerne snakket om med forståelse og logikk (i et intervju), men som ingen i praksis kunne "bære" for sitt eget liv. Her blir argumenteringen ofte vanskelig og svarene er bundet til tilhørighet, arbeid, lengt og slekt.

En æresøkonom sparer derfor aldri seg selv når det gjelder arbeid. For gjennom slitet vil han selv æres i kommende generasjoner. De vil kunne se at han gjorde sitt ytterste for å overlate gården til neste generasjon enda litt bedre enn han selv overtok den. Slik eier han aldri gården, men ivaretar og forvalter den til kommende generasjoner. Det ville være vondt å bli omtalt uten heder og ære av sine etterkommere som en skamlett for sin slekt. En slik arvtager setter derfor sin ære i god avling, sunne dyr og skrapaslåtten. At alle strå er høstet, at ikke det minste strå skal være for lite for hans takknemlighet viser en hengivenhet til dette familiens stykke av moder jord.

Slik «dyrker» en æresøkonom jorden i dobbel forstand. Forholdet til gården kan ofte

virke religiøst, preget av varme og nærhet. Røtter som arvtakerne opparbeider til egen jord er ofte så sterke, at de føler seg syk i både kropp og sjel av lengsel og behov for arbeidet og gården etter få dager borte. Denne stoltheten av sitt yrke og gleden i arbeidet er viktige signaler. Arbeidet blir slik en del av arvtagerens «selv». Arbeidet blir viktig både fysisk og psykisk, til alle tider og i all slags vær. Verdier og handlinger tar slik bolig i hans egen kropp. Slik setter han gårdens ve og vel som en forlengelse av seg selv og sin identitet. Han er stolt av sine rue hender. At slitet og offeret på gården synes på kroppen; er ingen ulempe. Det er signaler om samvittighet og om en odelsgutt som gir alt han kan for sitt kall og sin ære.

Denne kunnskap læres videre til neste generasjon. Oppdragelsen kan denne være både streng og ubevegelig. Arvtakeren ser at ansvaret hviler på hans skuldrer. Derfor styrer han ofte bestemt, men ofte med få ord. Det er det «ikke -verbale» som er hans sterkeste kort; hans mest "tydelige" signal og det klareste budskap. Derfor er det meste av dette som er skrevet om her, sjelden diskutert høyt. Det oppfattes tungt og svært intimt å snakke om æresøkonomi.

Familiemedlemmenes ve og vel er forbundet med gården. Æresøkonomens ansvar er også å organisere. Alle familiemedlemmene skal ha sine oppgaver. Han er en pater i sin slekt. Gården går ofte foran all annen prioritering. Barn skal tidlig kjenne gleden og ansvaret ved familiegården. Dette er lært gjennom arbeidet sammen med nære slektninger. En kone skal på denne måten også forstå hvem som har ansvar for hva og dele husbondens prioriteringer. Kjønnfordelingen i arbeidet er svært tradisjonell. Utearbeidet, dyr og vedlikehold blir viktigere enn innesysler. Allikevel skal arbeidet inne også bære klare krav til produksjon, estetikk og stell. De eldre skal vises heder og verdighet, og kommende generasjoner skal gis muligheter og håp. Slik setter en æresøkonom sin ære i at alt er rett og riktig. Alt dette er innbefattet i gårdens ve og vel og er den grunnleggende og dype sannhet æresøkonomen ivaretar i hans tid gjennom evigheten.

INTERVJU NR.2:

Denne gangen har jeg langt å reise for å nå min intervjuperson. Bygda er innerst i en dal, men langt og lenger enn langt fra alle hovedveier. Veien er hompete og gruslagt. Da dette er i november måned er veien også islagt enkelte steder. Fra veien og ned i elven som følges ad, er det fryktingdydende høyt. Her er smalt og jeg kjører «med hjerte i halsen». Så nært til en potensiell katastrofe! Hvordan kan de klare å ha dette til vei hver dag? Men man venner vel seg til det meste. Det som var farlig i går; er ikke så farlig i morgen osv. Det er slik med vanen.

Så med ett brer dalen seg ut med lys og åpne armer som en velkomstgave for at jeg holdt ut mot målet! Her er utrolig vakkert! Dalen er lang og vid, men med få hus og gårder. Denne informanten som bor her har jeg kalt Pål. Jeg har snakket med han i

telefonen. Han har forklart meg veien i meter og avstand fra punkt til punkt. Jeg er presis.

Tunet til Pål er uten plass for Per sin estetikk. Her er alt nøktern. Husene er gamle og slitte, men funksjonelle. Mellom tun og låve går markene helt ned til huset. Innmark er slik en overgang fra tun og hus til utmark. Hagen er innenfor et ståltråd-gjerde der nyttevekster som rips og stikkelsbær etc. gror. Her blir det sikkert slått med ljà før en høster inn, og etterpå får gresset vokse slik det selv vil. Her er ingen plass for bed og prydbusker, ingen uteplass for late, varme ettermiddager i solen eller noe for øye å hvile på som ikke er tiltenkt det praktiske. Tvert imot er reparasjoner i fleng utført med bølgeblikk, etanittplater og streng. Ikke så vakkert, men sterkt i vind og vær og sikkert et valg der økonomi har spilt en rolle av flere grunner.

Pål tar imot meg med en diger neve som får min til å bli et lite aspeløv. Han er blid og hyggelig og bikker fram og tilbake på kloggene mens han konverserer hyggelig om bilen min. Firhjulstrekk er blitt et yndet tema å enes om som start. Det er et tema de fleste odelsguttene jeg har møtt møter med åpenhet og interesse. Slik kommer jeg litt nærmere Pål også. Jeg presenterer på den måten noe indirekte om meg selv mens han tar seg god tid til å gå rundt bilen, småsnakker, ler og tuller og sammenligner med sin egen bil og sine behov. Han snakker om bruk og finesser og muligheter og valg. På den måten vet vi allerede litt om hverandre før vi går inn til et mer forpliktende møte og intervju.

Inne har tiden stått stille. Ingenting er forandret eller fornyet siden 1960 tallet eller ennå tidligere. Det er noe med lyset, materialene og fargene som får meg litt ut av lage. Jeg har følelsen av å tre inn på en scene. Det er så annerledes i stil og standard til det jeg er vandt med. Pål står der som en statist i et gitt evigvarende skuespill uten scenskifte. Det er enkelt, grelt og kaldt. Den enkle lampen i taket med porselenskjermen er den eneste lyskilde i gangen. «Hvorfor lager dere ikke det hyggelig rundt dere, og hvorfor må alt være så spartanskt? spør jeg i tankene mine. Selv Pål virker ikke hjemme i omgivelsene. Har han nettopp kommet?

Pål er eldst av fire søsken. Han er 35 år og har overtatt bruket for fire år siden. Alle søskene er flyttet ut. Nå deler han huset med foreldrene sine men har egen kårleilighet. Kjøkken og bad er felles. Vi setter oss i stuen hans. Han har ikke prøvd å påvirke denne så mye heller, men et respatex-bord i hjørnet er omgjort til skrivebord og fungerer nok som hans private sfære og kontor. Her ligger regnskapsbøker og kalkulatorer, datamaskin og kulepenner. Denne skrivepulten uttrykker noe annet og nytt enn resten av rommet der sofaputer, Jesusbilder og broderte klokkestrenger dominerer.

Han serverer kaffe i tynne små porselenskopper. Alt var gjort klart til jeg kom. Her er dekket til to. Altså ingen kone. Han er vanskelig å få i prat. Fra å være den muntre og imøtekommende svarer han nå med enstavelser og korte setninger. Jeg bruker lang

tid på å få han på glid. Han vil jeg skal prate og fortelle. Han studerer meg nøye når jeg forteller hvem jeg er og hva jeg gjør. Jeg er fast bestemt på å få han til å snakke. Jeg bruker en halv diskett på for å få vite om stedet, familie, naboer og dyrene hans. Hans egne tanker og følelser sitter derimot langt inne. Han er kanskje ikke vandt til å snakke om disse og mest sannsynlig ikke til fremmede.

Etterhvert løsner det litt og jeg spør om han ble kalt odelsgutt som liten.

Pål svarer: «Nei, da va ein selvfølge da...da va jo medfødt...Da låg i kortena at eg skulle bli bonde...eg tenkte ikkje så mykje på da. Men sio eg ikkje kunne bli da med ein gong etter skulen, begynte eg i arbeid. Eg arbeidde fleire stader og lærte både å kjøra gravemaskin og anna arbeid. Men dei må nå ha nevt da...(at eg va odelsgut)...men da va så selvfølgelig at ein ikkje snakka om det...Dei har jo alltid sagt at at da e jo du som skal overta gården, men de har ikkje brukt ordet...da har vært så selvfølge at da berre har lagt i loftet...» «Kanskje det ikke var nødvendig å snakke om det ...fordi det bare var sånn...?» spør jeg «Ja, ja det e sånn da e...men da va jo mange år at naboane sa...: «når du skal ta øve.»...ikkje om du skal ta øve. Men eg tenkte slik at hvis det e for mykje å betala for garden så ville eg ikkje...for da e jo grense for ka du e villig te å betala...»

Pål syntes det var en ulempe å være odelsgut: «Ulempa er at du e født te da...og eg hadde ikkje så voldsomt interessa. Men fordelene såg eg var at eg fekk eit stykke land med verdia som kunne brukast...opp i nevene. Mange andre i byn såg på dette som verdiar...og ette kvart fekk eg augene opp for det. Eg hadde sett på det som ei plage. Før skjønnte eg ikkje betre enn at da var berre ein måte å leva på...ein tjente jo ikkje mykje penga, men da e jo pengane som driv ein...menneske søke heile tida å koma seg opp og fram...da e da som gjer at me har eit samfunn som me har i dag...»

Gjennom andres tanker lærer Pål seg en ny måte å oppfatte gården. Hans tidligere æresøkonomiske innstilling måtte vike for den moderne akkumulerende økonomi. Han forteller hvordan han lærte ved å reise fra jordbrukssamfunnet og gården til byen om en annen måte å se på jord, eiendom og økonomi. Ikke minst lærte han å se seg selv som enkeltperson med egne behov i forhold til slekt.

Pål fikk gode jobber mens han ventet på å overta hjemme. Han var flink til å lære av de andre og ivrig til å arbeide. Men han forteller videre: «Eg kunne ha reist heim tidligare, for da var ikkje lenger noko å venta på eigenlig, men dei eg jobba med tykte eg burde prøva meg i den jobben eg vart tilbudt. Da var litt tilfeldig, men da e slik da går, så eg venta med garden.»

Pål er opptatt av egenskapene han trenger som gårdbruker og om kunnskap han har lært utenfor gården: «Ein må væra tusenkonstnar, vera både mekanikar og snikkar, ja, du må ha egenskapane te å orka arbeida meir enn vanlegt. For da ligg mykje penga i å spara penga...Da tekniske eg lærte på skulen er det nyttigaste eg har lært...for fysikk er

eit vesentlig fag også her på garden.»

Jeg lurer på hvilke tanker han har om å bygge hus på gården?

«Ja, da vil eg skilja frå garden...for å øka verdien på da; sånn at da ikkje følger bruket. Eg har hørt andre som har gjort da...» For Per var dette utenkelig, for hus og hjem var der en del av gårdens ingredienser fra generasjon til generasjon. Han «tok begge beina ut i det» og lot huset være familien sitt. Det vil ikke Pål. Han tenker slik: «Når eg overtok fekk eg alle fakta på bordet: pris på alt. Og så rekna eg litt på da...og såg at hvis eg seldte melkekvoten, alle dyrene og litt jord...så ville eg komma ut med da som ei billig hyttetomt på mange mål...så kynisk såg eg på da...»

Når jeg spør om foreldrene eller familien er fornøyd med innstillingen, svarer Pål: «det har de ingen ting med å gjera, for dei har seldt garden til meg. Men eg trur dei er fornøyd...eg har ikkje høyrte noko anna...Men heile familien har jo lagt ner mykje arbeid i garden, og eg e vel den første som ser da økonomiske i da...For eg er ikkje interessert i å produsera billig mat..og ikkje ha noko igjen for da. Då e detta berre ei billig hyttetomt for å sei da kyniskt og nøkternt. Sånn e da...nei då vil eg heller selgja hyttetomter i hondravis...»

Når Pål snakker, sitter han ganske stille. Noen ganger bruker han hendene for å understreke noe han har sagt. Da strekker han hånden helt ut så den nesten buer seg, og han lager klare vinkelrette bevegelser mot hverandre. Han viser slik grenser og tankegang i et stivt og klart håndspråk. Han smiler etter hvert og ler, men er fullt konsentrert og lyttende. Han fanger opp signaler og reaksjoner fra meg både fort, effektivt og nøkternt. Men Pål er ikke så opptatt som Per av at jeg skal bifalle og være enig. Tvert i mot bruker han tiden til å tenke seg om. Når han ser min skepsis eller undring, trekker han seg litt tilbake i stolen; ...ser på meg, ...smiler, ...avvæpner og ser ut til å like å stå for dette nye og kanskje litt provoserende i forhold til det "gamle" æresøkonomiske. Kanskje han opponerer? Han har således funnet sin plass og mening i forholdet til sin arv. Han kombinerer på sin måte det gamle med et nytt innhold som han ble kjent med «ute». Dette gav han logikk, makt, rikdom, selvsikkerhet, kompetanse og retning til veien videre.

Noen ganger prøver han meg likefrem ut. Som når han forteller om juletrærne han vil plante på de store flotte innmarkene...

«Vil du det da?» spør jeg sikkert vel undrene og skarp i tonen? (dårlig æresøkonomi) Da ler Pål så det skraller i veggene...Nei, han vil vel kanskje ikke det sier han...og ser ut som han vant et pokerspill. Det gjorde han vel. Slik nyter han å ha tatt kontroll ved å vise til velkjent tradisjonell kunnskap og mulig valg av ny. Vi ler godt begge to over noe som sikkert kunne vært meningsløst for utenforstående. Etter dette går praten lettere.

Men Pål viser ikke mye av følelsene sine for gården eller slekta. Jeg er ikke i tvil om at

han er glad i dem begge, men det er ikke slike følelser som avgjør hans valg. Han har et regnskap der følelser forkludrer og bør holdes utenfor. Problemet oppstår allikevel når vi snakker om kone og forventninger til henne. Da blir han litt trist: «Jenter vil ikke komme til gards lenger, enda dei ikkje trenger hverken å arbeide eller lukte fjøs.» Men ei jente som skal bo med han, "burde i det minste like å fiske...eller være ute, men, nei...dei fins visst ikkje...nei, da e vel ingen som e så dom at dei vil bli gardakjerring, dei finn ut at dei må ha penga te å leva før.. alt dreie seg om penga no for tida!». Så bøyeSå bøyer han hodet og lar blikket gli over det tynne porselenet.....Den store neven hans skjenker mere kaffe ...Han blir stille og lar blikket gli utover vinduskanten...Han blir brått litt sammensunken og ensom. Det vonde punktet i tilværelsen.

«Du bor tett med familien din...vil det være et problem? » spør jeg.

«Ja,» svarer Pål og sukker høylytt..»det er ikkje sånn ein bur i dag, ...men eg kan setta opp eit hus..., men eg kan ikkje gjera alt med ein gong...» Hans erfaring viser i tjukke lag utenpå, men vi skifter emne til bolighuskataloger i stedet for. Jeg kjenner jeg blir litt svett og tom for spørsmål i øyeblikket. Noe ble så inkonsekvent at jeg klarte ikke samle trådene... Husene han liker i katalogen er overdådige med bugnende altaner. Han forteller at naboene ler og egler han litt. Men det bryr han seg ikke om. Han vil de skal se at han ikke er en gammeldags æresøkonom. Han vil vise «det nye» som er han.

Allikevel bor han nå på femte året i de enkleste kår og sparer pengene sine. Slik er det ikke hans egne behov for komfort det dreier seg mest om. I stedet gir han klare signaler: Han omtaler foreldrene som «konsulentar» og naboene som «leigehjelp». Han snakker om «lønnskostnader» og «mulighetene fremover». Slik legger han også frem sin formasjon av sin arv i bondeyrket: Fra sin hukommelse og kunnskap om et tidligere enkelt liv med slit og strev i et familiært nært og forpliktende fellesskap, er den nåværende kunnskap og nye innsikt blitt forandret til noe som er en økonomisk, nytenkende, administrerende direktør verdig. (Kanskje jentene kommer da?) I alle fall er det et smart trekk som slår to fluer i ett smekk: Samtidig som den økonomisk administrator får status, makt og vist sin kompetanse, kan han også overta gården slik hans samvittighet og identitet tilsier. Pinsle har han snudd til nytelse, frustrasjon til mulig kombinasjon og utfordring, tradisjon til økonomisk fornyelse. Slik blir han rasjonell i den økonomiske verden og tro mot sin ballast i tradisjonen.

Naboene har vist forståelse for hans nye tanker. De forstår det trengs fornyelse innenfor tradisjonens rammer. De er glad han kommer tilbake til bygda. Han er nok et friskt innslag. Økonomi forstår alle som viktig, men den setter ikke ord på hvilke kunnskap som skal gå ut.

Jeg avslutter intervjuet på tunet igjen. Det har vært interessant og lærerikt. Han vinker meg avgårde mens han lener seg til postkassestativet. Ved siden av dette har en viltvoksende "rosa rogusa" klort seg fast. Den er i vinterdvale. Bladene er borte og

livskraften hviler et sted nede i roten. Tilbake står harde stengler med pigger og tar imot for vær og vind. Vinteren krever en slik drakt. De uregjerlige lange stenglene er bøyd tilbake og har tvinnet seg rundt stålgjerdet. Allikevel har en tynn liten stengel funnet seg en plass over postkasselokket til Pål. Jeg håper den blomstrer til våren.

TYPE 2: "DEN RASJONELLE ØKONOM"

"Den rasjonelle økonom" setter sin lit til økonomi, maskiner og vekst. Som type bor han i et svært nøktern hus og tun. Disse er sjelden hverken oppusset eller forandret fra forrige generasjon. Der det har blitt tilført noe nytt, er materialene billige kostnadmessig sett, men til gjengjeld lettstelte og slitesterke. Men de er også masseproduserte, ikke stedtilpasset og lite bearbeidet. Materialene viser på denne måte til en "anonymitet" som gjerne er ny på gården. Det er lite spor av tanken om evig foredling av de følelsesmessige sidene av gårdsholdet. På den ene side gjør dette den rasjonelle økonom "usynlig" i rekken av arvtagere ved å trosse den æresøkonomiske estetikk og i stedet holde seg til det nøkterne og økonomiske i tanker og handlinger. Men på den annen side er det gjennom denne nye måte at den rasjonelle økonom blir tydelig og gjenkjennelig. Typen står for strenghet, rasjonalitet og mangel på lunhet og varme både i forhold til ytre omgivelser og i sine relasjoner til andre. Derfor liker ikke den rasjonelle økonom hverken "stas", "pynt og fjas" eller å "bruke tid på unyttige ting". Han leser sjelden skjønnlitteratur og enda sjeldnere dikt. Han stenger følelser ute og identifiserer seg i stedet med sin fornuft. Derfor bruker ikke denne typen store ord eller refererer til svulstige tanker i forbindelse til gården og arven slik æresøkonomen gjør. Alt er basert på nøktern logikk.

På gårdstunet til den rasjonelle økonomiske type er de myke linjer i de gamle tørrmurer hos æresøkonomen byttet ut med rette murer i betong. Der er sjelden blomsterbed eller benker til å sette seg ned for å nyte sitt verk. Det er det heller ikke meningen for den involverte. Typen er ikke der for å nyte, men for å arbeide. Men det ser ikke alltid slik ut: Han venter gjerne et ekstra år med å male husene, han utnytter materialer som er funnet og spart på fra både her og der, og han samler «mange nyttige ting» som andre kaller rot men som han selv kaller «nyttig lagring». For poenget er verken å gjenvinne eller skape det vakkert for øye, men å spare og få det sterkt. Derfor blir gården hos den rasjonelle økonom snart et lappverk av både farger og materialer. Et kaotisk rot for de utenforstående, men en givende kapital for den fornøyde involverte med et forhåpentlig alltid større utbytte.

Derfor er det hos den rasjonelle økonom kanskje også mere penger enn hos de andre typer. Spesielt er dette tydeligst i forhold til æresøkonomen. Skal det sies at det rasjonelle økonom nyter noe, er det vel vissheten om økt kapital. Kapitalen skal brukes til videre akkumulering. Slik presses også grensene til det ytterste i henhold til plass for antall dyr, til kapasitet og til utnyttelse. Dyr er heller ikke så nær knyttet til et "personlig" forhold, eller utløser sterke følelser. Hvert dyr er kun et nummer i rekken av eid dyrekapital. Dyr er produksjonsmaterialet og gir beregnet ytelse, men som krever

godt stell for å maksimeres.

Kunnskap om at stell er av betydning i forhold til regningen fra dyrlegen og i forhold til melkemengde osv. Den rasjonelle økonom eksperimenterer derfor ivring med ulike typer for og ser hvordan det gir utslag på statistikken. Stellet i fjøset avsluttes også etter tiden som er regnet ut som skjæringspunktet for utbytte. For eksperimenteringen er ikke noe politisk, ideelt eller en interesse i seg selv utover rasjonell kalkulering om gevinst. Derfor slår han heller aldri mer gress enn det maskinene kan utføre. Kantslått og skrapaslått er dermed en saga blott og for han totalt bortkastet tidsbruk. Han yter mye, men kun det som gir utbytte tilbake i form av klingende mynt.

Som oftest har en rasjonell økonom kjøpt gården. Han betaler landbrukstakst og har siden sett gården som sin. Han eier og råder denne ene og alene. Han planter derfor ikke skog til kommende generasjoner, men høster det han kan selv. Han bryr seg ikke om slekt og gamle vaner, men prøver i stedet å fri seg fra gamle tanker om besteforeldres og foreldres slit. For den rasjonelle økonom er ikke lenger interessert i slekt og familie. Hvem som er hvem spiller liten rolle. Interessen er preget av fremtiden. Det får konsekvenser for det som har vært, i likhet med de som har vært. Fortid er fortid. Slik blir tidsaspektet innsnevret fra mange generasjoner før og mange kommende; til her og nå og beregnet framtid. Han har nok med sitt og sin tid. Den rasjonelle økonom er ikke forvalter slik æresøkonomen er. Han vil drive slik det passer ham selv og ikke slik det passer familiens og slektens tidligere tanker. Dette vises med et symbol: pengene han har betalt for gården. Kvitteringen er et bevis på egen eiendom og hva tingene er verd i kroner og øre.

Verdier på gården blir deretter målt i forhold til de økonomiske tanker som finnes for øvrig i samfunnet. Den rasjonelle økonom sammenligner gårdstaksten i forhold til hva han planlegger å få ut på sikt. Han regner utbytte, men sier det ikke høyt. I stedet klager han over prisen når han skal betale, vrir seg over hvor dyrt det er å drive og tilkjenne høylydt hvilke forsakelse det er å overta. Men i realiteten er alt beregnet i god tid før overtagelsen. Avgjørelsen om overtagelse er allikevel tatt. For den rasjonelle økonom ser en billig og fin tomt, mye billig areal om enn han aldri skulle klare å utnytte resursene på andre måter enn bosted. Men målet er å "utvikle": Med "kløkt" kan gården utnyttes til pengeinntak: steinuttak, hyttefelt, juletrær eller tomteland. Han er beredt til å svare markedets etterspørsel. Den rasjonelle økonom har lagt fra seg gammel kunnskap om "å utvikle" til fordel for entreprenørens kunnskap. Denne nye moral og etikk er innenfor en verden som virker reell, meningsfull og fremtidsrettet. Dermed gir han pris på skogen, og pris på jorden.

Den rasjonelle økonom ser framover. Han snakker om utvikling, muligheter og arbeidsinnsats som sammenhengende goder og mål. Han snakker om rasjonell beregning med optimistiske ord om muligheter. Han vil være en vinner i konkrete

rasjonelle mål og bedømmes deretter. De penger han bruker går derfor til maskiner og vedlikehold av disse. Han beundrer teknikken og synes alt nytt er av det gode. De gamle materialer, verdier, håndarbeid og fin-snekring med håndverktøy har han ingen sans for. Slik nostalgi kan han gjerne kvitte seg med eller brenne opp. Gamle treskurte bord, gamle åkler og søm kastes i innbytte av nye materialer, nye tider og ny forståelse. For den rasjonelle økonom liker best det som blir laget av maskiner og der de menneskelige spor er borte. Han liker best at linjer blir rette og kantene spisse og at han kan gjenta og forvente det samme resultat hver gang. Han synest den korteste linje mellom to punkt er å foretrekke og at materien er forståelig og beregnelig. Slik blir tilværelsen trygg og prisen får heller være at tilværelsen er litt grå. Han ser seg blind på tyngdekraften; beregner raskt hvor fort eplet faller til bakken og når det vil skje. Men kraften som får eplet opp og til å vokse, er ikke i hans fokus.

Selv om den rasjonelle økonom er oppvokst i det tradisjonelle har han siden lært en annen kunnskap gjennom tidlig arbeidet og utdanning. Han har gjerne tatt en mekanisk, elektrisk, økonomisk eller lignende utdanning etter ungdomsskolen. Deretter har han arbeidet i fast, lønnet arbeid. Han kjører gjerne gravemaskin eller andre typer maskiner, eller sitter på kontor og regner og kalkulerer. Han liker det konkrete og funksjonelle. Han fryser gjerne av folk som tror de har en kunnskap til å være "fin på det", samtidig som hans største ideal er de som har arbeidet seg opp "fra ingenting" til mye rikdom og økonomisk ære og makt.

INTERVJU NR. 3:

Lars har forklart veien nøyaktig, så det burde vært lett å finne frem. Men med litt feilskjær, noen svinger for langt og noen tilbake, er jeg etterhvert på "den rette vei". Svært velstelte gårder ligger på rad og rekke. Gården ligger øverst oppe mot fjellet og er en fredelig plett. Her bor informanten. Våningshuset er delt i to; en kårdel og en hoveddel. Å dele huset slik er en utbredt byggeskikk. De eldre skal flytte i kårdelen når den unge overtar. Men det viser seg at mange av mine informanter ikke har stiftet egen familie. Derfor bor de ofte i kårdelen selv om de formelt har overtatt både hus og grunn. Mange foreldre er relativt unge og aktive når neste generasjon overtar, så det er ingen selvfølge eller automatikk lenger i at disse gir fra seg hjemmet og jobben ved å bytte til "kår" med en gang.

Lars åpner døren med en gang jeg ringer på. Han ser rett på meg. Blikket hans er direkte, men det er allikevel annerledes enn Per sitt. Han uttrykker en annen avstand til det han ser og skjærer seg selv bedre enn Per. Etter en rask hilsen, folder han armene i kors foran brystet og ber meg gå inn i stuen.

Han har en vakker utsikt over dalen fra vinduet. Stuen er liten og velstelt. Den har panel på veggene og vakre husflidsarbeider til pynt. Dørene er brede og lave og lutet som

gulvet. Her er enkelt, men kvalitetsorientert. Det er en streng innredning, der kun «det viktigste» har plass. Det som skiller seg ut er et stort databord med tilbehør og en tilsvarende stol i direktørklassen. Under er der et virvar av ledninger. Det ser litt fremmed ut sammen med resten av innredningen, men det sier jo noe om at han er «koblet på til resten av verden». Til sammen opplever jeg rommet litt «stivt», som om alt stod i «giv akt»! Jeg ser på Lars der han står med armene foldet foran brystet. Rommet og han forteller meg om noe ligner på hverandre. Rommet tilhører han.

Lars beveger seg lett. Han er hyggelig, men reservert og er nærmest korrekt i sin imøtekommenhet. Han smiler, men øynene hans ser bare granskende ut. Han prater hyggelig, men stemmen har noe aggressivt i tonefallet. Til sammen blir jeg forvirret og kjenner at jeg gruer meg litt til samtalen. Jeg setter igang med de vante forsikringer og fortellinger om oppgaven min. Han lytter og spør: Hvem finansierer prosjektet, hvem gir meg hjelp til virkelig å begripe hva dette faktisk handler om, hva leser jeg om bønder, husdyr, gjødsel og politikk? Har jeg i hele tatt peiling på hva dette er og hva jeg holder på med? Jeg må stoppe opp og tenke meg om, for å ikke gå i fellen jeg føler han prøver å sette meg i: Der han får all makt og jeg følger hans opplegg i stedet for det jeg kom for å gjøre. Jeg svetter og kjenner jeg stresser litt, men tenker at her ligger utfordringen med Lars: Jeg må finne en måte å komme i likevekt, eller få nok respekt og trygghet til at dette blir en samtale, og ikke bare en boksekamp. Jeg bruker litt tid for å leite frem i erindringen om en tilsvarende type jeg kjenner eller har erfaring med. Hva har virket som balanserende med han eller henne?

Jeg setter meg godt til rette, lener meg bakover og tar mer styringen ved å se direkte på han, sende spørsmålene fort tilbake, vennlig men bestemt. Jeg avvæpner situasjonen med å tulle og le, snakke rundt og spørre tilbake. Etterhvert svarer han litt mer utfyllende, han er roligere, og jeg blir også mer avslappet. Vi finner rytmen, tonen og nivået som er akseptabelt for oss begge til å kunne føre en samtale. Det tar lang tid å få personlige utsagn fra han. Men når han endelig letter på sløret, kan det av og til bli meg som viker unna. Jeg som ikke er sikker på om jeg vil høre.

Lars husker at han ble kalt odelsgutt når han var liten. Det var i situasjoner der han ble bedt om «å skjerpe seg, ta seg sammen og ta litt meir ansvar.»

Jeg lurar på hvor gammel han var når han visste at han var odelsgutt. «Eg trur eg var veldig ung..for å sei da sånn. Men eg var eldstemann og da e vel naturleg at ein dermed får meir ansvar. Ein lærer seg å ta ansvar i ganske ung alder.» svarer Lars. Foreldrene til Lars overlot ansvaret til Lars når han var 16 år gammel.

Lars var ikke så glad i å jobbe på gården. «Da e jo merkeleg,« sier Lars men eg var ikkje i utgangspunktet så interessert.» Han ser undrende ut når han sier det. Som om det skulle ha feilet han noe. Søkene hans jobbet også på gården. «Fikk de lønn?» spør jeg «Ja», svarer Lars: «dei fekk avløyserertilskott...»

Jeg: «Fikk du også det?»

Lars: « Nei, ikkje eg...(her svarer han spontant...men så samler han blikket, tar seg i det og fortsetter: «eg hogså ikkje...kanskje da var ei anna ordning då, ...nei, dette hogså eg ikkje.»

Nå er Lars 35 år og heltidsbonde. Han sluttet i et godt betalt yrke for å overta gården. Av og til tar han småjobber «for å komma seg ut»..sier Lars, "da e faktisk viktig, for går ein berre her å trakka så e ikkje da så bra heller...Eg går og gjer det samme heile tida...og ser knapt folk så e da ikkje så positivt...».sier Lars og... ler...

Lars ler hver gang han sier noe som er litt vanskelig. Han bagatelliserer det til «ingenting å bry seg om» på den måten, selv om det han sier er alvorlig nok. Det viser seg at denne jobben ble redusert til 14 dager i året som gikk. Lars har ikke tid likevel.

Men Lars reiste hjemmenfra til annet arbeid etter førstegangstjenesten og kom hjem i ferier og når han hadde mulighet. Når jobben hans foretok innskrenkninger, overflytninger og omstillinger ble Lars sint og ville ikke være med på lasset. Han kunne ikke flytte. Arbeidet han tidligere hadde gjort (og som sikkert hadde vært meningsfullt) snakker han nå om som «papirflytting og meningslause». Om det å jobbe på gården sier Lars: «eg trives med fysisk arbeid...og papir vart eg frustrert av, og så e da da at du e meir eller mindre sjølvstendig, slepp å forholde deg til folk som du synes er noken idiota...»

Lars sier at han lærte av familien å være våken for det som skjer: «Å sjå på konsekvensene fra det økologiska til da meir industrielle prinsipp, dar er ikkje alt bra.....Men ein kan ikkje berre lengta etter gamle tider...men heller byrja å tenkja nytt. Eg har tenkt at har ein gardsbruk kan ein hvertfall skaffa seg mat sjøl i ein vanskeleg situasjon. Eg har tenkt å halda oss sjøle med mat framover: kjøt og alt sånt... ja, fordelen med å leva på eit gardsbruk er at ein ikkje har så store utgifte...ein bruker ikkje bil og reiser ikkje mykje...Dette er eit liv tilknytt virkelegheiten...»

Jeg: «Virkeligheten...hva mener du med det?»

Lars: « Ja, naturen og årstidene; faktora i den verkelige verden. Det er ikkje å skapa papir...La oss sei at me hadde fått ein skikkeleg økonomisk nedtur, så er det mangen som ville fått det hardt tenkjer eg. Dei har ikkje realistiske forhold til det å arbeida...Skal du driva gard må du forholde deg til da som er verkeleg...gjerne jobba ei heil natt...for gjer du da ikkje, vil resultatet svinga mot deg økonomisk...i motsetning til eit arbeid der dei ikkje kan sparka deg om du ikkje gjer jobben din...om du ikkje tek ansvar...Bøndena skal vera skikkelege...utad...dei skal produsera god mat og holda jorda i hevd. Da e veldig mykje arbeid. Men har eg da skikkeleg så er eg ein skikkeleg bonde.»

Jeg: «Hadde dette noe med deg som person å gjøre?»

Lars: "ja , eg er så opptatt av dette med natur, og no får eg ikkje så ofta behovet for å riva meg laus og komma meg te fjells..".

Jeg: «så du er mest deg sjøl no på en måte?»

Lars: «ja heilt klart, no treng eg ikkje spela noken rolle...du berre gjer da du e og e da du e...

Lars er frustrert over politikken og inntektene i landbruket. Selv tjener han litt over 100.000 kroner i året. Han er ute og arbeider ofte til klokka 11 om kveldene og frustreres litt over at da sitter andre inne og ser på fjernsyn, men allikevel har de dobbel lønn i forhold til han. Jeg lurer på om han snakker med kameratene sine fra den tidlige jobben om dette? Forstår de hvordan han velger og tenker?

Lars: «Eg tvile på at de forstår da...da e nå heller ikkje noke tema...da e einaste da at eg har da så travelt...eg trur ikkje dei forstår koffor eg vil drive med da.....»

Jeg: »Hvorfor er det så vanskelig for de å forstå?»

Lars: «Eg kunne hatt betre arbeidsbetingelser, betre tid til å gjere det ein har lyst til...Dei har jo fri kvar dag...Dei ringjer til meg og ber meg med på ulike ting, men dei veit det er ikkje noken vits...Dei syntes at eg burde finna noko anna å gjera slik at eg kunne prioritera som dei,...men eg seier eg trives som bonde...og så lenge da er meining i da så...og til øveleva på da...dei får tru kva dei vil...»

Jeg: »ja, det blir jo en litt annen måte å velge på enn andre..?»

Lars: «ja, da e mot strømmen...bønder blir sjeldnare enn ulven ette kvart...»

Jeg: «kanskje dere burde fredes...» (vi ler...)

Lars: «ja, dette er vel ein snev av ein protest mot måten ein lever på og organiserer samfunnet på i dag...Vi bygger all vår velferd på materielle ting...meire penger for å kjøpa fleire ting...det er ein farleg veg å gå...fleire goder som eigentleg ikkje betyr noko...»

Jeg: «hva betyr noe for deg?»

Lars: »Arbeid betyr alt...hardt fysiskt arbeid...då føler eg meg vel...eg vert frustrert av å sitja i ro...Folk e skapt til å svetta og jobba. Det er ein sunnare måte å leva på...Ein dag i skogen med motorsag...da e medisin for da mesta...» Lars bøyer seg framover og blikket hans er smekkefullt av vilje og kraft og villskap. Han ler....(jeg hører min egen latter som små forskremte pip...)

Han forteller videre hvordan de jobbet på gården tidligere før de fikk maskinene. Da var de mange om arbeidet. Nå klarer han å gjøre alt arbeidet alene. Det er han glad for. (Hvorfor glemte jeg å spørre om) Men arbeidet er ikke alltid så lystbetont. Hans tanker om det er: «Det er ting som må gjerast om ein ikkje har lyst...da må du heile livet. Om du ikkje har lyst så må du, og du bør gjera da. Dette har eg erfart at da er viktig å vera positiv sjøl om da e negativt..at du øvevinne om du berre: ...no...så blir eg ferdig med da...da greie eg...og da greie eg...Slike ting...Har du eit problem kan du løysa da slik...ved aldri å gi opp...ja...»

Når Lars forteller dette setter han seg opp på stolen, retter seg i ryggen og spenner alle muskler i kroppen. Ansiktet blir hardt og han biter tennene sammen. Når forklaringen er ferdig, løser han opp igjen og smiler litt brydd. Det såg ut som en stor kraftanstrengelse å jobbe slik.

Jeg: «Det er mange av odelsguttene som blir aleine...har du tanker om det?»

Lars: « Ja, da e berre ein som kan klare seg på den inntekta her...fleire er heilt utelukka...Då må ein vere flink te å organisere seg, for å skaffa seg ein person som kan holda alt det andra.....»

Jeg : Organisera seg? ...Skaffa seg ein person ...? ...Alt det andre? Jeg er litt forvirret over ordbruken, men velger å forsette med andre spørsmål. (Jeg er slett ikke sikker på om dette valget ble gjort av redsel for hva jeg skulle komme til å høre...)

Jeg: «hva kreves det av en å bo sammen med en odelsgut?»

Lars: «Ja, her trur eg ein lyt vera våken, ... for flytte du inn på ein gard så er det ein ting som som er viktig: at drifte på garden går i orden...Du kan ikkje bestilla sydentura då, eller leggja masse planer. La oss sei at ein kjem langveisfrå og vil treffa familien sin av og te...Da vert eit problem med ein gong, for du kan ikkje... Du vert heilt stadbonden. Så da må vera eit veldigt bevisst valg...Om ein ikkje har eit forhold til gard før og trur at ein kan leva eit liv i sus og dus...nei, ..ein må ta ansvar...Og dette verte nummer ein.: At arbeidet vert prioritert alltid...Dette er ikkje noko annahandsarbeid. Har du ikkje rette innstilling og forståelse vil da verta sterke konflikta trur eg...»

Jeg: «ja, det blir det jo ofte...»

Lars: «for den eine parten er låst bom fast i situasjonen...»

Jeg: «tenker du på dette når du treffer jenter?»

Lars: « ja, da gjer eg faktisk..ja, da må eg tenkja på...ein må forstå at arbeidet har høg prioritet...ho må lika vera i fjøsen og dela på arbeidet...»

Jeg: « men om du fant ei jente som du ble glad i som ikke var sånn...?»

Lars: «Eg hadde sikkert blitt ganske kynisk etter ei stund og bakka ut...»

Jeg: « Du kunne ikke ha flyttet til byn med henne, eller et annet sted da..?»

Lars: (her får jeg meg det mest hånlige blick under hele intervjuet) «Nei, da skal eg jammen fortelja deg: ikkje om eg hadde reist her i frå på eit sånt grunnlag! Ein må bruka hove her meir enn andre ting... Da e klart da e lett å ha følelse før kvarandre ...men då e ein ikkje våken...Da trur eg ikkje er spesielt for bønder, men da er generelt i samfunnet at folk har lite tanke for desse praktiske tinga...»

Jeg: «Men om du hadde truffet ei jente som var svært karrierebevisst?»

Lars: « Nei, eg ville ikkje ha akseptert den situasjonen dar...jaja, hvis eg fekk prioritert garden og ho skjønnte at eg ikkje hadde fri i helgena..så hadde det gjedna gått, for garden kan eg driva aleine...Men hvis ein berre ser seg sjøl, så hadde det gått rett vest ganske fort....då hadde ein ikkje noke dar å gjera...

Jeg: «Så en kan ikke være så opptatt av bare sitt eget?»

Lars: « Nei, ho (!)må forstå at dyre går først på ein gard...»

(Lars bedyrer her at det er gården «som går først» og ikke han selv og hans interesse. Det er slik han oppfatter det selv, selv om jeg føler jeg gir han flere muligheter til å se seg selv igjennom andres øyne. Men han holder på dyr og gard som utgangspunktet for sin handling og seg selv som underdanig og selvutslettende for dette. Men han bygger ikke dette på æresøkonomisk kunnskap, men på en idealistisk tro om bonden som redning for mennesket og naturen. Hans arbeidsmoral er sikkert nedarvet fra det tradisjonelle æresøkonomiske, men transformert gjennom ny kunnskap og forståelse til en ny form for etikk.

Lars vet det er forventninger i familien til en eventuelt kommende kone. Det bekymrer han ikke. «Alt må snakkes om på forhånd» sier Lars. «Foreldre vil sjølv sagt ikkje sjå at deira livsverk går til spille. Dei har lagt heile si sjel i dette. Da er det bedre at om ein velger ein slik livsledsager, at en ikke overtar, men heller held seg vekke.»

Her viser han kanskje til æresøkonomi allikevel, der familiens sjel skal ivaretaes før hans egne behov. Skulle han nå velge slik, bør han holde seg borte. Det lukter skam av et slikt valg på gården. Da er det han selv som må gå og ikke andre som skal forstå. (jmfør Giddens: «Intimitetens forandring»). At det tradisjonelle sjelden er i konflikt med hans idealisme viser kanskje også at denne er tuftet på den første. Allikevel er forklaringsmodellen forskjellig; han viser til fornuften og idealismen der den tradisjonelle ville vist til plikt og følelser. Den tradisjonelle godtar uten forbehold, der den idealistiske har klare logiske og rasjonelle forklaringsmodeller på «sannheten».

Lars likte seg svært godt på skolen. Han fikk gode karakterer og spesielt i matte og i fysikk.

Jeg lurer på om han likte norsk og litteratur?

«Å fytt i rakkeren ...da får eg...da e tvang...Men da som ein hadde praktisk nytte av: ...matematikk ,...da forstod eg nytten av...Da du kan setta i sammenheng med andre ting du har nytte av...» (her stopper han opp litt og tenker .Så fortsetter han:) «Ein må jo kunna prata og skriva og...på ein nokonlunde måte, men eg har alltid nedprioritert da, ... ein drukne jo av papir ein får tredd nedøve håve.»

Lars følger meg ut på tunet etter mye småsnakking om diverse til slutt. Han ble etterhvert mer og mer opptatt av gården som den eneste gode måte for han å leve. Det var derfor han hadde svart på hendvendelsen fra meg. Folk måtte forstå at matproduksjon og natur var en måte som gav mening: «mat og bondeyrkje da e verkelegt og viktig. Da må få høgere status.»

Jeg lurte på om ikke han hadde lyst å reise litt og være med på andre ting, gå på dans, eller leke seg mer?

Til det svarer Lars at han har vært med på alt som” har vært kjekt å vera med på. Nå

har han funnet freden og roen og trenger ikkje oppleve noko anna..»..

Han står trygt tilbake i tunet når jeg drar, sikkert glad for at han ikke skal være med ut i verden. Han er der han helst vil være; der livet gir mening for Lars. Jeg tror på han, men det gir meg en urolig følelse fra noe med en krampaktig form, eller en skremmende viljestyrt struktur. Jeg kjører altfor fort tilbake til byen.

TYPE NR. 3: "IDEALISTEN"

Idealisten utveksler ofte blikk som virker motsatte til æresøkonomens åpne og tillitsfulle. Idealisten er skeptisk. Han lurar med en gang på hvor andre står, hvilke mening de har, og hva de har tenkt å si. Han tolker fort ulike symboler i klesdrakt og bilmerke og prøver ut den han møter med sarkastiske bemerkninger. Han holder avstand så godt og så lenge det lar seg gjøre. Han vil vite mye, men forteller lite. Han holder kortene om sine virkelige tanker, følelser og behov tett til eget bryst og liker ikke å snakke om disse. I stedet får en lett vite om hans mange, store, vidtrekkende og idealistiske tanker.

En kan lett komme til å forveksle den idealistiske med den æresøkonomiske med tanke på ting, innredning, farger og form. Det er «fint» og «skikkelig» i samsvar med det æresøkonomiske skjema. Her foretrekkes også naturmaterialer og kvalitet. Idealisten har sogar noen bilder av slekta på veggen. Men som type er idealisten langt mer steril og stram og blottlegger flere tanker og forståelser enn tillit og følelser.

Der den æresøkonomiske type har tro og tillit til gammel kunnskap om mening og livsinnhold, fylles den idealistiske type med kampvilje. På tross av at han kan mye av den gamle kunnskapen, forkaster han denne og de følelsesmessige sidene til fordel for en annen kunnskap. Denne hevder å vite hva som ikke ødelegger jorden og hva som holder stand når krisene kommer. I stedet for det nære og tillitsfulle forholdet til reglene på gården, har idealisten byttet dette ut til fordel for kunnskap gjennom bøker, tidsskrifter og internett. Idealisten leser og lærer. Der finnes mer tillit til vitenskapen enn gamle regler, til tanker mer enn svulmende hjerter, men æresøkonomiske prinsipper holdes på en måte likevel i hevd. Men der den æresøkonomiske type står for følelse og tro, står den idealistiske for vilje og kunnskap. Slik ligner den idealistiske også på den rasjonelle type, men opplever drivkraften bak som en annen.

Den idealistiske type snakker ofte i harde ordelag om den rasjonelle økonom. Med mangel på vilje og «rett» kunnskap blir den rasjonelle betraktet som en slags «fiende». For den rasjonelle forbereder seg ikke til kamp, men erverver i stedet fruktene for seg selv. Den ser heller ikke etter tanker og teori, men gjør livet pragmatisk og rasjonelt innom egne grenser. Den idealistiske type bekjemper derimot dette med harde ord om selvisk egennytte og gir den rasjonelle skylden for de kommende kriser. Ved å befale andre typer å våkne opp og se hva som er virkeligheten, hvilke farer som truer, hva alle må vokte seg for og hvor skeptisk en må være til veien videre; er de profeter så

vel som agenter, kalde og hårde, men ofte kunnskapsrike, om ikke alltid rettferdige.

Den idealistiske type snakker ofte om kriser, eventuelle verdenskriger eller katastrofer. Kugalskap er «mat for Mons» og et yndet tema. Noen ganger kan en undre seg på om denne typen faktisk ønsker krisene fram, slik at han fikk muligheten til å bevise sin misjon for verden: I en krise ville den idealistiske type da vise seg som "den sanne", "rene" og "uerstattelige" med sine innsikter; som "veivisere" og "soldater" for en bedre verden. For «bedre mat, for et sunt liv i et sunt legeme og fremme det viktige arbeidet». Med hardt slit å vise til, ville disse bli heltene i fortellingen, Robin Hooder som ved kløktighet og kunnskap og vilje, vant til slutt og tok styringen over «det onde».

For den idealistiske type bærer på et sinne og et ønske om et intenst oppgjør. En dag skal typen seire over andre typer og annen kunnskap. I mellomtiden biter den idealistiske tennene sammen og holder ut. Han viser med dette en vilje av stål og et forsakelsespotensiale som andre typer kan både beundre og bli skremt av. Men dette gir også en faktisk holdning til tilværelsen: Vel så mye som den æresøkonomiske type, forsaker den idealistiske type muligheter hos seg selv. Der den æresøkonomiske gir avkall på egne valg og muligheter gjennom fordomsfritt tro på tanker og handlinger, gir den idealistiske type avkall på egne følelser og behov. Der det æresøkonomiske bades i varmen fra fellesskapet ved tiltro og tilbedelse, fryser den idealistiske type i mangel på plass til følelser og tilhørighet. Det samme fundamentet som gav den æresøkonomiske varme og tro, gir det den idealistiske avmakt og kulde. Derfor blir den idealistiske like fullt fanget i det samme garnet av tradisjon og ikke tilfredsstilt i egne behov.

Mer enn andre i denne undersøkelsen viser denne typen til det å måtte adlyde i arbeid og tanke for å få respekt og bli sett som barn. Egne behov, følelser og lyster ble fortrenget til fordel for samvittighet og «den riktige vei.» Kanskje ikke «påtrykket» var større enn hos andre typer objektivt målt, men idealistenes motstand til påtrykket synes å være annerledes. Kommunikasjonen ble annerledes. Behovene ble annerledes. Det som for æresøkonomene ble til stolthet, ble hos idealistene en kamp der samvittigheten likevel måtte bindes til noe. Idealisten kjemper om verdighet, autonomi og kontroll.

Da følelser og personlige behov sjeldent står på programmet hos idealisten i dagens situasjon heller, er hensynet til sine nærmeste også sviktende. (Eksempler her fra er ut i det ekstreme, men av hensyn til anonymiteten kan jeg ikke vise til dette). Selv begrunner idealisten alt ut fra plikt til natur, dyr og arbeid. Aldri av egne behov. Han sier han ikke har andre valg (!) Den lærte bundethet har fått nytt navn og blitt omskapt fra det æresøkonomiske til en annen form for plikt til naturen og gården.

Det kan se ut til at denne plikt til naturen og gården er det eneste forhold som idealisten tillater der han uforbeholdent kan gi alt og være til stede med sin

samvittighet. I alt annet viser han med sin vilje og styrke å kunne stå i mot. Han utfører her daglig sin kamp. Tydelig og uten anger eller forbehold utaler idealisten (samtlige av de som er plasserte i denne kategorien) at konen og barna kommer i annen rekke etter gården i hans prioriteringsskala. (noen sier dette uten forbehold også med kone og barn til stede.) Å vinne denne endelige kontroll, er kampen om den endelige (og paradoksale) autonomi. En kamp der han viser seg fri fra all menneskelig tilhørighet, følelser og behov, men i ett med gården og naturen. Gården og naturen har han lært, lest og sett at han ikke kan fri seg fra. Det er det opprinnelig og virkelige. «Av jord er du kommet og til jord skal du bli» blir slik et dystert bilde av livet til idealisten. Redusert til en kjemisk prosess, blir livet lite lystelig, sosialt og kulturelt skapende.

Der den æresøkonomiske type er lykkelig over sin forutsigbarhet som både er nær, konkret og lokal, er den idealistiske type en ensom tilværelse i en stor, fremmedgjort og mindre konkret verden. Han mangler fellesskapet også med likesinnede, da frykt kombineres med en arbeidsmoral som ikke prioriterer annet enn arbeid. I stedet næres avstand, skepsis og betraktning. Idealisten blir slik ensom i sitt eget rom. Denne idealismen gir ikke plass til spontanitet, varme, følelser og mange andre menneskelige behov. Slik taper denne type kanskje mest av alle typer på sin måte å håndtere sin arv.

Idealisten viser en tvetydighet i forhold til sin tidligere skolegang, men matte og fysikk er typiske fag han likte. Her gjorde han det bra. Norsk og litteratur derimot, ble ikke prioritert. Men praktisk og fysisk arbeid vil alltid slå ut skolearbeid på rankinglisten. Idealisten skal yte mye og kjenne at han tar i. Han skal slite og helst lide. Men gjennom denne praktisk læring finner han mening i teorien og blir dyktig og energisk spesielt i naturrelaterte fag. Da yter han gjerne mye mer enn alle andre. Men idealisten har ofte kjent seg litt «feil» i den offentlige skolen. Han mistet lett interessen og ble en underlyter når han ikke fant «mening» i skolearbeidet. Den gang som nå må han ha en mening for å yte. Tanke og mening blir det viktige. Dette skal som før vist, ikke dreie seg om tanke og mening for seg selv slik den rasjonelle økonom viser til, men heller i et perspektiv der han selv blir liten og må yte mye for fellesskapet.

Den idealistiske type har oftest hatt arbeid i lengre perioder borte fra gården han vokste opp. Andre opplevelser og kunnskaper er slik blitt innlemmet i hans bevissthet. Han har reist mer til andre land. Det har også tilført idealisten mye. En idealistfortelling fra reiser vil inneholde langt sterkere krutt både fra arbeid og fritid enn en "rolig sydentur på stranden". Han liker utfordringer som er litt "ekstrem". (Det kan hende at det er tilfeldigheter ved et slik lite utvalg) Men en idealist «satser ikke på flere hester» når han endelig har overtatt. Da er han fulltidsbonde og vier sitt liv og sine krefter totalt til sitt nye livsoppdrag. Det gir mening i et stort perspektiv. Han viker ikke en tomme, men er sterk og solid som fjell.

Da idealisten har slik et «stort» perspektiv følger han interessert med på nyheter og

diskusjoner. Han er orientert, men snakker ofte «med store bokstaver og med store ord.» Kanskje er denne interessen svært teoretisk, for som type er han ikke interessert i å delta i praksis og organisasjonsarbeid. Men han har et stort engasjement for livsinnholdet og meninger hos andre som lever annerledes enn han selv. For han er ikke først og fremst ute etter å forstå, få innsikt i det nye, eller reflektere over sitt eget liv, men heller omvende og forandre til den «rette innstilling og forståelse» hos andre. Slik blir idealistens forståelse et sted for en streng vokter over en ny «rett» livsstil og kultur. Ved å vende blikket utover på det store perspektiv eller mot andre mennesker; unngår idealisten å kjenne på egne følelser og behov og unngår innsikt i dette paradoksale nyskapende han har foretatt seg. Fra mitt ståsted ser det ut for at idealisten har et enormt behov for ikke å møte seg selv, sin faktiske historie og sine egne myke sider eller savn.

Idealistiske forakter livet i byen. Han synes det er overfladisk, fremmer selvopptatthet, selvutvikling og selvnytelse samt annen nytelse og lite fysisk arbeid. Dette passer dårlig til hans egen innstilling. Dessuten produserer storbyer: «dårlig luft, mangel på plass og mye stress». Til sammen er dette noe idealisten heller fortest mulig reiser fra. Han bruker konsekvent dikotomisk form i beskrivelsen av forholdet mellom land og by: «de» og «oss». I det menneskeskapte storsamfunn vil ikke idealisten innordnes, for hans ideal er å leve i pakt med naturen. Slik blir naturen en motsetning til menneskene i byen. Mennesker i byen har fjernet seg fra naturen og derfor interesserer han seg ikke for dem lenger. Menneskene i byen er blitt «feile» og «unaturlige».

Idealistens teori og mye av praksis kan derfor karakteriseres i sort og hvitt. «Kampen mot» har fått mange navn. Det dikotome består av mennesker som er innenfor og de som er utenfor, de som har skjønt og de som ikke har skjønt, det som er bra og det som er dårlig. Han «biter tennene sammen», kjenner ikke etter, men arbeider av pur vilje og ideal. Han er flittig som en maur. Men dette har sin pris, og han sliter seg ofte ut og er svært ofte alene. Livet blir stort sett svært alvorlig og sikkert tungt for både han selv og andre å være med i over tid. Han ser fort «Fanden på veggen», men nettopp dette opplever vel kanskje idealisten som type som sin oppgave. Det gir mening og innhold til kampen.

INTERVJU NR. 4

Dette intervjuet foregår i et gårdshus bygget rundt forje århundreskiftet. Det er et stort hus, men praktisk og enkelt. Det ligger for seg selv på et høydedrag, mens resten av gårdshusene er såpass langt fra at det ikke skaper en følelse av tun. Slike symboler gjør meg alltid spent når jeg kommer til et nytt sted. Jeg lager meg gjerne tanker om det, men de viser seg ofte ikke å stemme. Der er alltid mange flere alternative svar på spørsmål enn jeg på forhånd ser, og jeg lærer nytt og ikke minst om å forholde meg åpen hver gang. Slik blir jeg var på visse ting og dessuten klar over disse tankene jeg lager meg om hva jeg tror som kommer meg i møte. Jeg lærer også mine egne

foruttatte tanker å kjenne.

Låven er gammel og slitt, men markene velholdte. Selve gardshuset er velholdt og vakkert på toppen. Hagen er praktfull. Her er mye himmel og landskapet gjør meg rolig. Blir man påvirket av landskapet man bor i tro? Mange spørsmål virrer i hodet når man drar til ukjente steder for å lære nytt.

Huset er delt i to, med inngang på hver kortende. Den ene delen er for kårfolket og den andre delen for bonden sjøl. Det er han jeg skal treffe. Det står to blide ansikter og tar imot meg når jeg kommer. Kone og mann. Gangen innenfor er full av familiebilder, slekt og venner. Dåp, konfirmasjon, brudebilder og babybilder. Jeg får en rask innføring i brødre, søstre, nieser og onkler, venner og bekjente.

Gangen er i furupanel og slitesterkt linolium. Fargene er varme. Det er etter hvert blitt et velkjent møte av et typisk hjem på gårder. Men stuen i dette huset her sier noe mer. Store grønne planter og en myk stor sofagruppe er omkranset og nesten "overmettet" av en inderlighet, varme og intensitet. Alt skapt av både farger, pledd, bilder og materialer. Det slår meg at ingen av rommene jeg har intervjuet i til nå, har vært preget av så mye «kvinnelighet» og denne type styrke som disse rommene gir. Spennende. Jeg vet enda ingen ting om denne odelsguttens liv, men dette gjør meg spent.

Hans kone dekker til tre på salongbordet, så det avgjør den saken. Her blir vi tre også i intervjuet. Konenes tilbakemeldinger kan være svært nyttige har flere intervjuer vist. Men andre ganger sitter konen å «holder mannen i ørene» og sender sylskarpe og sarkastiske bemerkninger når odelsgutten «stomper» i hva som seg hør og bør og hvor mye han bør si. Da trives jeg ikke med deres selskap. Men nå er jeg kommet hjem i deres stue på besøk, og det er for sent å ta opp debatten om antall tilstedeværende. Det sier jo noe i seg selv, at hun føler seg egnet til å delta. Bare ikke versjonen blir tilpasset hans kone, og ikke den han selv ville gitt. Men det kan jeg ikke kontrollere.. nå...

Odelsgutten er 35år og spenstig i kroppen. Arbeidshendene hans er utrolig store når han håndterer den skjøre kaffekoppen han holder mellom to fingre. Porselenet blir en kontrast i form og uttrykk til denne hånden som er rund, ru og rødbrun. Mellom tommel og pekefinger buler det ut en muskel som gjør hånden ekstra bred. Denne er fremtredende hos alle mine informanter. Hendene tar tunge tak og løfter tunge bærer. Det setter sine spor i kroppen. Slik "vet" jeg noe om han enda jeg ikke har snakket med han enda.

Mange andre informanter har også som denne mannen; et årvåkent blikk. Det er nærmest barnlig, åpent og fortrolig i sin tilstedeværelse. Det fins ikke noe arroganse, tilbakeholdenhet eller stengsel i hans uttrykk. Han er til stede her og nå. Han er der

med hele seg.

Denne odelsgutten som her er kalt Espen, forteller at han har begynt å tenke mye mer over dette å være odelsgutt etter at han traff Ester og etter at hun flyttet inn til han. «Hun liker så godt å høre historier fra jeg var liten», forteller Espen. Han sitter stille i stolen som vipper sakte fram og tilbake mens han iakttar sin kone som skjenker kaffe. Han ser rett og slett lykkelig ut.

Int: «Hvordan visste du at du var odelsgutt? «

« Jo, da va sånn at odelsguten venta dei på skulle bli født. Bestefar gjekk å spurde ette kordi denne jordakaren skulle komma, da måtte komma ein jordakar! Så når han kom, skrøyt de tå han...da va voldsomme greie..» svarer Espen og ler.

Int: «så dette har de fortalt deg om?»

Espen: « Ja, da ligg liksom i generasjonane detta her. Da var spesielt detta med odel, men da låg djupare då enn no. Dei hadde eit mykje djupare nettverk med sine søsken. Mest spesielt var da vel for far min og bestefar at odelsguten var kommen.»

Mor til Espen var også fra gård, og hun og mormoren fortalte Espen mye om livet på gården både fra tidligere og nå. Besteforeldrene bodde i samme hus i kårdelen til Espen var 7 år. Da var begge døde. Familien til faren kom forsatt å arbeidet på gården etter at foreldrene deres var borte.

Int: «Følte du noen forventninger til deg som liten og odelsgutt?»

Espen: « Dei var heile tida spente på om eg ville eigna meg for detta her. Ein kunne lika godt komen i den situasjonen at eg hadde andre interesse og at eg ikkje ville ha da. Men heile tida har det lagt i meg at eg skulle øveta gården. Eg skulle ikkje ha noken annen utdanning for eg visste da at eg skulle øveta her ein gong. Da va liksom heilt natuleg for meg, for da låg liksom i kortena heile tida. Eg vil ikkje sei at da va sånn forventning på ein måte, men sjøl hadde eg interessa for dyr. Eg var i fjøset med far min frå eg var fira -fem år. Fyrst var eg berre med, men etterkvert var eg meg i siloen, tok opp potetena, var med i slåtten og fra eg var 9-10 år var eg i full sving sedu...»

Ester: « Eg har nå hørt at det var en selvfølge at du skulle bli bonde..Du har jo aldri tenkt på noe alternativt yrke...Det er vel noe med forventningene som ikkje blei sagt...men de rundt deg har nå sådd det inn på ein måte.»

Int; «hva er det foreldre og besteforeldre forteller om i historiene sine.?»

Espen: « Dei fortel mykje om slitet. Dei arbeidde opp te 16 tima om dagen, og da va tungvindt dreve. Da va lite forandring frå år til år i forhold til no. No kan ein mann gjera arbeidet med maskine. Kvinnene var og meir med då. «

Selv har Espen alltid hatt jobb ved siden av gården. Fra han var ferdig på

ungdomsskolen, har han vært fulltid ansatt i fabrikk. Det han tjente har han hovedsaklig brukt til å ruste opp slektsgården. Helst vil han jobbe full tid der, men har ikke råd og mulighet til det hvis alle planene hans skal gå i oppfyllelse. For Espen vil reise å se verden, han vil bygge seg et verksted og mye, mye mer. Det blir lange arbeidsdager av det. Han er ferdig klokken 21.00 i fjøset. Er det lyst, fortsetter han ute så lenge han klarer. Han er vandt til å jobbe.

«Før hadde vi kyr, hest og sauer. Vi skal nå berre ha sauene.» starter Espen med å si. «Ja,» fortsetter Ester.» Det har skjedd mye forandring med gården etter eg kom. Det var helt nytt for meg å bo på landet når eg flyttet hit, men eg trives veldig med det.»

Espen fortsetter: »Da ser eg på som berre positivt at me forandre den vanen som me har hadt. For me har så lett for å gå fast i eit spor og da e ikkje bra. Ein tenke ikkje nytt om ein ikkje har nokon å tenkja nytt for seg. Ein gjer da tradisjonella som ein har gjort i tiår etter tiår. Og dei rundt deg drive på same måten. Derfor er det godt med «friskt blod»! Ho ser andre ting utenom. No som landbruket er i slik forandring på kva ein må driva med og forandring i da økonomiska, så lyt ein berre finna kombinasjoner som ikkje slit ein ut unødvendig.»

Espen forteller om overtakelsen av gården når han var 23 år. Han kunne ha overtatt før om han ville, men følte seg klar og moden for ansvaret med å ha dyr. Men redskaper hadde han anskaffet seg som han trengte før det, så selve avgjørelsen var tatt lenge før. Han hadde i grunnen aldri vært i tvil om å overta forteller han. Men han hadde svært store forventninger til seg sjøl som bonde. Han syntes den hadde vært for lite drevet og at han hadde mye å ta igjen: «Eg kunne jo ha forpakta det bort til andre, men eg ville det skulle bli synlig at det var til å leva tå. Eg ville byggja da opp slik at da skulle komma inn att på sporet slik da var før når eg var liten. Då levde de tå da og eg ønskte meg tebake. Men da var meir arbeid enn eg i utgangspunktet trudde,..Mor har sagt meir enn ein gong at slitet hørte til...(3104) «Har du gard så følger det og arbeid og slit med...»»

Ester: «eg tror det og ligger en forventning som ikkje er uttalt ...det er eg helt sikker på... at en skal videreføre arven og det som vært i generasjon etter generasjon...Ka som ble sagt vet ikkje eg, men eg tror det ligger mye i det...»

Espen: «Ja, ho har rett i dette dar, at de forventa at ein skal følga sporet dei har hatt, at dei driv med dyr og arbeider seg opp att...og dei håpar og ser til at da blir gjort slik som dei har gjort da...»

Int: «Så de følger de litt med i kortene då?

Espen: «Ja, de følge med...og gir gode tips... Det er grett at de kjem med råd, men ein må gjera det ein har lyst te...Da e vanskelig for den eldre generasjonen når den nye kjem å endra på en del ting...veldig vanskelig...Når dei forandrer på store ting; då e da ikkje bare bare...For da e ein heil annen situasjon no enn før. Då va da ikkje så store forandring...den økonomiske situasjonen er anderledes, men andre ting og. Dei gamle

må godta, – men mange sitt fast..Ikkje ein mur skal forandrast uten at dei må få tillatelse av den gamle generasjonen. Det e mangen gamle som ikkje vil gje gården frå seg fordi dei er redde for forandringane.»

Ester: «slik eg ser det så er gården et livsverk....det ligger mye sagt mellom linjene...og til deg ble det hele tiden påpekt at...det og det må gjøres, det er ikkje gjort ...sånn og sånn må det se ut...Slikt legger seg inni en et sted og påvirker. Før regnet de ikkje sånn på avkastning og overskudd og alt sånn, men sånn gjør vi det ikkje i dag. Men det er fortsatt en forventning til at det skal være sånn...»

Int: «I det ligger kanskje at det er to måter å tenke økonomi på? Hvem lærte deg om økonomi?» Jeg henvender meg til Espen og får tydelig noe ubehagelig i gang hos han. Han rødmer og vrir seg og ser på konen. Det er tydelig at dette har vært et gjennomgående vanskelig tema mellom paret. Men Ester ler en smittende latter som tar støytten av den vanskelige situasjonen og ufarliggjør temaet, før hun sier: «der hadde han et stort hull i kunnskapen.»

Int: «Hvordan tenkte du økonomi da før hun kom inn i livet ditt?» spør jeg og sender henne et tydelig blick om å ti stille...

Han ser matt ut og viser tydelig at her strakk han ikke til etter hennes eller andres ytre krav. Han sukker høyt og sier: «Forventningane er så anderledes i dag enn før...»

Men så setter han seg opp i stolen, retter blikket fast og myndig mot meg og sier : «Før kjøpte me ikkje meir enn høgst nødvendig, derfor kunne ein gjera det slik og driva med alt slik at det såg fint ut, og at alt vart gjort te rett tid og alt vart i da heile tatt gjort. Nå har ein ikkje tid til å gjera det slik, og ein trenger fleire ting nå ein før, ein reiser meir og ting kosta. Då må ein ha ein plan, og då blir ein opptatt av økonomiske resultat...»

(her viser de to økonomiske tankegangene seg opp i mot hverandre... Espen refererer til det arbeidet han skal og bør gjøre når det blir snakk om tidligere økonomi. Men han vet at det ikke duger i tiden eller ovenfor Ester, og fortsetter derfor med den andre formen han har lært: akumulert kapitalistisk økonomi som han referer til som økt effektivitet i tid og forbruk.)

Men han har sine tanker om dette og fortsetter: «Inntektene på gardane går jo berre ner, og alikevel skal me ikkje seia frå, men berre vera optimista! Ein politiker sa at da fins ikkje vanskeleg å kua ein bonde for han gjer ikkje opp, – og da e sant. Da ligg ikkje berre i da øveflatiska, berre pengane, men da går djupare ner; detta som tema. Dette burde organisasjonane tatt opp. Dei som kjeme i dagspresso er berre dei som har fått da te, ikkje alle dei som er einsomme og du finn bak i bladet under personlege annonse... For det e dar de havna..dei med den gamle økonomien...Ein lev havna..dei med den gamle økonomien...Ein leve ikkje tå optimismen, men den ondegrev lett detta

at ein faktisk skal leva tå da! Ein kan ikkje leva slik den gamle økonomien var, nå lenger. Eg trur at landbruket har ei framtid når turistneringje ikkje har meir enn skog og kratt å visa te...når da ikkje kjem sauer og lam ut om våren. Det er ikkje sikkert at alt kan gå i pluss heller, men spørålet er om vi skal ta oss råd te å ha garda likevel? Og bøndene må sjå seg frie te å tenkja økonomi og. Leva slik dei vil og setta krav, men og vilja sjå på seg sjølve. For mange problem starta i den måten dei tenkjer og trur dei må tenkje...Eg var glad for at Ester ikkje berre var flink til å raka, og ta opp poteter, men at ho og hadde den økonomiske sida, at ho kunne skapa. For å være bonde er og å skapa. Det er ikkje berre å lukkast i det som var status før; ny flor og nye traktora. No har me staka ut ein annan retning i lag, og da gjer ein annan form for status enn da eg såg før. Vi skal lykkst i dette trur eg..»

Ester: «det er så mange "bør" og det strir han så med...og eg og... En kan ikkje alltid innfri alle forventningene til andre...Det å være heltidsbonde i dag og samtidig tilhøre samtidskravene ellers, ja det er å følge to herrer på en gang det. – og det blir vanskelig...Dette visste eg når eg eg giftet meg med deg, at eg og valgte bonden. Men eg ler når de sier de til meg at ikkje alle hadde blitt så god gardakjerring som du..Eg er den rette for deg fordi eg går i floren!..En sier jo ikkje til andre at de passer sammen fordi de begge jobber i Stadtoil! Her passer en sammen fordi eg gjør de rette tingene... ikkje kem vi er for hverandre...De burde heller si at vi passer sammen fordi eg ikkje gjør alle «de rette tingene»... i så fall!»

De ler igjen og ser ut til å være inne i en god, vanlig stim og diskusjon....De har begge fått beina på bordet og er avslappet og fornøyde.Vi forsetter å snakke om våningshus og kår og jeg henvender meg nå til Ester: «Du tok hele pakken du med å flytte hit. Var det forventninger til deg når du kom?»

«Å ja, men forventningene ble ikke sagt. Men Espens kone måtte kunne jobbe, ta i et tak og ikkje ha lange negler.. Og så er jo gårder veldig familieorienterte. Alle i familien med femten nieser og nivåer kommer hit. Det er som en magnet i dette. Jo ei gardakjerring måtte være solid, det var det første eg fekk vite.» «Ja,» fortsetter Espen, «alle søskjene mine kjem her...Dei skal til foreldrenena mina då, men dei vert no mykje her og..Dei er nok meir knytta til dette enn dei er klar over...Da e som ein magnet i detta...dei blir dratt heim...da e noke som ligg der djupt i dei trur eg...da har med garden og plassen å gjera.» Han ler av Ester som synes familien hans ligner mer på mange innvandrere sin kultur enn den norske kjernefamilien. Han sier seg enig og er glad for det.

Etter en stund tar jeg avskjed med Espen og Ester. Jeg blir oppfordret til å komme tilbake om et år for å se hvordan alt har utviklet seg og hva diskusjonene går i da...Jeg kler på meg yttertøyet i gangen og ser på bildene jeg såg på når jeg kom. De har nå fått innhold og varme. De andre går for å ta på seg arbeidstøy for kveldsstellet i fjøset.

Vi møtes på tunet, der de kommer tilbake hånd i hånd. De er to kulturer som møtes i et fellesskap. I prosessen utvikler de seg begge til noe nytt. Gjennom refleksjoner, tid til ettertanke og gjennom et varmt og trygt vennskap tar de nye valg. Slik skaper de sin hverdag dag for dag.

TYPE NR. 4: "DEN PRAGMATISKE FORHANDLENDE TYPE":

Den pragmatiske forhandlende type har mange likheter med æresøkonomen. Utgangspunktet til typen er alltid æresøkonomien, hvilket han har et godt og nært forhold til. Dette har vært hans oppvekstvilkår og han er fortrolig med sin fortid. Siden har han selv og med hjelp av andre forandret denne innstilling til en ny strategi, en ny verdi og et nytt innhold. Selv om likhetspunktene er mange, viser den pragmatisk forhandlende type til muligheter som æresøkonomen mangler: å kunne føle seg fri til å reflektere over æresøkonomien som tradisjon. Denne er ikke lenger en sannhet, men en av mange muligheter. Å kunne stille seg utenfor å se alt fra et annet ståsted, kunne reflektere over det en ser, kjenne etter, forandre og bevisst velge, gjør den pragmatiske forhandlende både rik og generøs. Han har plass for mange tanker, mange følelser og kjenner vilje til mange valg.

Slik har den pragmatiske forhandlende også en viss likhet med den idealistiske type med sin vilje til handling. Men den pragmatiske mangler totalt idealistens aggressive holdning eller fundamentale skepsis i sin framtoning. I stedet har han beholdt sin arv fra det æresøkonomiske i mildhet og åpenhet og ser fortsatt med glede på det som har vært hans historie. Samtidig har han inntatt øyeblikkets refleksjon og nåtidens ulike tanker og trender i en langt sterkere grad enn æresøkonomen noen gang vil våge. Hans vilje, lyst og ønsker om nytelse og fornyelse av fremtiden gjør han også annerledes. Han forsyner seg nemlig villig av verden utenfor. Slik skiller han seg fundamentalt fra æresøkonomen, men også fra idealisten og den rasjonelle økonom.

Den pragmatiske forhandlende type er ikke en "ny oppfinnelse" eller av nyere dato. Siden denne innfallsvinkel kunne minne om det postmoderne valg, hadde jeg en tendens til å tenke at dette var en type i takt med tidens strømninger. Men min eldste informant refererer til denne innfallsvinkel, denne holdning, raushet og valgorientering når han forteller om sin far. Denne holdning gav informanten mulighet til selvinnsikt og refleksjon og en klar uttalt mulighet til å velge om han ville "løses fra arven". Sannsynligvis har typen eksistert ved siden av den æresøkonomiske i lang tid tilbake og gjerne all den tid odelsinstitusjonen har eksistert. Men typen forandrer seg etter historien og tiden den inngår i når det gjelder orienteringer og er derfor mindre gjenkjennelig. Det vesentlig er derfor at denne typen reflekterer sterkt og tydelig tiden den lever i både i forandring og form, mens holdningen til refleksjon og forandring er den samme.

Den pragmatiske forhandlende virker ofte noe tilbakeholden og forsiktig i starten ved første møte. Men han er tydelig oppmerksom og lyttende. Snart viser han allikevel sin inkluderende side for verden rundt. Med tillit forteller han åpent om det tradisjonelle æresøkonomiske og det er derfor lett å tro at han hører hjemme der. Men der æresøkonomen stilltiende godkjenner og naturliggjør sin arv, er den pragmatiske forhandlende langt mer bevisstgjort og kjent med følelser, viljer og det normative som arven vekker i hans kropp. Han er en reflekterende type. Han liker derfor diskusjonene, krever respekt og forståelse for sin bakgrunn, og er blitt venner med usikkerheten dette fører med seg.

Den usikkerhet som oppstår ved å gå ut av det æresøkonomiske, krever tid og bearbeidelse hos den pragmatiske forhandlende. For han forkaster ikke dette innholdet som er tilfelle med den rasjonelle økonom. I stedet bygger han videre på det som har vært og er ofte raus og meddelsom om dilemmaene som oppstår. Han godkjenner at det gjør vondt å forandre og at det har sin pris, men gleder seg samtidig over nye muligheter, nye friheter og nye veier å gå. Slik er "døren" hos den pragmatiske forhandlende åpen mot verden og åpen inn til et nytt møte.

Den pragmatiske forhandlende tar vare på følelsene om arbeid, slekt og mye av det «ikke-rasjonelle» slik rommet for æresøkonomi gjorde. Samtidig er forholdet forandret. Forholdet til den hierarkiske, "gudegitte" delen har gått tapt til fordel for egen autonomi og styring. Han er forandret fra "en blant alle eiere og en av de apriori sjebnebestemte utvalgte", til en med egenverd og autonomi i forhold til sin tid. Han legger sin energi i å gjennomskue, velge bevisst og refleksivt. Den pragmatiske forhandlende holdning gir på denne måte plass til en bakgrunn og en kultur å høre til, men der individualiteten allikevel blir fremtredende.

Den pragmatiske forhandlende er slik mer utsatt og sårbar i sin bevisste konstruksjon av valg av livsmuligheter. Han får et annet ansvar. Men i likhet med den rasjonelle type har han en tro på fremtiden og en kraft han skal forme denne med. Han er kreativ og åpner for verden rundt. Der æresøkonomen snakker om slekt snakker han i stedet om naturlandskap, god mat og lokal produksjon. Han snakker oftere om landbruket som en lystbasert livsstil enn et «naturlig valg.» Han snakker om lokalpolitikk og muligheter til kombinasjon av drift og inntektsmåter, om ny kunnskap, nye innsikter i driftsmåter, om utdanning og videreutdanning. Han snakker om kunnskap om politikk og økonomi, om arbeidstid og fritid, om venner og reiser og om ulike livsstiler. Han er ivrig leser av tidsskrifter med nisjekunnskap og er ofte organisert i ulike fellesskap. Han diskuterer med naboer, venner og arbeidskamerater og trives i langt flere sammensetninger enn andre typer. Han leser gjerne skjønnlitteratur, sogar dikt, kan se fordeler med bylivet, og lager mat med «innvandrerbakgrunn» (sitat fra en representant). Denne åpenhet til andres både tanke, følelser og handling gjør ham troverdig og genuint søkende i sitt møte med andre mennesker. Han viser seg langt mer sikker i sin usikkerhet og skiller

seg på denne måten klart fra de andre typer.

Den typiske pragmatisk forhandlende liker godt fysisk arbeid for han "tenker så godt når han arbeider"(sitat fra et intervju). Han har bruk for tiden i traktoren, på markene eller i fjøset. Da vurderer han sine opplevelser og kjenner etter hvordan han har det. Slik deler han også oftere enn andre typer tiden inn i fritid og arbeidstid. Det ene avhengig av det andre. Han puster inn og han puster ut. Han lytter og han tar initiativ...

Om den pragmatiske forhandlende mangler den brodd og kampvilje, troskap og nøkternhet slik andre typer kan vise til, vinner typen mest sannsynlig også større terreng innenfor organisasjoner og i samfunnsdeltagelse. Kanskje han passer best og blir lettest godtatt og akseptert i dagens debatt. Hans bevegelighet gjør at det er lett å samarbeide med han. Han kjører seg ikke så lett "fast" i sin egen argumentasjon slik idealisten gjør, men reflekterer og viser tydelig interesse for andre sin måte å se verden på.

Dette viser seg også i måten typen former sine omgivelser. Utførelsen er kanskje ikke så «riktig» som i rommet for æresøkonomi, men heller ikke nå nøktern som i det rasjonelle, og langt i fra så strengt som i det idealistiske rom. Selv om innredninger, former og materialer ikke er så gjennomførte som i den æresøkonomiske sin stil og estetikk, er der i stedet tilført mye nytt fra dagens (mote-) aktualiteter. Han viser et langt mer avslappet forhold til materialer og kvaliteter enn det æresøkonomiske, er mer opptatt av det dagsaktuelle og blander med største selvfølgelighet gammelt og nytt, stoffer, former og materialer som om det var en refleksjon av hans types karakter.

Denne åpenhet gir den pragmatiske forhandlende type et større spekter og flere interesser. Men han blir også mindre tydelig og konkret. Det er ikke lenger en selvfølge hos ham å bli født til, ha interesse for, og ha kunnskap om gårdsdrift. Odel som institusjon ser ut til å vakle med denne typen. Den mister sin logikk i dennes orientering til forskjell for den æresøkonomiske type. Derfor ser han med stadig større tro på muligheten for «ikke født til representanter» å entre arenaen i jordbruket. Han legger mer vekt på egnet kunnskap og interesse – enn odel. Han er langt mer opptatt av at gårdene blir drevet på en respektfull måte enn at de tilhører den samme slekt. At andre «utenfra» tilfører mye nytt ble typisk sett som både positivt og nødvendig for næringen.

Denne type viser tydelig og bevisst til en stor påvirkning og tilbakemelding fra andre mennesker han har et godt forhold til. Dett kan være ektemake, samboer, arbeidskamerater eller venner. Poenget er at han møter noen i fortrolighet og respekt som er annerledes enn han selv i innstilling, tanker og handling. Han begynner dermed å speile seg. Han stusser med uttrykket om hva som er naturlig og hvordan tingene må være. Tradisjonens normative holdning blir satt på dagsorden. Men han bruker tid på å snakke om dette med andre. Ulik bakgrunn blir en utfordring hos den pragmatiske forhandlende type. Dette vises som en motsatt reaksjon i forhold til den

æresøkonomiske. Han vil heller "bakke ut" og bli værende med sine egne like i slike situasjoner. I stedet for å unngå de ulike, begynner den pragmatiske å spørre og lytte. Han opparbeider sympati og respekt for andres bakgrunn, han lærer av andre men han lærer også bort. Han tar også avstand og mistrives. Men i speilingen ser han hva han selv har som ballast og trives med, hva han vil ta vare på, hva nytt han vil tilføre, og hva han bør forkaste. Han prøver og feiler og har åpnet for dialogen i seg selv og med andre.

Det betyr ikke at denne prosessen er rosenrød. Bak ligger mange diskusjoner, mye latter og gråt, mye krangling og kjefting, dårlig samvittighet, sinne og frustrasjon. Men prosessen fortsetter fordi der finnes muligheter igjennom støtte og sympati hos noen som forstår. Ikke bare respekt for det som er nytt eller for det som er gammelt, men for selve prosessen han gjennomgår. Noen av betydning gir aksept og rom for at han skal kunne velge. Noen som ofte er nære, men som samtidig gir nødvendig avstand. Typen har derfor trygge forhold for en plass til selvutvikling. Slik produseres det «varme» og raushet rundt denne type. Motsetningen ser en ofte rundt den som forblir æresøkonomisk. Der er faren for å fryses ut større og det blir vanskeligere om ikke umulig å gjennomgå den samme prosessen alene.

FRA INFORMANTER TIL TYPER OG TALL:

Nå som det typene er blitt gjort kjente er det lettere å kunne forstå hva antall informanter i de ulike kategorier har for betydning for odelsinstitusjonen i dag og tiden som kommer. Først repeterer jeg allikevel de viktigste kategorier og strategier: I denne undersøkelsen hadde jeg 15 informanter. Ut fra deres informasjon av alle slag konstruerte jeg selv de fire typer: 1) Æresøkonomen, 2) Den rasjonelle økonom, 3) Idealisten og 4) Den pragmatiske forhandlende.

For å kunne lage en skjematisk oversikt over hvor mange informanter som tilhørte de ulike kategorier ble hver informant først gitt et tilfeldig nummer 1-15. Hvert nummer ble deretter plassert i skjemaet over de fire ulike typer som hovedtendens. (se hovedtendens side 50)

Som tidligere nevnt var ingen informant i det virkelige liv totalt gjennomført og tilhørende i en av typene. Hver informant tilhørte i tillegg minst en av de andre typene. Den mest dominerende (av disse minst dominerende typene) kalte jeg undertendens. (se undertendens side 50). Slik har hver informant fått 3 plasseringer i det følgende skjema over handlingsstrategier:

- 1): plassering vist som et nummer i rekken av informanter,
- 2): plassering som hovedtendens vist som H. (enten 1,2,3, eller 4 type)
- 3): plassering for undertendens vist som x. (enten 1,2,3 eller 4 type)

Intensjonen med denne fremstillingen er å se fordelingen mellom typene, samt hvordan undertendensen fordeler seg i forhold til hver hovedtendens. Hvor stort antallet er sammenlagt av hovedtendens og undertendens av hver type er også av interesse.

ODELSGUTTERS HANDLINGSSTRATEGIER:																
Informant nr	H1	H1+U2	H1+U3	H1+U4	H2	H2+U1	H2+U3	H2+U4	H3	H3+U1	H3+U2	H3+U4	H4	H4+U1	H4+U2	H4+U3
1	*			*	H	U		*	*			*	*			*
2	H		U	*	*			*	*			*	*			*
3	*			*	H		U	*	*			*	*			*
4	*			*	*			*	*			*	H	U		*
5	*			*	H	U		*	*			*	*			*
6	H	U		*	*			*	*			*	*			*
7	*			*	H	U		*	H	U		*	*			*
8	*			*	*			*	H	U		*	*			*
9	*			*	*			*	*			*	H	U		*
10	*			*	*			*	H	U		*	*			*
11	H			U	*			*	*			*	*			*
12	*			*	*			*	*			*	H	U		*
13	*			*	*			*	*			*	H	U		*
14	*			*	H			U	*			*	*			*
15	*			*	*			*	H	U		*	*			*
Sum:	3	1	1	1	5	3	1	1	3	3	0	0	4	4	0	0

H = Hovedtendens

U = Undertendens U1, U2, U3 eller U4

1 = "æresøkonom"

2 = "rasjonell økonom"

3 = "Idealisten"

4 = "den pragmatiske forhandlende".

H. 2 = rasjonell økonom som hovedtendens.

De tre følgende er ulike undertendenser i kombinasjon med rasjonell økonomi.

H: 3 = Idealist som hovedtendens.

De tre følgende er ulike undertendenser i kombinasjoner med idealisten.

H: 4 = Den pragmatiske forhandlende er hovedtendens.

De tre følgende er ulike undertendenser i kombinasjon med den pragmatiske forhandlende.

Ytterste venstre kolonne viser antallet informanter og deres plassering i skjemaet. Nr. 1-15.

Neste kolonne er: H:1= æresøkonomisk hovedtendens.

De tre følgende kolonner er undertendenser i kombinasjon med æresøkonomi.

Først vises hele skjemaet over alle informantene og deres handlingsstrategier. Fra dette skjemaet skal jeg imidlertid hente frem de ulike antall informanter i de ulike sammensetninger og se hvilke informasjon dette gir.

Antall informanter tilhørende ulike hovedtendenser:

Hovedtendens i type 1 : 3 informanter

Hovedtendens i type 2: 5 informanter

Hovedtendens i type 3: 3 informanter

Hovedtendens i type 4: 4 informanter

Sammenlagt betyr dette at det finnes flest informanter tilhørende i type 2: den rasjonelle økonom. (5 av 15) Deretter er det fire informanter tilhørende i type 4. Det disse to typene har til sammen 9 informanter. Til felles har de et klart uttrykk i det moderne og pragmatiske liv. Sammen danner disse to kategoriene tydeligst det som ofte benevnes som det moderne og det postmoderne liv. Æresøkonomien har til sammenligning 3 informanter.

Antall kombinasjoner av undertendenser :

Ved å samle de ulike undertendensene oppnår en et sammenligningsforhold dem imellom:

Kombinasjoner med type 1: 10 informanter

Kombinasjoner med type 2: 1 informanter

Kombinasjoner med type 3: 2 informanter

Kombinasjoner for type 4: 2 informanter

Dette gir oss et annet bilde enn sammenligningen mellom hovedtendensene. Nå er det den æresøkonomiske som har flest informanter. (10 av 15) Her er antall informanter i type 2 lavest representert. (1 av 15) Den pragmatiske forhandlende som også til en viss grad tar vare på sine æresøkonomiske røtter har 2 informanter. Det vil si at "under overflaten" eller "like bak" den valgte dominerende strategi, finnes en undertendens som klart og tydelig tar vare på æresøkonomien og det tradisjonelle. Sammensetningen er kontrastfylt på mange vis, men tydelig, tilstedeværende og reell. Tallene for undertendensene er også klart tydeligere i retningen enn det svarene for hovedtendensene var.

Dette får meg til å spørre om hvordan fordelingen blir om jeg legger sammen antallet hovedtendenser og undertendenser i de enkelte typer. Det dette kan vise er hvor utbredt strategiene er når både under og hovedtendens er medregnet.

Forholdet mellom tallene blir da som følger:

1 "Æresøkonomi": H:3 + U:10 = 13 informanter

2 "Rasjonell økonomi": H: 5 + U: 1 = 6 informanter

3 " Idealist": H: 3 + U: 2 = 5 informanter
4 " Pragmatisk forhandlende": H: 4 + U: 2 = 6 informanter

Den klare tendensen er at æresøkonomien er mest utbredt når hoved- og undertendens er sammenlagt. Det vil si at 13 av 15 informanter har klare kunnskaper, tanker og strategier innen æresøkonomi selv om ikke alle bruker den som hovedstrategi. Det betyr at odelstradisjonen fortsatt er sterk og tilstedeværende i hverdagslivet. Den rasjonelle økonom og den pragmatiske forhandlende står nå bare halvparten så sterkt hver for seg i forhold til æresøkonomien. Legger jeg imidlertid disse to (rasjonell og pragmatisk) sammen slik jeg gjorde med hovedtendensene og kaller de med et felles navn: de moderne og postmoderne tanker, er disse til sammenligning 12 informanter mot 13 æresøkonomiske. Her viser det seg et "close race".

Så sterke kontraster som dette innebærer, må etter mitt skjønn bety at dette ikke er et enkelt farvann å manøvrere i. Min tolkning er at det pågår en kulturell kamp om å kunne definere odelsinstitusjonens innhold. På "overflaten" eller som utøvende strategi og hovedtendens er de moderne og postmoderne typer "vinnerne". Det synes jeg ikke er rart. Det er de svar, tanker og uttrykk som klarest forbindes med tiden vi lever i. Det er disse løsningene som får mest prestisje, gir ære og sosial forståelse. Det betyr (se Shils s. 15) at andre sosiale samfunnsmedlemmer anerkjenner symbolene så likt som mulig som odelsguttene selv. På et individuelt nivå kan en også gjenkjenne denne kampen: De fleste informanter bruker uttrykket: "eg overtok og blei bonde fordi eg interesserer meg for det," enda de like forut gjerne har fortalt om oppvekst og arbeid på gården der det aldri var satt i tvil eller gitt muligheter for andre mulige livsformer. De tilkjenner ikke denne tradisjonen og forventningene forbundet med denne fordi det å være individuell og selvrealiserende gir høyere aktelse. (Selvsagt kan man begynne å like det man blir satt til på gården i tillegg. Jeg tror ikke at de bare gjør seg til) Å være følsom for den logikk som teller kan vel knapt kalles negativt; heller en evne til overlevelse og fornyelse.

Mitt materiale viser allikevel at det i tillegg til det moderne/postmoderne finnes en annen "side av virkeligheten." Denne siden er bare mindre uttalt. Den er aktuell hos mange moderne og postmoderne informanter, men innholdet i denne siden av "virkeligheten" viser seg å være vanskeligere å snakke om enn den rasjonelle og pragmatiske siden. I tillegg gjør den mange informanter usikre, stotrende og famlende etter egnede ord. Realiteten i at denne siden av "virkeligheten" finnes, viser dertil at livet er mer mangfoldig og komplekst på godt og vondt enn det hovedtendensen alene kan fortelle om. Til tider forutsaker dette store spenn av innfallsvinkler slik at det praktiske livet kan bli vanskeligere å håndtere for mange odelsgutter.

Bondetradisjonen vises tydelig når en ikke lenger leter etter dikotome forhold, men i stedet gjør det mulig for informantene å være sammensatte og mangfoldige i sine valg

av tradisjoner. Slik blir valget mellom det tradisjonelle eller moderne uinteressante motsetningsvalg i praksis. Det er de ulike kombinasjoner som er interessante der handlingsstrategiene blir virkeliggjorte. Slik blir først "æresøkonomien" størrelse synlig når kombinasjonsmulighetene blir visualiserte og tydeliggjorte. Dette kommer frem som et resultat av nyanserte vurderinger av odelsstrategier der undertendens er medregnet. (Her er bare en undertendens medregnet hvilket betyr at "virkeligheten" er ennå mer kompleks).

Denne undersøkelsen reiser ingen tvil om at tradisjonelle tanker er viktige for odelsgutter. 13 av 15 lever med disse strategiene som undertendens. Disse tankene kan tenkes å være i en daglig dialog med de moderne og postmoderne tanker, men mitt poeng er at de tradisjonelle tankene gir ikke på samme måte prestisje i samfunnet. Tvert i mot er det tradisjonelle svært uutalt som en del av det moderne. Selv sosiologene som skulle vært våkne på disse ulike tendenser i tiden har vanskelig for å sette tradisjoner på kartet. De ser også verden med en modernistisk logikk. Allikevel finnes tradisjonene om en leter etter disse. Livene til odelsguttene viser seg derfor som "flerkulturelle" og med langt flere fasetter enn en oftest hører om.

SAMMENLIGNING AV HANDLINGSSTRATEGIER I DE TRE ULIKE KOMMUNENE:

I utgangspunktet hadde jeg ivret etter å finne mulige forskjeller mellom de ulike kommuner. Jeg hadde valgt Voss, Osterøy og Lindås. Kunne informantene vise til ulike strategier etter hvor en bodde? Ville det være flere tradisjonelle på Voss der bondenæringen hadde stått sterkt lenge men med god kommunikasjon både til øst og vest? Gode veier og togforbindelse gjør kommunikasjonen lett mellom by og land. Hvordan ville antallet informanter fordele seg i forhold til Osterøy? Her er broforbindelsen ennå ung, men Osterøybonden har alltid måtte ha attåtåneringer for å bo i sitt karrige rike. (Siverts Kari, 79) Ville det vise på antall informanter at industrien var svært utbygd og hadde hatt stor påvirkning på Lindås? Til sammen var det 7 informanter fra Voss, 6 fra Osterøy men bare 2 fra Lindås. (N: 15.) Sammenligningen blir derfor ikke god i forhold til Lindås. Mellom Voss og Osterøy er det derimot sammenligningsgrunnlag.

Tabell 1) Informanter delt på ulike handlingsstrategier: Voss:

N: 7

	Type 1	Type 2	Type 3	Type 4	
Hovedtendens	2	2	1	0	7
Undertendens	4	1	1	0	7

Jeg tolker av tabell 1: 2 av de 3 æresøkonomene (hovedtendens) som er med i undersøkelsen bor på Voss. Imidlertid har 4 av 7 "vossarepresentanter" æresøkonomi som undertendens. Av de 5 rasjonelle økonomer (hovedtendens) som finnes i undersøkelsen bor 2 av disse på Voss. Av de 4 pragmatiske informanter (hovedtendens) i undersøkelsen bor 2 av disse på Voss. Slik er typene jevnt fordelt på Voss; 2 i hver kategori foruten i type 3 der det er 1 informant.

Sammenligner vi tallene mellom de ulike kategoriene når både hoved -og undertendens er medregnet viser dette:

Type 1: 6 informanter

Type 2: 3 informanter

Type 3: 2 informanter

Type 4: 3 informanter

Dette vil igjen si at sammenlignet med tallene over informanter med ulike handlingsstrategier totalt sett er tendensen den samme på Voss: det er like mange tradisjonelle som moderne og postmoderne representanter. Dette betyr at det foregår en kamp om å definere odelsistatusjonen også på Voss. Det er dessuten 2 informanter fra type 3. Jeg er usikker på hvor jeg skal sette disse inn i dette bildet. De er definitivt ikke bare tradisjonelle, men for mye idealistiske til å kalles moderne/ postmoderne. Jeg velger å "trekke disse til side" enn så lenge.

Hvordan ser så tallene ut på Osterøy?

Tabell 2) Informanter delt på ulike handlingsstrategier: Osterøy:

N: 6

	Type 1	Type 2	Type 3	Type 4	Sammenlagt
Hovedtendens	1	3	1	1	6
Undertendens	4	0	1	1	6

Her markerer den rasjonelle type seg som hovedtype. Sammenlagt under- og hovedtendens viser informantene denne fordelingen:

Type 1: 5 informanter

Type 2: 3 informanter

Type 3: 2 informanter

Type 4: 2 informanter

Den samme tendensen er også tydelig her: 5 tradisjonelle informanter kontra 5 moderne/ postmoderne. Kampen om defineringen av odelsinstitusjonen er på samme måte til stede på Osterøy som på Voss og i undersøkelsen som helhet.

Tabell 3) Informanter delt på ulike handlingsstrategier: Lindås:

N.: 2

	Type 1	Type 2	Type 3	Type 4	Sammenlagt
Hovedtendens	0	0	1	1	2
Undertendens	2	0	0	0	2

Fordi det er så få informanter fra Lindås lar jeg bare tallene stå slik uten kommentarer.

Hva er det denne undersøkelsen sier om odelsinstitusjonen sitt innhold hos odelsgutter på Voss, Osterøy og Lindås?

Jeg tolker disse representantenes handlingsstrategier som tegn på den forandringen som tydelig skjer i henhold til innholdet av odelsinstitusjonen. Det informantene fortalte i intervjuene om verdier og handlingsstrategier som de hadde lært hjemmefra, var disse strategiene klart æresøkonomiske og tradisjonelle. Informantene har på denne måte med seg en slik tyngde i egen æresøkonomi. Dette er deres primærlære. Den må hos mange nå forandres. Den duger ikke mer i relasjoner med omverdenen. Innholdet i odelsinstitusjonen må derfor forandre karakter til noe langt mer pragmatisk. Det er heller ikke et ukjent fenomen for andre institusjoner i tiden. Men på et individuelt nivå som dette, betyr det en omstilling og en kamp med seg selv og andre. Gamle verdier skal byttes ut med nye og det er ikke lett. Hvilke verdier som skal prioriteres er en utfordring for informantene. Skal de forsette å sloss for odelsretten som fundament må de finne verdier som er koblet til denne retten. Disse verdiene må igjen være tilpasset tiden både økonomisk og sosialt og slik at det gir dem respekt i den verden de lever i. Barndommens verden med sin særlige realitet puster de i nakken . Dette er fordi roller og holdninger som er lært primært, forblir sterkt følelsesmessig ladet. Men nå må den gamle internaliserte odelsvirkelighet endres fordi den står i veien for nye virkeligheter. Når den nye odelsvirkeligheten ikke enda er så selvsagt, er dette et tegn på at omstillingen fortsatt pågår. (se side 21 Berger og Luckman)

KAPITTEL 6.

**SAMMENDRAG.
ODELSTRADISJONENS BEVEGELSER
I DET MODERNE**

Innledningsvis i denne oppgaven spurte jeg om det finnes en tradisjon som fortsatt er aktuell for bønder. Videre spurte jeg hvordan denne tradisjonen kunne kombineres med et liv idet moderne.

Min undersøkelse viser at det finnes en tradisjon som fortsatt er aktuell. Tradisjonen er blitt gjenkjent som æresøkonomi i denne undersøkelsen. Tradisjonen er i tillegg blitt omtalt som "blodsband" hos Gunnhild Daugstad (Daugstad, 1999) og som "visse verdier" hos Kari Siverts (Siverts 1979). May Britt Ohman Nielsen viser i sin doktoravhandling fra 1997 til en ideologi som ble befestet og videreutviklet i Bondepartiets startfase fra 1915 til 1940. Denne ideologien kan vi i dag dra kjensel på som en tidlig utgave av æresøkonomien. Min undersøkelse viser at svært mange av informantene fortsatt drar vekslers på en gammel tradisjon. Men slik Shils viste til, vil tradisjoner alltid måtte utvikle seg for å overleve tidens tann. Menneskene som fører tradisjonene videre må alltid finne en sosial form på tradisjonene som er tilpasset den tiden de selv lever i. Dette viser seg å være tilfelle med odelstradisjonen i denne undersøkelsen også. Odelstradisjonen er i forandring.

Odelstradisjonen viser seg i denne undersøkelsen gjennom ulike uttrykk. Uttrykkene viser hvordan odelsguttene klarer å kombinere odelstradisjonen med et liv i det moderne. Disse ulike uttrykkene har jeg kalt typer. Det er felles strategier som odelsguttene i denne undersøkelsen benytter seg av (mer eller mindre bevisst) for å klare kombinasjonen mellom de tradisjonelle og de moderne verdier i praksis.

FINNES DET LIKHETER MELLOM HANDLINGSTYPENE TIL MAX WEBER OG MINE TYPEFUNN?

Sammenligner jeg mine egne konstruerte typer med Max Webers handlingstyper, finnes det visse likheter på noen punkt. (se side 48) Spesielt finnes likhetspunkt mellom den første handlingstypen hos Weber kalt den rasjonelle og den andre handlingsstrategitypen jeg har kalt den rasjonelle økonom. Begge er opptatt av middel-mål rasjonale. Men jeg oppfatter den Weberske rasjonelle typen mer som en blanding den rasjonelle økonom og den pragmatiske forhandlende type jeg har beskrevet. Webers rasjonelle type vurderer hvilke løsninger som kan føre til ulike mål og er slik mer pragmatisk enn den mer økonomisk fokuserte rasjonelle økonom som jeg har produsert. Selv har jeg i analysen også slått disse to kategoriene sammen fordi jeg oppfatter de som forenende mot et felles pragmatisk mål.

På samme vis ser jeg likheter mellom Webers fjerde type kalt tradisjonelle handling og min egen æresøkonom. Webers type er allikevel langt mindre selvbevisst enn det jeg oppfatter "egne" æresøkonomer å være. Allikevel har de felles hang til habituering og rutine reaksjoner mer enn de andre typene. Æresøkonomene setter også slekt og fellesskapet høyere enn egne behov. Jeg vil allikevel ikke dra denne sammenligningen for langt.

Jeg stusser også litt ved Webers andre handlingstype kalt verdi rasjonelle. Denne typen kan minne litt om den typen jeg selv har kalt Idealisten. Webers verdi-rasjonelle type utfører en handling som følge av en viss tro på verdien for verdiens egen skyld. Troen kan være på verdiens etiske, estetiske eller religiøse innhold, men den sosiale handlingen er uavhengig av om tanken fører til suksess. Idealisten "min" har i sannhet en del likhetstrekk der han strever alene i en verden mot en sannhet som ikke gir han lønn for strevet.

Bortsett fra at jeg ser visse likhetstrekk med egne funn, finner jeg det allikevel ikke lett å akseptere at disse handlingstypene som Weber beskriver skal være "allmenngyldige i alle epoker og i alle sivilisasjoner." (se side 48). Jeg regner med til det motsatte er bevist at det finnes flere strategier og handlingsmønstre i den vide verden enn beskrevet her. Men kanskje dette er typiske trekk ved den vestlige moderne tid som ikke tar nok høyde for at ulike tradisjoner kommer og går?

ULIKE TYPER STRATEGIER FØRER MOT ULIKE VERDIER. HVILKE VERDIER BLIR DOMINERENDE OG HVILKE VERDIER SVEKKES? HVA KAN DETTE BETY FOR ODELSINSTITUSJONEN SOM EN HELHET?

De ulike typer er ulike strategier som odelsguttene benytter seg av for å kunne kombinere tradisjonelle og moderne verdier i praksis. De ulike strategier vektlegger ulike verdier og ulikt innhold i odelstradisjonen. Velger mange nok samme type strategi vil mest sannsynlig andre strategier bli mindre dominerende over tid og kanskje forsvinne. Shils viste at tradisjoner i sin helhet kan forsvinne ved at folk ikke lenger tror på dem. "Dette kan skje ved at tradisjonens arvtakere i stedet velger nyere eller andre forståelsesformer som er mer aksepterte i sin generasjon", fortalte Shils. (se side 15) Men kan en tradisjon forsvinne ved at en strategi utvikler seg mer og mer rendyrket bort fra tradisjonens fundament? Hvis blodsbandene og æresøkonomien forsvinner og markedsøkonomi overtar plassen for innhold, snakker vi da lenger om den samme tradisjon? Mister ikke da odelsretten og åseteretten sitt egentlige fundament? Er dette en utvikling vi er vitne til når det gjelder odelstradisjonen? Hva gjør dette med odelsinstitusjonen i sin helhet?

I denne undersøkelsen viste jeg at samlet utgjorde rasjonelle økonomer (5) og den pragmatiske forhandlende (4) det største antallet av alle informanter. (N: 15) (hovedtendens) Disse to kategoriene karakteriserer de informantene som er mest opptatt av middel – mål og pragmatikk i sin strategi. De lar seg ikke lede av verdier som er regelbundet slik tilfelle er hos de to andre kategoriene: æresøkonomen og den idealistiske. Vi gjenkjenner de pragmatiske typene som de mest "moderne" eller "postmoderne". Disse typene karakteriserer det bilde av bønder som oftest blir omtalt og fremstilt i vitenskapelige undersøkelser, i bondeorganisasjoner og i pressen. Det er også et riktig bilde ut fra hovedtendensen i denne undersøkelsen. Denne pragmatikken,

tror jeg, kan på sikt føre til en økonomisk tankemåte, en inndeling av fritid kontra arbeidstid, en annen prioritering og krav til arbeid, materialer og fritidssysler som igjen får følge for odelstradisjonen. Forandringene til sammen kan bli så store at informantene ikke lenger vil leve etter odelstradisjonene. De lever heller etter nye mønstre og strategier som er mer egnet etter dagens krav. (kanskje en av grunnene for at så mange gårdsbruk blir lagt ned.) Et annet mønster blir da mer "egnet" som hovedstrategi. Spørsmålet mitt som følge av dette er om markedsøkonomien har overtatt som hoved- ideologi hos bøndene i dag ?

For å underbygge denne mulige verdiutviklingen viser jeg til et interessant funn hos to av mine informanter. De viser denne pragmatisk og økonomiske strategitenkningen tydelig: Disse informantene hadde ikke tilknytning til "æresøkonomien" verken som hovedtendens eller som undertendens. De underordnet seg med andre ord ikke denne tradisjonen på noen måter. De var begge "rasjonelle økonomer" i hovedtendens, men med ulik undertendens. Det viste seg at begge hadde foreldre som ikke var bønder av yrke. Foreldrene hadde overtatt gårdene mens informantene var små, men foreldrene fortsatte i jobbene sine som før utenom bruket og var ikke opptatt av gården primært. Informantenes tilknytning til gården som odelsgutt viste seg å bli annerledes lært enn hos de andre informantene. I motsetning til de andre informantene hadde disse to lært om bondeyrket og hva rettighetene og pliktene til odelstakeren var først og fremst gjennom jordbrukskolen. De fortalte at undervisningen der var preget av rasjonell økonomisk tankegang (og industritankegang) mer enn "æresøkonomi." De kjente godt til æresøkonomien, men valgte seg ut av denne fordi de ikke kjente noen emosjonell forpliktelse til den. De to informantene utmerket seg i intervjuene ved at de åpent og ærlig fortalte at de ikke følte seg forpliktet til å drive gården. De ville heller ikke ha dårlig samvittighet for å legge gården ut til tomteland eller industri. Slektsfølelse og generasjonssolidaritet var ikke utviklet på samme måte her som hos de andre informantene.

Problematikken i dette er aktuell i diskusjonen om odelslovens berettigelse. Skjema over odelsstrategier viser at hovedtendensen alene gir et annet bilde av virkeligheten enn når undertendensen var medregnet. Som hovedtendens representerer "æresøkonomien" de færreste av de 15 brukerne. Det kan tenkes at jo flere "moderne" strategibrukere det vil bli, jo mindre vil æresøkonomien få betydning over tid. "Den moderne" typens hovedtema var som kjent å kvitte seg med samvittigheten til æresøkonomen. Den kapitalistiske markedstankegang vil derfor i fremtiden kanskje overskygge tanker om bondeverdier og blodsband. Odel vil dermed også endre innhold. Fra å ha "generasjonstilhørighet" og "holde gården i hevd" som verdinnhold, vil verdiene i stedet byttes ut med akkumulerende kapital, markedsøkonomi og pragmatisk sosial tilpasning. Odelsloven vil da representere en forskjellsbehandling i forhold til mulig kapitalforvaltning mellom arverne, mer enn muligheter for gårdsdrift i tradisjonell æresøkonomisk forstand. Odelsretten forandrer på denne måte sin karakter som

institusjon i Norge. Intensjonen med odel og åseterrett faller dermed bort. Jeg kan ikke se at odelsloven kan forsvares i et høymoderne samfunn på slike premisser. Spørsmålet er om det finnes en ny økonomisk og sosial plass for odelsinstitusjonen som er mer tilpasset tiden?

Det er derfor med forundring jeg ser tilbake på holdningene jeg fant hos mange landbrukspolitikere og "kontorister" innen landbruket. De har så lett for å snakke opp penger, jordbruksforhandlinger og utdanning. De snakker i den moderne verdiens rasjonelle og godkjente kode. Å snakke om de verdier som faktisk finnes i æresøkonomien er derimot penibelt og underuttalt. Det er kanskje denne motstanden til sin egen ærestradisjon som gjør landbruket usikkert, identitetsløst og negativt rekrutterende. Det gjør ikke nødvendigvis landbruket populært å vise frem ærestradisjonen, men den er en del av hverdagen til mange odelsgutter på godt og vondt. Ut fra odelsfundamentet prøver odelsguttene å finne nye strategier til å utvikle odelstradisjonen i en moderne verden.

Odel er fundamentet i en økonomisk og sosial samfunnsstruktur som gir odelsarvtakere retten til å arve og eie. Retten består ikke av regler alene. Noen må tro på fundamentet bak reglene. Kampen består i å tro på fundamentet og gi det levende kår eller miste troen på dets berettigelse. Odelsfundamentet er avhengig av at odelstradisjonene er tro mot fundamentet og utvikler tradisjonene mot stadig bedre og mer egnede konstruksjoner i sin tid. Dette skjer ikke ved at man later som om ikke tradisjonene eksisterer eller behandler de som penibel og gammeldags. Alternativet er at odelsloven i stedet blir avskaffet og eiendommene følger vanlige marksregler.

FØLGER AV MODERNE PRIMÆRSOSIALISERING.

Verdiutviklingen i de moderne odelstradisjoner viser også en annen problematikk i hverdagens valg. I sammenligning mellom de to overnevnte informanters historie og de 13 andre informanters historie, viser det seg at æresøkonomien først og fremst ble overført gjennom primærsosialisering. Primærsosialiseringen har i dette materialet tydeligst bidratt til å opprettholde den sosiale delen av odelsloven i æresøkonomisk forstand. (intervjuguide i appendiks viser til sammenligningsgrunnlaget her). Er æresøkonomi innlært slik, forlates den ikke så lett senere i livet. Gjennom sekundærlæringen i skole etc. har informantene imidlertid lært å måtte tenke og handle annerledes i mange situasjoner. 10 av 13 informanter har gjort denne forandringen så grundig at de ikke lenger er "æresøkonomer" primært. De har bundet nye kunnskaper til sin æresøkonomi. Selv de informantene med hovedtendens i "pragmatisk forhandlende" og som er svært bevisst sin primærsosialisering, har allikevel lært å tilpasse og avveie det æresøkonomiske etter situasjoner, tid, nye krav og muligheter. Det er slående at også alle representanter for "idealistene" har sin bakgrunn i "æresøkonomien". (alle har æresøkonomi til undertendens) Dette viser kanskje at den

gamle ideelle politiske røst kan få ny vind i seilene om dette strategivalget blir dominerende. Det kan også bety at samvittigheten i kravene, rettighetene og pliktene til odelsbonden i dette tilfelle har fått en ny innpakning med et akseptabelt akademisk snitt.

Til sammen betyr dette allikevel avgjørende holdninger for kommende generasjoner. Det disse odelsstakerne formidler videre til sine barn vil være av stor betydning for verdiutviklingen av odelsinstitusjonen og dermed odelslovens berettigelse i fremtiden. Å kritisere dårlig økonomi i næringen er kanskje ikke så "farlig" som det å ikke formidle generasjonstilhørighet og kontinuitet. Æresøkonomien overbringes bare om den er ønsket og trodd på. Økonomi på markedsgrunnlag derimot, kan være verdien som "feller" institusjonen.

Ny forskning vil med bakgrunn i typekonstruksjoner kunne si noe om hvilken retning handlingsstrategiene tar. Politisk vil det være interessant å vite hvilken mening odelsinnholdet har for bønder i deres valg av handlingsstrategier både i økonomisk og sosial henseende. På landsbasis vil jeg anta at dette må være avgjørende for opprettholdelsen av odelsloven. Slik blir det viktig å se at odelsloven ikke bare er et juridisk sett med regler, men også en levende sosial institusjon som er i forandring. Odel må derfor drøftes i lys av dette.

APPENDIX:

VEDLEGG NR 1)

INTERVJUGUIDE:

- TEMA 1: IDENTITET
- TEMA 2: GÅRDENS HISTORIE
- TEMA 3: LIVET PÅ GÅRDEN OG FELLESSKAPET
- TEMA 4: SKOLEN
- TEMA 5: ØKONOMI OG STATUS
- TEMA 6: ODELSGUTTEN SOM PARTNER OG PARTNER TIL ODELSGUTTEN.
- TEMA 7: ANDRE VIKTIGE SPØRSMÅL OG AVSLUTNING.

INNLEDNING:

- Presentasjon av meg selv
- Kort presentasjon av prosjektet
- Frivillighet ved deltagelse
- Anonymitet.

TEMA 1: IDENTITET:

Fortell om første gangen du ble kalt odelsgutt. Hvem var til stede, hvilke situasjon var det, hvorfor kom dette opp, hvor gammel var du, hva husker du best, hva var din egen reaksjon på det som ble sagt, hva var andres reaksjon?

Andre minner om å være omtalt som odelsgutt.

Fortell om egenskaper som er nødvendige for å være en god odelsgutt i familien.

Hvordan ble innholdet formidlet til deg?

Hvilke fordeler gir det deg å være odelsgutt?

Hvordan tenkte du om dette når du bestemte deg for å overta /ikke overta?

Hvor gammel var du da?

Hvilke tanker og drømmer hadde du om livet på gården?

Hva er eventuelt negativt i innholdet som odelsgutt og hva er eventuelt begrensende for deg?

Når/ Var det noen gang aktuelt at du ikke skulle overta gården? Hvilke tanker hadde du om dette? Hvem snakket du med? Hvilke følelser hadde du om dette? Visste du om det var andre som kunne overta? Fortell om situasjonen.

Har du andre erfaringer som odelsgutt enn søskene dine har? /Vennene dine har?

Hva legges generelt i ordet odelsgutt?
Hvilke inntrykk gir massemediene av odelsgutten?
Hvilke inntrykk gir næringen selv?
Hvordan stemmer disse tolkningene med deg selv?

TEMA 2: GÅRDENS HISTORIE

Hvem er du i rekken av odelstakere i din slekt?
Hvor lenge har gården vært i familien?
Fortell så detaljert som mulig om en typisk situasjon der foreldre eller besteforeldrene dine forteller om gårdens historie og arbeid.

Har noen i familien tidligere gitt fra seg odelen til en annen? Fortell hva du har hørt om dette? Ulike reaksjoner. Dine egne tanker om dette.
Har det noen gang oppstått ytre trusler om gårdens eksistens? Fortell om situasjonen og reaksjonene? Hvilke følelser bringer salg og ekspropiasjon frem i deg?
Forventninger til deg i en slik situasjon?

Hvordan ville det være å drive en gård et annet sted?

Hvis du kunne stå helt fritt: Hva er din drømmetilværelse?
Hvordan kan du oppnå dette? Hva er hindringer?

TEMA 4: SKOLEN:

Har du noen gang blitt omtalt som odelsgutt på skolen?
Hva tror du lærerne dine visste om det å være odelsgutt? Hvordan fikk du disse inntrykkene?
Hva likte du best på skolen? Hva likte du ikke?
Hvilke fag kunne du mest om når du begynte på skolen? Hvordan lærte du om disse?
Hvordan såg du for deg hvordan du kunne bruke de ulike fagene videre i livet?
Hvilke drømmer hadde du som barn at du skulle bli? Hva gikk i oppfyllelse? Hva gikk ikke?
Hva skrøt de av deg hjemme for at du var flink i?
Hva var kjekkest å bli sagt at du var flink i? Hvem likte du best å få skryt av? Hvem likte du best hørte på?
Hva sa lærerne at du var flink i?
På hvilke måter utfordrer skole og utdanning arbeidet på gården?
Hvordan snakket foreldrene dine om skole og utdanning, om lekser og innsats?
Hvilke utdanning foreslo de for deg? Hvorfor?
Hvor var du mest deg selv: på skolen eller på gården? Utdyp.
Hvor langt unna var det aktuelt for deg å dra for å ta utdanning?

Har du vært borte lange perioder fra gården? Hvilke tanker gjorde du deg om det?
Hvor lenge kan du være borte før det går utover ditt forhold til gården?
Når vennene dine diskuterte ulike utdannelser, fortell hvordan du tenkte da?

TEMA 5: ØKONOMI OG STATUS.

Hvordan ble du lønnet som liten? Hvordan har utviklingen av din lønn på gården gått for seg?

Med hvem diskuterte du dette?

Hvor og av hvem har du lært økonomi?

Kan du beskrive en typisk situasjon for hvordan du tenker økonomi?

Hvordan ser du på å binde deg økonomisk til gården?

Hvilke planer fremover har du med tanke på hvordan du vil bruke pengene dine?

Hva tenker du om odelstakstene sin funksjon på gårdene og i samfunnet?

Hva synes du er den ideelle måte for en gårdbruker å tjene penger på? Utdyp så godt som mulig. Hvordan har yrket forandret seg fra forrige generasjon til nå?

Hvordan har yrkesstatusen forandret seg? Dine tanker om dette?

Fortell om en situasjon der status som gårdbruker ble synliggjort. Har du andre erfaringer? Hvordan tenkte du om dette når du skulle overta eller si odelen fra deg?

Hva er status for deg i dag?

“Vi har andre motiver enn fortjeneste ” uttaler en odelsbonde mot en kapitalsterk kjøper.

Hva legger du i denne uttalelsen? Hvordan ville dette eventuelt forandret måten å leve og drive på? Hva er “det gode liv” på gården?

Når du leser magasiner,ukeblader, ser tv, eller surfer på internett; Hva finnes i andre livsstiler som din ikke gir deg. Hva kan du savne eller føle du har valgt bort ved å bruke odelen/ hva finnes i andre livsstiler som du heller valgte ved å velge bort odelen? Hva valgte du bort med odelen?

TEMA 5: ODELSGUTTEN SOM PARTNER OG PARTNER TIL ODELSGUTTEN?

Å gifte seg med en odelsgutt; krever det noe spesielt? Binder vedkommende seg til mer enn bare gutten? Står et slik ekteskap eller samboerforhold ovenfor andre utfordringer enn de som har en gård å arve?

Hvilke egenskaper er viktige for at vedkommende skal bli egnet på gården?

Når du såg deg om etter en veninne /kjæreste, tenkte du over dette da?

Har du hatt kjæresten som ikke ville egne seg på gården?

Hvis du blir glad i ei jente som ikke vil ha barn, men heller gjøre egen karriere. Hvordan passer dette for deg som odelsgutt i familien?

Hvis du blir glad i ei jente som heller vil bo i byen, men i hvert fall ikke på gård... Hva ville du tenkt og gjort? Reaksjoner fra familien?

Hvis du ble glad i ei jente som etter noen år ville solgt gården til høystbydende og heller leve livet på en annen måte. Hva ville du tenkt og gjort? Hva tror du andre i familien ville tenkt?

Hvis du ble glad i ei jente som var odelsjente selv og ville bo der...Dine tanker om dette?

Hvordan skal hun passe inn i familien og hvilke oppgaver vil du hun skal ivareta?

Har det vært skilsmisse blant eierne av din gård noen gang? Hvem eier gården da, og hvordan kan den fordeles? Hva tenker du om dette? Hvilke andre problemer vil oppstå der odell er innvollvert enn hos andre par der det ikke er odell.?

Kan forventningene være annerledes til de som gifter seg med en odelsgutt enn de som gifter seg med ei odelsjente? Utdyp.

TEMA 7: ANDRE VIKTIGE SPØRSMÅL:

Hva betyr "frihet" for deg?

"Folk skal være likestilte og ha like rettigheter". Hva legger du i dette?

"Demokratiske rettigheter." Hva legger du i den dagligdagse meningen av uttrykket?

VEDLEGG NR 2)

Olav Sendestad var rektor ved Vinterlandbrukshøyskolen i Oslo. Han hadde i tillegg sentrale verv i landsmannsforbundet. Han omformet og aggregerte de essensielle ideene i agrarideologien i årene 1914-1918. Han var en av de få personene i bondebevegelsen som kombinerte agronomutdanning og –forskning med en mytisk oppfatning av bonden og bondens arbeid. Hans bidrag var en helt avgjørende ideologisk innovasjon. Han ble også omtalt som "kornapostelen."

Johan E. Mellbye (1866-1954) var Bondelagets store personlighet og leder i periodene 1901-1904 og 1909-1945.

LITTERATURLISTE

Almås Reidar: Norges landbrukshistorie. Bind 6. 1920-2000. Fra bondesamfunn til bioindustri. Det norske samlaget .Oslo 2002.

Almaas Reidar og Thorland Ingunn: "In search of lost Rurality." Paper nr.6/94, ISSN 0801-7263

Almaas Reidar og Thorland Ingunn: "Changing Identities and living Conditions". Paper no 9/94, ISSN 0801-7263

Alver Bente Gullveig og Øyen Ørjar : Forskningsetikk i forskerhverdag. Tano Asckehoug 1997.

Arendt Hanna : Det virksomme liv. Vita activa. Pax Forlag. 1996

Berger Peter L.: Invitasjon til sosiologi. Pax Forlag 1991.

Berger Peter L. og Luckmann : Den samfundsskabte virkelighed. Lindhardt og Ringhof 1992

Bertaux Daniel: "Between generations: Family models, myths and memories". International Yearbook of Oral History and Life stories. Vol. 2. 1993.

Bourdieu Pierre og Wacquant Luic J.D: Den kritiske ettertanke. Samlaget 1995.

Bourdieu Pierre . Language and Symbolic Power. Polity Press 1990.

Bourdieu Pierre: Symbolsk makt. Pax forlag 1994.

Bourdieu Pierre : Distinksjonen. Pax forlag 1995.

Briggs CharlesL: Learning how to ask. Cambridge University Press. 1986.

Brox Ottar: Praktisk samfunnsvitenskap. Universitetsforlaget Oslo 1995.

Christensen Arne Lie: Den norske byggeskikken. Hus og bolig på landsbygda fra middelalder til vår egen tid. Pax Forlag A/S, Oslo 1995.

Christiansen Palle Ove: "Gårdens reproduksjon" Dugnad 4/86. Volum 11

Christensen, Jerdal, Møen, Solvang, Syltevik: Prosess og metode. Universitetsforlagets metodebibliotek. 1998

Daugstad Gunnlaug. Til odel og eige. Hovedfagsoppgave. Sosialantropologisk inst.-99.

Durkheim Emile: Selvmordet. Gyldendal 1995.

Dørum Knut: " Slektsarv og marked. "Historisk tidsskrift 1/2000.

Farganis James: "Readings in social theory. The classic tradition to post modernism" Mc.graw-Hill, Inc 1993. Chapter 7.

Fossgard Eldbjørg: "Jenter og odelsrett." Dugnad 3/ 4 -87. Volum 13.

Fossgard E.: "Kvinnearbeid i jordbruket sett i lys av ulike teorier om kjønnsarbeidsdeling." Notat 128/april 1996. Dr.art. graden. Sefos.

Frønes Ivar, Heggen Kåre, Myklebust Jon Olav: Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring. Universitetsforlaget A/S 1997

Giddens Anthony: Modernity and Self Identity. Polity Press 1999.

Giddens Anthony : Intimitetens forandring. Hans Reitzels forlag.1994

Gjerdåker Brynjulv : Odelsrett for fall? Kronikk i BT. 24.jan 2003.

Gullestad Marianne: Hverdagsfilosofer. Universitetsforlaget AS 1996

Gusfield Joseph R.: "Tradition and modernity: Misplaced Polarities in the Study of Sosial Change." American Journal of Sociology, Volum 7, Issue 4 (1967)

Hammersley Martyn og Atkinson Paul: Feltmetodikk. Ad Notam Gyldendal 1996.

Hamsun Knud: Markens Grøde.

Haugen Marit: Familiebruket er historie. 98

Howel Signe og Melhus Marit: "Blod – tykkere enn vann. Betydninger av slektskap i Norge."

Kalberg Stephen: Max Weber's Comparative – Historical Sociologi. Cambridge. Polity Press 1994

Knudsen Knud og Melberg Kjersti: "Livet i par: Subjektiv livskvalitet for henne og han på gården." Sosiologisk tidsskrift. Årgang 7 nr.2 1999

Kvale Steinar : Det kvalitative forskningsintervju. Ad Notam Gyldendal 1999.

Lønning Dag Jørund: Gøy på landet. Det Norske Samlaget. 2000.

Løwe Torkil : Levekår i landbruket. Statistisk sentralbyrå. 1998.

Mishler Elliot G.: Research Interviewing. Context and Narrative. First Harvard University Press 1991.

Nielsen May Britt Ohman: Jord og Ord. Doktoravhandling ved U.I.B. 1997. Historisk institutt.

Nygård Berit: "Bygdesosiologien og den nye agrarsosiologien." Paper nr. 3/94, ISSN 0801-7263

RHF: "Endringer i jordbruket i etterkrigstida." Konferanserapport.1986. ISBN 8272163543.

Rye Johan Fredrik: "Hvorfor bråker bøndene når de har det så bra?" En studie av sammenhengene mellom levekår og livskvalitet i landbruket. Senter for bygdeforskning. Allforsk. Rapport. Nr 3, 2000

Ringer Fritz: Max Weber's methodology: The unification of the cultural and social sciences. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977

Rye Johan Fredrik: "Subjektiv livskvalitet blant rurbaniserte bønder" SFB.Allfork Paper. Nr. 2 1999.

Sewell William H. jr.: "The Concept (s) of Cultures". Artikkel. Bonell Victoria E. og Hunt Lynn (ed): "Beyond the Cultural Turn." New Directions in the Study of Society and Culture. Berkley: University of California Press. 1999.

Shils Edward : "Tradition" London. Faber and Faber. 1988.

Siverts Kari: Vedlikehold og kontinuitet. Hovedfagsoppgave. Sosial antropologisk inst.-79.

Strandbakken Pål: "Hans Nielsen Hauge og kapitalismens ånd." Sosiologi i dag: 2/1995

Wagner Peter: A sociology of modernity. Liberty and disiplin. Sage publications 1994.

Wagner Peter: Theorizing modernity. Sage publications 2001.

Weber Max: Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd. Pax forlag 1995

Ølnes Anna: "Odelsjentemotivering." Landbruksdepartementets seminar på LO skolen i 1989.